

Сүхбаатар аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2023 оны 27 сарын 14-дрийн 05 дугаар тогтоолын 8 дугаар хавсралт

СҮХБААТАР АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

№	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Хөгжлийн төлөвлөлтийн болон ГЗБ-ын ерөнхий төлөвлөгөөний баримт бичигт тусгагдсан зорилт	Хэрэгжүүлэх хугацаа	Гарах үр дүн			Зарцуулах хоронгийн хэмжээ /аял.төг/	Эх үүсвэр	Үндсэн хэрэгжүүлэх байгууллага
				Шалгуур үзүүлэлт /хэмжих нэгж/	Суурь үзүүлэлт	Хугацааны эцэст			
1. ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН ГАЗРЫН ГАЗАР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ /Хуудас 62-210/									
1.1. Эрчимжсэн болон уламжлалт мал аж ахуйн газрын ерөнхий бүсчлэл тогтоох чиглэлээр хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /Хуудас 130-139/									
1	Газар тариалангийн бүсийн хил заагийг газар дээр нь баталгаажуулж, мэдээллийн санд бүртгэх, бүсэд газар ашиглах горим, дэглэмийг тогтоож мөрдүүлэх	Алсын хараа-2050-8.3.5. Газрын тухай хуулийн 52.4. Аймаг, сум, нийслэл, дүүргийн иргэдийн төлөөлөгчдийн хурал нь байгаль орчин, нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдлыг харгалзан нутаг дэвсгэртээ бэлчээрийн болон суурин мал маллагааны бүс нутгийг тогтоож болно.	2023-2027	Талбайн хэмжээ, га	Аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөгөөр ерөнхий байршил тогтоогдсон.	110.4 мянган га газар тариалангийн бүсийн хил зааг газар дээрээ тогтоогдож, горим дэглэмтэй болж, газар тариалангийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх нөхцөл бүрдсэн байна.	105,0	ОНТ	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ ГХБХБГ
			2027-2037	1 бүсийн горим дэглэм, түүний хэрэгжилт		Бүсийн горим дэглэмийг мөрдөгдсөн байна. /шаардлагатай тохиолдолд нэмэлт тодотгол хийнэ. Горим дэглэмийн хэрэгжилтэд жил бүр үнэлгээ хийдэг болсон байна/.	Үйл ажиллагаагаар	-	
2	Эрчимжсэн мал аж ахуйн бүсийн хил заагийг газар дээр нь баталгаажуулж, мэдээллийн санд бүртгэх, бүсэд газар ашиглах горим, дэглэмийг тогтоож мөрдүүлэх		2023-2027	Талбайн хэмжээ, га	Аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөгөөр ерөнхий байршил тогтоогдсон.	21.8 мянган га ЭМАА-н бүсийн хил зааг газар дээрээ тогтоогдож, горим дэглэмтэй болж, эрчимжсэн мал аж ахуйг хөгжүүлэх нөхцөл бүрдсэн байна.	45,0	ОНТ	Аймаг, сумын Засаг дарга, ГХБХБГ ХХААГ
			2027-2037	1 бүсийн горим дэглэм, түүний хэрэгжилт		Бүсийн горим дэглэмийг мөрдөгдсөн байна. /шаардлагатай тохиолдолд нэмэлт тодотгол хийнэ. Горим дэглэмийн хэрэгжилтэд жил бүр үнэлгээ хийдэг болсон байна/.	Үйл ажиллагаагаар	-	
3	Газар тариалан, эрчимжсэн мал аж ахуйн бүсэд байгаа зөвшөөрөгдөхгүй бүсэд газар ашиглалтыг судлах, нийцүүлэх ажлыг зохион байгуулах		2023-2027	Бүсийн горим дэглэм хангагдсан бүсийн талбайн хэмжээ, га	Тариалангийн тухай хуулийн 24-р зүйлд тусгасан боловч хэрэгждэггүй. Уламжлалт МАА-тай зөрчилтэй байсаар байна. Энэ нь Сүхбаатар аймарт харьцангуй бага боловч тариалангийн галбай нэмэгдэх хэрээр зөрчил үүсэж болзошгүй.	Сүхбаатар, Мөнххаан, Түмэнцогт, Эрдэнэцагаан сум эхний ээлжинд хийгдэж газар тариалан, эрчимжсэн мал аж ахуй болон уламжлалт мал аж ахуй хоорондын зөрчил маргаан байхгүй болно.	Үйл ажиллагааны зардлаар+судалгаагаар		Сумын Засаг дарга, ГХБХБГ ХХААГ
			2026-2032			Асгат, Халзан, Уулбаян, Дарьганга сум			
			2033-2037			Наран, Онгон сум			

4	Хот орчмын эрчимжсэн мал аж ахуйн бэлчээрийн бүсийн хил заагийг газар дээр нь баталгаажуулж, мэдээллийн санд бүртгэх, бүсэд газар ашиглах горим, дэглэмийг тогтоож мөрдүүлэх		2023-2027	Талбайн хэмжээ, га	Аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөгөөр ерөнхий байршил тогтоогдсон. Энэ бүсэд холимог ашиглалтууд явагдахаар байна.	Төлөвлөсөн 176.0 мянган га бүсийн хил зааг газар дээрээ тодорхой болж, хот орчмын эрчимжсэн болон хагас эрчимжсэн мал аж ахуйг хөгжүүлэх нөхцөл бүрдсэн байна. Нийт 176.0 мянган га газар нутгийг даацад тохируулан ашигладаг болно.	50.0	ОНТ	Аймаг, сумын Засаг дарга, ГХБХБГ ХХААГ
			2027-2037	1 бүсийн горим дэглэм, түүний хэрэгжилт		Бүсийн горим дэглэмийг мөрдүүлэх /шаардлагатай тохиолдолд нэмэлт тодотгол хийнэ. Горим дэглэмийн хэрэгжилтэд жил	Үйл ажиллагаагаар	-	
5	Шинээр эргэлтэд оруулах тариалангийн газраас эрчимжсэн мал аж ахуйд тэжээлийн ургамал тариалах талбай, хадлангийн талбайг тэргүүн ээлжид хуваарилах		2023-2027	Талбайн хэмжээ, га	Аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд туссан байна	Эхний ээлжид 5 мянган га-д судалгаа хийж, газар хуваарилах нарийвчилсан зураг төсөлтэй болж, тухайн жилийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусган хэрэгжүүлж эхэлсэн байна.	120.0	ОНТ	Аймгийн Засаг дарга, ГХБХБГ ХХААГ
			2028-2032			10 мянган га-д судалгаа, зураг төслийн дагуу хэрэгжинэ.			
			2033-2037			10 мянган га-д судалгаа, зураг төслийн дагуу хэрэгжинэ.			
6	Эрчимжсэн мал аж ахуй эрхлэх бүсэд гүний усны эх үүсвэрийн хайгуул судалгаа хийх		2023-2027	Талбайн хэмжээ, га	Усны хайгуул судалгаа байхгүй	Эхний ээлжид Сүхбаатар, Мөнххаан, Түмэнцогт, Эрдэнэцагаан сумын 100 мянган га газарт судалгаа хийж эрчимжсэн мал аж ахуй эрхлэх бүсэд нэн шаардлагатай усны эх үүсвэрийг тодорхойлж, ашиглалтын зураг төсөл боловсруулагдана.	500.0	УТ	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ
			2028-2032			Хөрөнгө оруулалтын төслийг төр хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд шийдвэрлэнэ.			
			2033-2037			Асгат, Халзан, Уулбаян, Дарьганга 70 мянган га газарт Наран, Онгон 30 мянган га газарт			
7	Хот орчмын эрчимжсэн мал аж ахуйн бүсэд мал бүхий иргэдэд газар олгох байршлыг тогтоож батлах, тухайн жилийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгаж газар олголт хийх Лавигдах шаардлага: Бэлчээрийн даац багтаамж, талхагдлын зэргээс хамаарч малын тоог хязгаарлана. Өндөр ашиг шимт мал маллахыг дэмжинэ. Уламжлалт аргаар бэлчээр ашиглах бол 1 өрх 150 хонь толгойгоос дээшгүй тооны малтай байхыг зөвшөөрөх ба сум бүрийн онцлог, бэлчээрийн нөөцөөс хамааран өөр өөр тогтоож болно.		2023-2027	Талбайн хэмжээ, га	Нарийвчилсан зураг төсөл байхгүй, тухайн жилийн төлөвлөгөөнд хэрэгцээгээр тусгаж хэрэгжүүлдэг.	Эхний ээлжид Сүхбаатар, Мөнххаан, Түмэнцогт, Эрдэнэцагаан суманд тухайн жилийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусган хэрэгжүүлэх боломжтой зураг төсөлтэй болсон байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар+зураг төсөл боловсруулах зардал 260.0		Аймаг, сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
			2028-2032			Зураг төслийг цахим системд байршуулж иргэд сонголт хийх боломжийг хангаж, газар олгох үйл ажиллагаа нээлттэй ил тод болгоно.			
			2033-2037			Асгат, Халзан, Уулбаян, Дарьганга сум Наран, Онгон сум			

1.2. Уламжлалт бэлчээрийн мал аж ахуйн салбарт хэрэгжүүлэх арга хэмжээ Хуудас 139-195/

1.2.1. Бэлчээрийн газрын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх, хууль эрх зүйн орчныг сайжруулах чиглэлээр хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа /Хуудас 164-171/

1	"Аймгийн бэлчээр ашиглалтыг хариуцлагажуулах үлгэрчилсэн журам"-ыг боловсруулан баталгаажуулах	"Алсын хараа-2050" Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны 4.2.20., 6.2.12., 8.3.3., 3.3.5., Газрын тухай хуулийн 20.2., 20.2.1., 20.2.2., Монгол улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулийн 35.1.10., 35.1.13., 35.1.14	2023-2027	Аймгийн хэмжээнд мөрдөгдөх нэгтгэсэн 1 журам /тус тусдаа журам байх эсэхийг батлах эрх бүхий байгууллага шийдвэрлэнэ/ Хэрэгжилтийг хангах, хяналт хийх, дүгнэлт хийх эрх бүхий 1 ажлын хэсэг	Зохицуулсан эрх зүйн баримт бичиг байхгүй. Бусад аймаг сумдад батлагдан хэрэгжиж байгаа туршлага байна.	Аймгийн хэмжээнд бэлчээрийн газар ашиглахтай холбогдсон нийтлэг үлгэрчилсэн эрх зүйн баримт бичигтэй болно. Үүнд: - Бэлчээрийн менежментийг хэрэгжүүлэх, санхүүжүүлэх - Бэлчээрийн эрсдэлийн сан бий болгох; - Бэлчээрийн доройтлыг бууруулах үйл ажиллагаанд хөрөнгө оруулалт хийх; - Бэлчээрийг хамгаалах арга хэмжээ хэрэгжүүлж буй газарт харуул тавих, харуулын зардлын хэмжээг төлөвлөх, эх үүсвэрийг хэрхэн бүрдүүлэх, ашиглах; - Бэлчээрийн газарт учирсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх, хариуцлага тооцох, бэлчээрт учруулсан хохирлыг тооцох - Бэлчээр дэх уст цэг, хужир мараа бүхий газрыг нийтээр ашиглах, хамгаалах; - Бэлчээр нутагт уст цэг гаргах, ашиглах харилцааг зохицуулах, хамтарсан хөрөнгө оруулалт хийх; - Нугын болон нугархаг бэлчээр, нуур тойром орчмын бэлчээрийг ашиглах; - Сум дундын отрын бүсийг ашиглах; - Цагаан зээр, бусад зэрлэг амьтдын амьдрах чухал орчин дахь уст цэгийг ашиглах.	Үйл ажиллагааны зардлаар	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
			2028-2032	Журмын хэрэгжилтийн үнэлгээ /3 жил тутамд 1 удаа сайжруулалт хийх тухай ажлын хэсгийн дүгнэлт, зөвлөмж/				
			2033-2037					
2	"Сумын бэлчээр ашиглалтыг хариуцлагажуулах журам"-ыг боловсруулан баталгаажуулах		2023-2027	Сумын онцлогт нийцсэн 1 журам /тус тусдаа журам байх эсэхийг батлах эрх бүхий байгууллага шийдвэрлэнэ/ Хэрэгжилтийг хангах, хяналт тавих, дүгнэлт хийх эрх бүхий 1 ажлын хэсэг	Зохицуулсан эрх зүйн баримт бичиг байхгүй, бусад аймаг сумдад батлагдан хэрэгжиж байгаа туршлага байна.	Сумын хэмжээнд бэлчээрийн газрын харилцаатай холбоотой дараах чиглэлээр эрх зүйн харилцаатай болно. Үүнд: - Бэлчээр нутгийг зохион байгуулалттайгаар улирлын хуваарь, сэлгээтэйгээр ашиглах сум багийн бэлчээрийн менежментийн төлөвлөгөө - Уламжлалт мал аж ахуй эрхлэх бүсийн; - Эрчимжсэн мал аж ахуй эрхлэх бүсийн; - Тусгай хамгаалалттай газар нутагт бэлчээр ашиглах; /хамгаалалтын захиргаагаар хамтран боловсруулах шаардлагатай/ - Сум, багийн отрын нөөц нутгийн	Үйл ажиллагааны зардлаар	Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
			2028-2032	Журмын хэрэгжилтийн үнэлгээ /3 жил тутамд 1 удаа сайжруулалт хийх тухай ажлын хэсгийн дүгнэлт, зөвлөмж/				
			2033-2037					

3	Бэлчээр ашиглалтын хариуцлагын гэрээний загварыг боловсруулан батлуулах, бэлчээр ашиглалтын гэрээ байгуулах		2023-2027	1 гэрээний загвар	Одоогоор тусгайлсан батлагдсан гэрээний загвар байхгүй.	Сум, орон нутгийн онцлогт тохирсон ландшафтын 10 дэд район, байгаль нутаг дэвсгэрийн цогцолбор нөхцөлийн 3 муж, 5-н тойргийн онцлогийг харгалзсан бэлчээр ашиглалтын гэрээтэй болсон байна. Гэрээний хэрэгжилтийг хангах, хяналт тавих эрх бүхий ажлын хэсэг байгуулагдаж байнгын ажиллагаатай болсон байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
			2028-2032						
			2033-2037						
1.2.2. Бэлчээрийг сайжруулах, нөхөн сэргээх бэлчээрийн менежментийн арга хэмжээ /Хуудас 139-171/									
1	Төлөвлөж буй зун намрын, өвөл-хаврын улирлын бэлчээрийн улирлын хуваарийг батлах, хуваарь сэлгээгүй ашиглалтыг зогсоох /хуудас 140-143/		2023-2027	Талбайн хэмжээ, га	Өвөл-Хаврын бэлчээр нийт нутаг дэвсгэрийн 58%, Зун-Намрын бэлчээр 39.3%-ийг тус тус эзэлж байна. Хуваарь сэлгээгүй ашиглаж буй бэлчээр сүүлийн жилүүдэд ихээхэн нэмэгдэх хандлагатай болсон.	Төлөвлөсөн зун намрын 3234.6 мянган га бэлчээр, өвөл-хаврын улирлын бэлчээр 4774.4 мянган га бэлчээр ашиглалтын ерөнхий хуваарь сумын НДХТ-р батлагдаж бэлчээрийн менежментийг хэрэгжүүлэх нөхцөл бүрдсэн байна. Хуваарь сэлгээгүй ашигласан тохиолдолд хариуцлага тооцох механизм бий болсон байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
			2028-2032						
			2033-2037						
2	Бэлчээрийг ашиглалтаас түр чөлөөлөх, өнжөөхөөр төлөвлөсөн бэлчээрийг үе шаттайгаар өнжөөх. /хуудас 142-143/	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны 3.6.9., 6.2.9., Монгол улсын засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр 6.2.8., Газрын тухай хуулийн 52.1., 52.2.,	2023-2027	Талбайн хэмжээ, га	Өнжөөх шаардлагатай бэлчээрийн талбай 1144.6 мянган га байна.	Өнжөөхөөр төлөвлөсөн 286,0 мянган га газарт бэлчээрийн менежментийг олон нийтийн оролцоотой төлөвлөн, хэрэгжүүлнэ. Бэлчээрийн төлөв байдал, чанарыг бэлчээрийн мониторингийн баталгаажуулсан байна. 429,0 мянган га газарт	Үйл ажиллагааны зардлаар		Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
			2028-2032						
			2033-2037						
3	Бэлчээрийн нөхөн сэргэлт, төлөв байдал, чанарыг хянах мониторингийн сүлжээг ажиллуулах, бэлчээрийн мэдээллийн системийг бий болгох		2023-2027	Мониторингийн цэгийн тоо	Бэлчээрийн газрын фото мониторингийн 383 цэгүүд дээр жил бүр 8 дугаар сарын дундаар хэмжилт хийдэг.	383 фото мониторингийн цэгийг 430 болгож нэмэгдүүлнэ. 430 фото мониторингийн цэгийг 500 болгож нэмэгдүүлэх 500 фото мониторингийн цэгийг 600 болгож нэмэгдүүлэх	Үйл ажиллагааны зардлаар /төсвийг төлөвлөлттэй уялдуулан нэмэгдүүлэх/		ГХБХБГ Сумын газрын даамал
			2028-2032						
			2033-2037						
4	Байнгын ашиглалттай бэлчээрийг хуваарьтай ашиглаж богино хугацаагаар сэлгэх замгаар ачааллыг бууруулж, нөхөн сэргээх арга хэмжээг хэрэгжүүлэх /хуудас 140/		2023-2027	Талбайн хэмжээ, га	Хуваарь сэлгээгүй ашиглаж буй 221.3 мянган га бэлчээр байна.	Сэлгээгүй ашигладаг доройтсон бэлчээр үгүй болсон байна. Бэлчээрийн төлөв байдал сайжирч, ачаалал буурсан байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Сумын Засаг дарга, ГХБХБГ ХХААГ
			2028-2032						
			2033-2037						
5	Бэлчээрийн фото мониторингийн ажлын үр дүнг сум багийн түвшинд танилцуулан, бэлчээрийн менежментийн төлөвлөгөөний үр дүнг жил бүр дүгнэх, шаардлагатай тохиолдолд нэмэлт тодотгол хийж байх /Хуудас 145-162/	"Алсын хараа-2050" хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны 3.6.9., 6.2.9.,	2023-2027	Жил бүр 1 дүгнэлт, хэрэгжилтийн үнэлгээ	Бэлчээрийн фото мониторингийн ажил жил бүр хийж байгаа боловч түүний үр дүнд үндэслэн бэлчээрийн төлөв байдал,	Бэлчээрийн газрын төлөв байдал, чанарын өөрчлөлтийн судалгааг жил бүр хийж, дараа жил хийгдэх арга хэмжээний зөвлөмжийг холбогдох сумын Засаг дарга нарт хүргүүлж, хэрэгжүүлнэ. Бэлчээрийн	Үйл ажиллагааны зардлаар		Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
			2028-2032						
			2033-2037						

		МУ-ын 3Г-ын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр 6.2.8., Газрын тухай хуулийн 52.1., 52.2.,			чанарыг сайжруулах ажлууд хийгдэхгүй байна.	менежментийн төлөвлөгөөг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй боловсруулж баталж, хэрэгжүүлдэг болсон байна.			
1.2.3. Бэлчээрийн менежментийг хэрэгжүүлэхэд оролцогч талуудыг чадавжуулах арга хэмжээ /Хуудас 164-171/									
1	Бэлчээр ашиглалтын хэсгүүдийн эрх ашгийг хамгаалах, мал аж ахуйн үйлдвэрлэл, борлуулалтын талаар төрийн байгууллагатай харьцах эрх үүрэг бүхий "Сумын бэлчээр ашиглагчдын холбоо"-г байгуулах, тэдгээрийн үйл ажиллагааг үнэлэх	"Алсын хараа-2050" Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 6.1.1., 8.3.12., 8.3.13.	2023-2027	Байгуулагдсан холбооны тоо	13 сумд бэлчээр ашиглагчдын холбоо байхгүй байна.	13 сум тус бүр бэлчээр ашиглагчдын холбоотой болсон байх. Төрийн байгууллага болон бэлчээр ашиглагчдын хоорондын зохицуулалтыг хийх систем бүрдэнэ. Сумдын бэлчээр ашиглалтын хэсгүүдийн үйл ажиллагаа идэвхэжнэ. Төрийн байгууллагатай харилцах хамтын ажиллагаа сайжирна. Нэгдсэн зохион байгуулалтад орж бэлчээрийн менежментийг хэрэгжүүлдэг, санхүүжүүлдэг механизм бий болно.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ
			2028-2032	Холбооны чадавхын үнэлгээ		Холбоо нь малчдыг төлөөлөх, эрх ашгийг хамгаалах чадамж, бааз суурьтай болсон байх			
			2033-2037	Зохион байгуулсан арга хэмжээний тоо		Малчдаа идэвхжүүлэх, сургах, зохион байгуулалтад оруулах, бэлчээрээ хамгаалах арга хэмжээг нэгдэж хэрэгжүүлдэг болсон байх.			
2	Багийн төвүүдийг "Малчдын хөгжил, мэдээллийн төв" болгон тохижуулах, сургалтын техник, багаж хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжөөр хангах, менежментийн дэмжлэг үзүүлэх		2023-2027	Хөгжүүлэлт хийгдсэн багийн тоо	13 сум 67 багтай. Үүнээс 21 нь суурин газрын баг байна. Хөдөөгийн ихэнх багийн төвүүд хурал зохион байгуулах төдийгөөр ашиглагдаж байна.	13 сумын хөдөөгийн 13 багийн төвийг тохижуулах, үйлдвэрлэл эрхлэх төв болсон байх Багийн төвүүд олон талт үйл ажиллагаатай болж цаашдаа үйлдвэрлэлийн төв болон хөгжих боломж бүрдэнэ. Малчид хоршиж хөдөлмөрлөх хандлага төлөвшинэ	920.0	УТ+ ОНТ	Сум, багийн Засаг дарга, ХХААГ
			2028-2032			13 сумын хөдөөгийн 16 багт			
			2033-2037			13 сумын хөдөөгийн 17 багт			
3	Малчдыг идэвхжүүлэх, чадавжуулах, зах зээлийн зарчмаар эрсдэл багатай, бэлчээрийн даацад тохируулан мал аж ахуй эрхлэх арга барил, чиг хандлагад сургах		2023-2027	Хамрагдсан өржийн тоо, Мэдээлэл авсан өрхийн тоо	2021 оны статистик мэдээгээр 8570 малчин өрх байна.	Жил бүр 50 өрх сургалтад хамрагдаж байх.	160.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ
			2028-2032		Бэлчээр хамгаалах талаар малчдын идэвх хандлага сул байна.	Бэлчээр хамгаалал, бэлчээрийн менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд оролцогч талуудын идэвх сайжирсан байна.			
			2033-2037		Зохион байгуулалтад орж чаддаггүй.	Сургалтаас гарсан үр дүнг бусад малчдад үзүүлсэн нөлөөллийн үнэлгээгээр дүгнэнэ. Үнэлгээг сум багаар хийж байх			

4	Залуу малчид, мал бүхий иргэдийн дунд уламжлалт мал маллагааны сайн туршлагыг таниулах, малчдын залгамж халааг бэлтгэх, чадавхжуулах чиглэлд эрдэмтэн судлаачид, сайн туршлага бүхий хашир тэргүүний малчидтай туршлага солилцох уулзалт, зөвлөгөөн зохион байгуулах, мэдээлэл түгээх	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Хамрагдсан залуу малчдын тоо	Статистик мэдээгээр 15435 малчин байгаагаас 4998 нь 16-34 насны малчид байна. Нийт малчдын 41.9 % нь эмэгтэй малчид байна. Бэлчээр хамгаалах талаар залуу малчдыг идэвхжүүлэх шаардлагатай.	Жил бүр 50-с доошгүй залуу малчинд сургалт хийнэ. Бэлчээр хамгаалал, бэлчээрийн менежментийн төлөвлөгөөнд уламжлалт бэлчээр ашиглалтын сайн туршлагуудыг нэвтрүүлж, бэлчээр ашиглалт, хамгаалал сайжирна. Бэлчээр хамгаалах малчдын идэвх санаачилга нэмэгдэнэ. Үр дүнг нэвтрүүлсэн, жишиг болсон бэлчээр ашиглалтын сайн туршлагаар дүгнэнэ. Сум баг бүрээр үнэлнэ.	160.0	ОНТ	Сум, багийн Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ
5	Бэлчээрийн менежментийг үе шаттай хэрэгжүүлэх замаар бэлчээрийн доройтлыг зогсоох, бэлчээрийг даац, багтаамжид тохируулан ашиглах, бүс нутгийн онцлогтой уялдуулан бэлчээр ашиглалт, хамгаалалт, сайжруулалт, нөхөн сэргээлтийн талаарх малчид, мэргэжилтний мэдлэг чадварыг дээшлүүлэх	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Хамрагдсан малчид, мэргэжилтний тоо	2021 оны статистик мэдээгээр 15435 малчин байна. Малчдад ШУ-ны үндэслэлтэй бэлчээрийн менежмент хийх талаар зөвлөн туслах үйлчилгээ хүртээмжгүй, ойлголтыг бүрэн өгч чадахгүй байна.	Жилд 1-с доошгүй удаа иргэд малчдыг сургах идэвхжүүлэх талаар зөвлөгөө, сургалт зохион байгуулах мэргэжилтнүүдийн үр чадварыг үнэлнэ. Бэлчээр хамгаалал, бэлчээрийн менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх, хяналт тавих систем бий болно. Бэлчээрийн ашиглалт, хамгаалалт сайжирна.	160.0	ОНТ	Сум, багийн Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ
6	Мал эмнэлэг, мал үржлийн тасгийн үйл ажиллагааг сайжруулах, сүргийн эргэлтийг зохион байгуулах мэргэжлийн зөвлөх үйлчилгээний нэгжийг сум бүрд байгуулах	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Байгуулсан мэргэжлийн зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэх нэгжийн тоо	Мал эмнэлэг үржлийн тасгийн үйл ажиллагаа хүртээмжгүй байна. Мэргэжлийн зөвлөх үйлчилгээг өрхийн түвшинд хүрч үзүүлэх боломжгүй байна.	3 суманд мал зүйчийн мэргэжлийн зөвлөх байгууллага, нэгж байгуулсан байна. Иргэд малчдад сүргийн эргэлтээ хийж, зохистой бүтэц бий болгох, ашиг шимийг нэмэгдүүлэх талаарх мэргэжлийн зөвлөх үйлчилгээний нэгж бий болж өрх бүрд хүрэх боломжтой болно. 5 суманд мал зүйчийн мэргэжлийн зөвлөх байгууллага, нэгж байгуулсан байх. Үлдсэн 5 суманд байгуулсан байх.	Үйл ажиллагааны зардлаар /мэргэжлийн зөвлөх үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөлтэй ААНБ/		Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ
1.2.4. Сүргийн эргэлтийг зөв зохион байгуулах замаар бэлчээрийн ачааллыг бууруулах арга хэмжээ /Хуудас 164-171/								
1	Малын тооны өсөлтөөс хамаарах эрсдэлийг бууруулж, нэгжийн ашиг шим, чанарыг дээшлүүлэх, зохистой сүргийн бүтцийг бий болгож, малын чанарыг сайжруулах замаар малын тоо толгойг жил бүр 3-6% бууруулах сүргийн эргэлтийн төлөвлөгөө боловсруулж хэрэгжүүлэх /даацад тохируулах/	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Ашиг шим нь дээшилсэн малын сүргийн бүтцэд эзлэх %, Даац ашиглалтын %, Сүргийн эргэлтийн төлөвлөгөөний биелэлтийн %	Хонин толгойгоор тооцсон оор нийт сүргийн 34 % нь адуу, 26 % нь хонь, 24 % нь үхэр, 15 % нь ямаа, 1 % нь тэмээ байна. Таван төрлийн малын үржлийн ажлын стратегийг суманд хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө байхгүй байна.	Жил бүр малын тоог 3-6%-р буулгаж бэлчээрийн даацад тохируулна. Сумын түвшинд үржлийн ажлын стратеги төлөвлөгөөтэй болж МАА-ын бодлого төлөвлөлт хэрэгжих боломж бүрдэнэ. Бэлчээрийг даац, чадавхад тохируулан ашигладаг болно. Таван төрлийн малын үржлийн ажлын стратегийг суманд хэрэгжүүлсэн байдалд үнэлгээ хийнэ.	260.0		Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ

2	Мал үржүүлэг технологийн ажил үйлчилгээний нэгжийг сумдад байгуулан чадавхжуулж, хээлтүүлэгчийг малын үржүүлэг технологийн ажил үйлчилгээний нэгжид бүрэн төвлөрүүлж, чанар хангамжийг сайжруулж, мэргэжлийн зөвлөх үйлчилгээг малчны хотонд хүргэх, малын генетик нөөцийн ашиглалтыг сайжруулах	ажиллагааны хөтөлбөр 3.3.8.,	2023-2027	Байгуулсан мэргэжлийн зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэх нэгжийн тоо Үйлчлүүлсэн малчин өрхийн тоо	Мэргэжлийн зөвлөн туслах үйлчилгээг малчид авч чадахгүй тул өөрсдийн дураар үржлийн ажлыг төлөвлөж байгаа нь малын эшиг шимд нөлөөлж байна	3 суманд мал үржүүлэг технологийн ажил үйлчилгээний нэгжийг байгуулсан байх. Малын генетик нөөцийн ашиглалтыг сайжруулах замаар тооноос чанарт шилжих бодлогыг хэрэгжүүлэх, малчдын орлого буурахгүйгээр бэлчээрийн ачааллыг бууруулах боломж нэмэгдэнэ. 5 суманд сал үржүүлэг технологийн ажил үйлчилгээний нэгжийг байгуулсан байх. Үлдсэн 5 суманд суманд байгуулсан байх.	Үйл ажиллагааны зардлаар /мэргэжлийн зөвлөх үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөлтэй ААНБ/		Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ	
3	Үржлийн цөм сүргийн аж ахуйг байгуулах, хээлтүүлэгч болон цөм сүргийг мэргэжлийн байгууллагын хяналтад авах		2023-2027	Байгуулсан цөм сүргийн аж ахуйн тоо Малчдад нийлүүлсэн өндөр ашиг шимт үржлийн малын тоо	Сум бүрд Цэвэр үлдрийн үхэр 43439, адуу 658, Хонь 681639, ямаа 603526 байна.	3 суманд үржлийн цөм сүргийн аж ахуйтай болсон байх. Малчдын орлогыг бууруулахгүйгээр малын тоог бууруулах боломж нэмэгдэнэ. Сүргийн эргэлтийг төлөвлөгөөний дагуу зохион байгуулдаг болно. 4 суманд үржлийн цөм сүргийн аж ахуйтай болсон байх. 5 суманд үржлийн цөм сүргийн аж ахуйтай болсон байх.	Үйл ажиллагааны зардлаар /Иргэн, ААНБ гэрээгээр/		Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ	
			2028-2032							
			2033-2037							
4	Таван төрлийн малын үржлийн ажлын стратеги 2020-2030-ын дагуу сум, багийн түвшинд үржлийн ажлын төлөвлөгөө боловсруулж хэрэгжүүлэх		2023-2027	Малын үржлийн ажлын стратеги төлөвлөгөөтэй болсон сум, багийн тоо, Хэрэгжилтийн үнэлгээ	13 сум, 67 багтай. Үүнээс 21 нь суурин газрын баг байна. Сум, багийн түвшинд үржлийн ажлын стратеги төлөвлөгөө байхгүй	13 сум, хөдөөгийн 46 баг үржлийн ажлын төлөвлөгөө, сүргийн эргэлтийн төлөвлөгөөтэй болж хэрэгжүүлж эхэлсэн байх. Үржлийн ажлын төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх, малын ашиг шимийг сайжруулах ажлууд хийгдэнэ. шаардлагатай тохиолдолд төлөвлөгөөг засаж сайжруулах ажлыг хийх	260.0		Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ	
			2028-2032							
			2033-2037							
1.2.5. Малын ашиг шимийг дээшлүүлэх, түүхий эдийн гарц, чанарыг сайжруулах замаар бэлчээрийн ачааллыг бууруулах арга хэмжээ /Хуудас 164-171/										
1	Мал, түүний гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний нөөцийг эдийн засгийн эргэлтэд эрчимтэй оруулах нөхцөлийг бүрдүүлэх, түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг стандартын дагуу бэлтгэн нийлүүлэх тогтолцоог хөгжүүлж, ХАА-н биржийн үйл ажиллагааг бий болгох	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны 8.3.18. Монгол улсын засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр	2023-2027	Байгуулсан нэгжийн тоо, ХАА-ын биржийн үйл ажиллагааны үнэлгээ	Аймгийн хэмжээнд ХАА-н боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбар муу хөгжсөн. ХАА-н бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг дэмжиж, түүхий эд бэлтгэн нийлүүлэлтийг тогтолцоог сайжруулж, боловсруулах үйлдвэрлэлийг	Сум бүрд 1-2 түүхий эд бэлтгэх аж ахуй нэгжийг бий болгосон байх. Түүхий эд, бүтээгдэхүүний нөөцийг эдийн засгийн эргэлтэд эрчимтэй оруулах, түүхий эд бүтээгдэхүүнийг стандартын дагуу бэлтгэн нийлүүлэх тогтолцоо бий болж ХАА-ын биржийн үйл ажиллагаа идэвхэжсэн байна. Зах зээлийн багтаамж, хэрэгцээгээр түүхий эд бэлтгэх аж ахуй нэгжийг нэмэгдүүлнэ Түүхий эд бэлтгэлийг 100% стандартын дагуу хийдэг болсон байх.	Үйл ажиллагааны зардлаар /Иргэн, ААНБ гэрээгээр/		Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ	
2028-2032										
2033-2037										

2	Түүхий эд, бүтээгдэхүүнд чанараас хамаарсан эдийн засгийн хөшүүрэг бий болгох замаар малчдын ашиг орлогыг дээшлүүлэн малын тоог бууруулж бэлчээрийн ачааллыг бууруулах /Түүхий эд, бүтээгдэхүүний чанараас хамаарсан үнийн ялгавартай систем тогтоох, эдийн засгийн хөшүүрэг бий болгох/	3.3.4, 3.3.11.	2023-2027	Ажлын хэсгийн дүгнэлт, хэрэгжилтийн үнэлгээ	хөгжүүлэх нь зөвхөн эдийн засгийн ач холбогдлоос гадна малын тоог бууруулан бэлчээрийг даац чадавхад тохируулан ашиглахад эерэг нөлөө үзүүлнэ. Түүхий эдийн чанар, мөшгөлтийн тогтолцоог хөгжүүлж тооноос чанарт шилжих бодлогыг хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.	Түүхий эдийн чанар, хяналт, мөшгөлтийн тогтолцоо бүрэн нэвтэрсэн байх. Малын тоонд ач холбогдол өгөхөөс илүү түүхий эд бүтээгдэхүүний чанарт илүүтэй анхаардаг болно. Малчдын орлогыг бууруулахгүйгээр малын тоог 3-6%-р буулгах төлөвлөгөө хэрэгжиж үр дүнгээ өгч эхэлсэн байх.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ	
			2028-2032							
			2033-2037							
3	Өсвөр малын биологийн чадавхыг ашиглаж эр малын сүрэгт эзлэх хувийн жинг бууруулах, дэвшилтэт технологиор хөнгөлж маханд нийлүүлэх аргыг нэвтрүүлэх замаар мах бэлтгэлийг явуулж бэлчээрийн ачааллыг бууруулах		2023-2027	Эр малын сүрэгт эзлэх хувийн бууралт, % Дэвшилтэт технологиор хөнгөлж зах зээлд нийлүүлсэн эр малын эзлэх %		Зах зээлд нийлүүлсэн бүтээгдэхүүний 50-с доошгүй хувь нь дэвшилтэт технологиор хөнгөлсөн малын мах байх. Бэлчээрийн ачаалал багасна. Чанарлаг өсвөр малын мах, түүхий эд, бүтээгдэхүүний нийлүүлэлт нэмэгдэнэ. Зах зээлд нийлүүлсэн бүтээгдэхүүн 100% дэвшилтэт технологиор хөнгөлсөн малын мах байх.	Үйл ажиллагааны зардлаар /мэргэжлийн үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөлтэй ААНБ, иргэн/		Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ	
			2028-2032							
			2033-2037							
1.2.6. Бэлчээр тэжээлийн нөөцийг нэмэгдүүлэх хүрээнд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа /Хуудас 143-171/										
1	Ашиглалт багатай, алслагдсан бэлчээрийн усан хангамжийг сайжруулах замаар эрчимтэй ашиглалттай бэлчээрийн ачааллыг бууруулах зорилгоор гүний усны нөөцтэй газрыг эхний ээлжид усжуулах /Хуудас 143-145/	"Алсын хараа-2050" Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны 4.2.9., 8.3.4., Монгол улсын засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр 3.3.4.	2023-2027	Усжуулагдсан бэлчээрийн талбайн хэмжээ, га Гаргасан уст цэгийн тоо	Усжуулах 1411649 га бэлчээрийг гидрогеологийн зураглалтай давхцуулан үзэхэд 39.4% нь Газрын доорх локал, хязгаарлагдмал нөөц бүхий усгай чулуулаг бүхий газар, 11.79% нь Локал тархалттай ундарга ихтэй эсвэл их тархалттай устай чулуулаг бүхий газарт байна.	Гидрогеологийн нөхцөлөөр боломжтой 300 мянган га бэлчээрийг усжуулна. Ашиглалт багатай бэлчээрийг зохистой ашиглаж бусад бэлчээр нутгийн ачааллыг бууруулах боломжийг бүрдүүлнэ. Усан хангамжгүйн улмаас ашигладаггүй бэлчээр байхгүй болсон байна. Худаг уст цэг гаргах боломжгүй газрыг өвлийн отрын нөөц бэлчээр болгоно.	Урьдчилсан хайгуул судалгаа – 240 сая + Худаг уст цэг гаргах зардал	УТ+ ОНТ+Мал чид	Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ	
			2028-2032			Гидрогеологийн нөхцөлөөр боломжтой 422.3 мянган га бэлчээрийг усжуулах.				
			2033-2037			Гидрогеологийн нөхцөл муутай үлдсэн 689.3 мянган га-д судалгаа хийх				
2	Бэлчээрийн хортон мэрэгчтэй тэмцэх арга хэмжээг 440.5 мянган га газарт тэргүүн ээлжид хэрэгжүүлэх. /Хуудас 163-164/		2023-2027	Хэрэгжүүлсэн талбайн хэмжээ, га	2023 судалгаагаар 1009.0 мянган га талбайд үлийн цагаан оготно тархсанаас хортон мэрэгчтэй тэмцэх шаардлагатай 440.5 мянган га газар байна. Хортон мэрэгчтэй тэмцэх хуваарь төлөвлөгөө байдаггүй.	200 мянган га бэлчээрт хортон мэрэгчтэй тэмцэх ажил хийсэн байх. Бэлчээрийн хортон мэрэгчтэй тэмцэх хуваарь төлөвлөгөөтэй болсон байх. 240.5 мянган га бэлчээрт хортон мэрэгчтэй тэмцэх ажил хийсэн байх. Бусад бэлчээр нутагт дахин судалгаа хийж хортон мэрэгчтэй тэмцэх ажил хийх газрын байршлыг дахин тогтооно.	Үйл ажиллагааны зардлаар+төлөвлөгөөгөөр тогтоосон ажлын хэмжээгээр төсөвт тусгах		Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ	
		2028-2032								
		2033-2037								

3	Тэжээлийн нэг ба олон наст ургамал, сэлгээнд буурцагтан тариалах, тэжээл боловсруулах үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх		2023-2027	Зах зээлд нийлүүлсэн бүтээгдэхүүний хэмжээ, тн	1987 оны судалгаагаар тогтоосон газруудаас 47521 га нь агро үйлдвэрлэлийн 1-р группийнх, 75233 га нь агро үйлдвэрлэлийн 2-р группийнх, 17387 га нь агро үйлдвэрлэлийн 3-р группийнх байсан. Тэжээлийн аж ахуйд тохиромжтой талбайн нөөц их байна.	Тэжээл үйлдвэрлэлийн хэмжээг 1 дахин нэмэгдүүлсэн байх. Тэжээл үйлдвэрлэлийн бааз суурь сайжирч ялангуяа өвөл, хаврын улиралд бэлчээрт үзүүлэх дарамт буурна.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Аймаг, сумын Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ	
2028-2032	Тэжээл үйлдвэрлэлийн хэмжээг 1 дахин нэмэгдүүлсэн байх.	Хэрэгцээгээр нэмэгдүүлэх.								
2033-2037										
4	Хадаж болох бэлчээрийн судалгааг хийх, бусад газар ашиглалтаас чөлөөлөх арга хэмжээг зохион байгуулах		2023-2027	Талбайн хэмжээ, га	Тогтвортой ургацтай газруудад жил бүр судалгаа хийх, ашиглалтын горим тогтоох шаардлагатай	Өмнөх судалгаагаар тогтоогдсон 332800 га хадаж болох бэлчээрт жил бүр судалгаа хийсэн байна.	Судалгааны зардал 60.0+Үйл ажиллагааны зардал		Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ	
2028-2032	Тогтвортой ургацтай газруудад ашиглалтын горим тогтоож хадланд бүртгэнэ.									
2033-2037										
1.3. Биологийн төрөл зүйлийн амьдрах чухал орчин, нүүдлийн зам газартай давхцаж буй бэлчээр ашиглалтыг зохицуулах газар/зохион байгуулалтын төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /Хуудас 171-179/										
1	Зэрлэг амьтны амьдрах орчны судалгааг хийсэн мэдээлэлд үндэслэн бэлчээрийн давхцал нутгийн хил заагийг газар дээр нь тогтоох, бэлчээр ашиглах горим, дэглэмийг батлах /улирал бүрээр/	“Алсын хараа-2050” монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны 6.1.2.	2023-2027	Горим дэглэм тогтоосон газрын хэмжээ, га	Аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд тархац тусгагдсан.	Ховор амьтдын тархац нутаг 831.8 мянган га, Цагаан зээрийн амьдрах чухал орчин бүхий газар 2.2 сая га газарт хэрэгжүүлнэ. Зэрлэг амьтны бэлчээр нутгийг ашиглах хамгаалах горим дэглэм тогтоох бүс нутаг тодорхой болсон байна.	20.0+Үйл ажиллагааны зардал		Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ БОАЖГ	
2028-2032	Горим дэглэмийг мөрдүүлэх, бэлчээр ашиглалтын хариуцлагын журмыг хэрэгжүүлэх									
2033-2037	Горим дэглэмийг мөрдүүлэх, бэлчээр ашиглалтын хариуцлагын журмыг хэрэгжүүлэх									
2	Зэрлэг амьтны бэлчээрлэх нутгийг ашиглах, хамгаалах арга хэмжээний нарийвчилсан төлөвлөгөө, бэлчээрийн менежментийн нэгдсэн төлөвлөгөөг сум бүр боловсруулж батлуулах		2023-2027	Төлөвлөгөө батлагдан хэрэгжиж буй сумын тоо, Ажлын хэсгийн дүгнэлт	Зэрлэг амьтны бэлчээрлэх нутгийг хамгаалах эрх зүйн баримт бичиг байхгүй зарим бэлчээр нутгийг сэлгээгүй ашиглаж байна.	Ховор амьтдын тархац нутаг 831.8 мянган га, Цагаан зээрийн амьдрах чухал орчин бүхий газар 2.2 сая га газарт газар ашиглах хуваарь батлагдаж хэрэгжиж эхэлсэн байх. Зэрлэг амьтны бэлчээрлэх нутагт үзүүлэх дарамт буурсан байна.	80.0+Үйл ажиллагааны зардал		Сумын Засаг дарга, ЗДТГ БОАЖГ ХХААГ ГХБХБГ	
2028-2032	Зэрлэг амьтны бэлчээрлэх нутагтай давхцал бүхий бэлчээр ашиглах төлөвлөгөөг хэрэгжүүлнэ, шаардлагатай тохиолдолд нэмэлт тодотгол хийнэ.									
2033-2037										

3	Цагаан зээрийн төллөдөг газрыг хамгаалах, бэлчээр ашиглалтаас 6-р сарын 10-аас 7-р сарын 10-ны хооронд бүрэн чөлөөлөх арга хэмжээг зохион байгуулах. Бусад цаг хугацаанд гал түймрийн эрсдэлээс сэргийлэх зайлшгүй шаардлагын үүднээс бэлчээрээр ашиглах хуваарь, хадлан бэлтгэх төлөвлөгөөг БОАЖГ, ХХААГ-тай хамтран боловсруулж, хэрэгжүүлэх	2023-2027	Талбайн хэмжээ, га 1 баримт бичиг	Цагаан зээрийн төллөх үе ихэвчлэн 6-р сарын 10-аас 7-р сарын 10-ны хооронд байдаг. Цагаан зээрийн төллөдөг газрыг зохистой ашиглах тусгайлсан төлөвлөгөө байдаггүй	Цагаан төллөдөг газрыг 6-р сарын 10-аас 7-р сарын 10-ны хооронд бүрэн чөлөөлдөг болсон байх. /Бэлчээр, хадлангаар ашиглах хуваарь сэлгээний төлөвлөгөө батлагдаж хэрэгжиж эхэлсэн байна./ Цагаан зээрийн төллөдөг газар нутгийг хамгаалах, зохистой ашиглах боломж бүрдэнэ. Бэлчээр, хадлангаар ашиглах хуваарь сэлгээний төлөвлөгөөг хэрэгжүүлнэ. Шаардлагатай тохиолдолд төлөвлөгөөнд нэмэлт тодотгол хийнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ БОАЖГ
		2028-2032						
		2033-2037						
4	Ховор амьтан, ургамлын тархац нутаг биологийн төрөл зүйлийн амьдрах чухал орчин бүхий газар, түүний орчмын нөлөөллийн бүсэд нутагладаг малчидтай байгуулах бэлчээр ашиглалтын гэрээнд хамгаалах үүргийг тусгайлан тусгаж өгөх, гэрээний биелэлтийг жил бүр үнэлж хэрэгжүүлэх арга хэмжээг төлөвлөж байх	2023-2027	Нөлөөллийн бүс дэх малчин өрхтэй байгуулсан гэрээний тоо, хамрагдалтын хувь Гэрээний биелэлтийн жил бүрийн үнэлгээ	Ховор зэрлэг амьтан, ургамлын тархац нутаг, биологийн төрөл зүйлийн амьдрах чухал орчин бүхий газрын баталгаажсан хил зааг байдаггүй байхгүй. Энэ нь уламжлалт бэлчээр ашиглагчдын малын тоог хязгаарлах зэргээр үүрэг хүлээлгэх боломжгүй болгож байна.	Биологийн төрөл зүйлийн амьдрах чухал орчин бүхий газар түүний орчмын нөлөөллийн бүсэд нутагладаг бүх малчдыг бүрэн хамруулсан байх. Гэрээг хэрэгжүүлэх, дүгнэх ажлуудыг жил бүр хийнэ. Ховор зэрлэг амьтан, ургамлын тархац нутаг, биологийн төрөл зүйлийн амьдрах чухал орчин бүхий газар нутгийг зохистой ашиглах, хамгаалах механизм бий болно. Гэрээний хэрэгжилтийг дүгнэх, шаардлагатай тохиолдолд гэрээг сайжруулна. Үр дүнгээр хариуцлага тооцох арга хэмжээ авах ажлууд тогтмол хийдэг болсон байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Сумын асаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ БОАЖГ
		2028-2032						
		2033-2037						
5	Шувуудын өндөглөдөг газар, амьдрах чухал орчин бүхий газрыг нарийвчлан судалж, горим дэглэм тогтоох шаардлагатай газруудад мал маллах хугацаа, хамгаалах үүргийг бэлчээр ашиглалтын гэрээнд тусгах	2023-2027	Тогтоосон талбайн хэмжээ, га Нөлөөллийн бүс дэх малчин өрхтэй байгуулсан гэрээний тоо, хамрагдалтын хувь Гэрээний биелэлтийн жил бүрийн үнэлгээ	Шувууд өндөглөдөг хамгаалалтад авах шаардлагатай газрын судалгаа хийх шаардлагатай Цөөн тооны шувууд байдаг тойром бүрд бүхий бага талбайг хамарсан газруудыг нарийвчлан судлаагүй.	Шувуудын өндөглөдөг газар, амьдрах чухал орчин бүхий газар дахь бүх малчдыг хамруулсан байх. Шувуудын өндөглөдөг газруудыг нэмж судлан бүртгэнэ. Шувуудын өндөглөдөг газар, амьдрах чухал орчин бүхий газрыг зохистой ашиглах механизм бүрдэнэ. Гэрээний хэрэгжилтийг дүгнэх, шаардлагатай тохиолдолд гэрээг сайжруулна. Үр дүнгээр хариуцлага тооцох арга хэмжээ авах ажлууд тогтмол хийдэг болсон байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ БОАЖГ
		2028-2032						
		2033-2037						
6	Зэрлэг амьтан /тарвага/ шинээр нутагшуулахаар төлөвлөсөн газрыг хамгаалах, бэлчээр ашиглалтаас түр чөлөөлөх	2023-2027	Талбайн хэмжээ, га	Тарвага шинээр нутагшуулахаар төлөвлөсөн 72082 га газар байгаа бөгөөд тэдгээр газарт хэрэгжүүлэх арга хэмжээ тодорхойгүй.	72082 га газрыг чөлөөлж тарвага нутагшуулах ажлыг хийсэн байна. Биологийн төрөл зүйлийг дахин нутагшуулах арга хэмжээ үр дүнтэй хэрэгжинэ. Өмнөх үе шатанд хийгдсэн ажлын үр дүнг үнэлэх, газар ашиглалтаас чөлөөлөх арга хэмжээг үргэлжлүүлэх шаардлагатай эсэхийг шийдвэрлэнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Сум, багийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ БОАЖГ
		2028-2032						
		2033-2037						

7	Цагаан зээр, бусад зэрлэг амьтдын чухал амьдрах орчин бүхий газар, нүүдлийн зам газраар отор нүүдэл хийх, дамжин өнгөрөх газрыг тухайн жилийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгаж хэрэгжүүлэх		2023-2027	Бэлчээрийн төлөв байдлаас хамааруулан жил бүр шинэчлэн тогтоосон баримт бичиг, ажлын хэсгийн дүгнэлт	Судлаачдын зураглалын газруудыг баталгаажуулах шаардлагатай. Цагаан зээр, бусад зэрлэг амьтдын амьдрах чухал орчин бүхий газарт отор нүүдэл хийж олон тооны мал оруулан талхалж доройтолд оруулсан тохиолдлууд байна.	Цагаан зээр, бусад зэрлэг амьтдын амьдрах чухал орчин 2.2 сая га бэлчээр болон холбоос нутаг хамгаалагдаж зайлшгүй тохиолдолд отор нүүдэл хийх бол зохицуулагдсан байх. Отор нүүдэл хийх газрыг жил бүр судалгаанд үндэслэн тогтоодог болсон байх. Үр дүн хэрэгжилтийг жил бүр дүгнэдэг болсон байх	Үйл ажиллагааны зардлаар	Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ БОАЖГ
1.4. Хадлангийн газрын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /Хуудас 180-185/								
1.4.1. Хадлангийн газрын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хүрээнд хуулийг хэрэгжүүлэх, эрх зүйн орчныг сайжруулах /Хуудас 180-185/								
1	Байгалийн хадлангийн газрыг иргэн, аж ахуйн нэгж, хот айл, малчдын бүлэг, малчдад эзэмшүүлэх, гэрчилгээ олгоход гэрээнд тусгах нөхцөлийг тогтоох, хэрэгжилтэд хяналт тавих	Газрын тухай хуулийн 20.1.1.	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Батлагдсан баримт бичиг, хэрэгжилтийн үнэлгээ	Аймгийн нутаг дэвсгэрийн онцлог, хэрэгцээнд нийцүүлэн хадлангийн газрыг хуваарилах зохистой ашиглах эрх зүйн зохицуулалт байхгүй	Хадлангийн газрыг хуваарилах зарчим тодорхой болж, эзэмшүүлэх ажиллагаа нээлттэй ил тод болсон байна. Гэрээний хэрэгжилтийг дүгнэх ажлыг жил бүр хийж байх, шаардлагатай тохиолдолд мониторинг хийж, гэрээг сайжруулах	Үйл ажиллагааны зардлаар	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
2	Бусад ангиллын газраас болон биологийн төрөл зүйлийн амьдрах чухал орчин, төлөдөг газарт хадлан бэлтгэх асуудлыг тухайн жилийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгаж хэрэгжүүлэх		2023-2027 2028-2037	Батлагдсан баримт бичиг Судалгаагаар тогтоож, бүртгэсэн талбайн хэмжээ, га		Жил бүр судалгаа хийх, сэлгээний схемтэй болсон байна. Биологийн төрөл зүйлийн амьдрах чухал орчин, төлөдөг газраас хадлан авах асуудал, хуваарь тодорхой болно. Тогтвортой ургацтай газруудыг хадланд бүртгэх эсэх асуудлыг судалж шийдвэрлэх. Газар ашиглалтын төлөвлөгөө боловсруулах	Үйл ажиллагааны зардлаар	Сумын болон багийн Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ БОАЖГ
1.4.2. Хадлангийн газрын ашиглалт, хамгаалалтыг сайжруулах хүрээнд /Хуудас 180-185/								
1	Хадлангийн газрын байршил, хил заагийг газар дээр нь нарийвчлан тогтоож, газрын төлөв байдал, чанарын хянан баталгааг Газрын тухай хуульд заасан хугацаанд тогтмол хийх, газрын нэгдмэл сангийн бүртгэлд бүртгэлжүүлэх	Газрын тухай хуулийн 53.1., 53.2., 53.3.,	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Бүртгэгдсэн талбайн хэмжээ, га Төлөвлөгөөт ГТБЧХБ-ны дүгнэлт	Төлөвлөсөн 104142 га газар байна. 1980 оны судалгааны материалд хадлан 69100 га хадаж болох бэлчээр 332800 га газар бүртгэгдсэн байгаагаас ихэнх нь талхлагдан доройтож хадлан авахаа байсан байна. Хуучин тогтоогдсон хадлангийн газрууд ихэнх нь бэлчээрээр ашиглагдаж байгаагаас гадна бүр	104.1 мянган га хадлан бүртгэгдсэн байна. Хяналт мониторингийг жил бүр хийдэг болсон байна. Хадлангийн газрын төлөв байдал, чанарын мониторингийг жил бүр хийх, 5 жил тутамд ГТБЧХБ хийх	70.0	Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
2	Төлөвлөсөн 104.1 мянган га хадлангийн газрын 10-с доошгүй хувийг аймгийн тусгай хэрэгцээнд авах, ашиглалтын горим дэглэмийг тогтоох, мал бэлчээхийг хориглох	Монгол улсын засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр 3.3.7.	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Талбайн хэмжээ, га		10.4 мянган га хадлангийн газар аймгийн тэжээлийн сангийн хадлангийн газарт бүртгэгдэж, аймгийн тэжээлийн нөөцийг бүрдүүлэх боломжтой болсон байна. Хэрэгцээгээр нэмж авах эсэх асуудлыг судалгаагаар тогтооно.	Үйл ажиллагааны зардлаар	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ

3	Хадлангийн газраар бүртгэгдсэн газруудыг хуулийн дагуу хадлан авах хүртэл мал бэлчээхийг хориглох	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Хуулиар тогтоосон горим дэглэмийн хэрэгжсэн талбайн хэмжээ, га	хуваарь сэлгээгүй ашиглагдаж байна.	Хадлангийн газарт мал бэлчээх явдал бүрэн зогссон байна.Хадлангийн газар хамгаалагдаж, төлөв байдал, чанар сайжирна. Мал бэлчихээс хамгаалах арга хэмжээг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэх	Үйл ажиллагааны зардлаар		Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
4	Хадлангийн газрын үр ашгийг нэмэгдүүлэх, хамгаалах, сэлгэх арга хэмжээг боловсруулах ГЗБ-ын төсөл боловсруулж, хэрэгжүүлэх	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Төлөвлөгөө хийгдсэн талбайн хэмжээ, га Хэрэгжилтийн үнэлгээ		104.1 мянган га хадлангийн газарт төлөвлөгөө хийгдсэн байх Хадлангийн газрыг зүй зохистой ашиглах, төлөв байдлыг сайжруулах арга хэмжээ тодорхой болно. Хадлангийн газрын төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг үнэлэх, нэмэлт тодотголыг хийх	100.0	УТ+ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
5	Хадлан, хадаж болох бэлчээрийн төлөв байдал, чанарыг хянах, жил бүрийн мониторингийг хийх, судалгааны мэдээллийг бүртгэх, цахим сан байгуулах	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Мониторинг судалгаа хийгдсэн талбайн хэмжээ, га		Судалгаагаар тогтоосон 104142 га газарт, өмнөх судалгаагаар тогтоосон хадлан 69100 га, хадаж болох бэлчээр 332800 га газарт жил бүр мониторинг хийх. Хадлангийн газрын төлөв байдлыг хянах, хариуцлагын тогтолцоо сайжирсан байна. Мониторингийн мэдээллийн сангийн баяжилтыг хийх, ГЗБ-ын төлөвлөгөөнд нэмэлт өөрчлөлт оруулах эсэх зөвлөмжийг боловсруулах	50.0		Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
1.4.3. Хадлангийн газрын нөөцийг нэмэгдүүлэх хүрээнд /Хуудас 180-185/								
1	Төлөв байдал нь доройтсоны улмаас хадланд ашиглахаа байсан газруудыг хамгаалах, төлөв байдлыг сайжруулж эргүүлэн ашиглах	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Төлөв байдал сайжирч хадланд бүртгэгдсэн талбайн хэмжээ, га	Өмнөх судалгаагаар тогтоосон хадлан 69100 га хадаж болох бэлчээр 332800 га газар байна.	Доройтолд өртсөн 72.3 мянган га хадлангийн газрын төлөв байдлыг сайжруулах арга хэмжээ хэрэгжиж хадлангийн газрын нөөц нэмэгдэнэ. Хадлангийн газар ашиглалтын төлөвлөгөөг хэрэгжүүлнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
2	Төлөв байдлыг сайжруулах, хамгаалах хадлангийн газруудад хэрэгжүүлэх арга хэмжээг төлөвлөж, өөрийн хүч хөрөнгөөр сайжруулсан тохиолдолд иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад эзэмшүүлж болох газрын байршлыг тогтоох, тухайн жилийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгаж хэрэгжүүлэх	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын өөрийн хөрөнгөөр төлөв байдлыг нь сайжруулсан талбайн хэмжээ, га	Өмнөх судалгаагаар хадлан 69100 га, хадаж болох бэлчээр 332800 га тогтоогдсон газар байна.	72.3 мянган га хадлангийн газрын төлөв байдлыг сайжруулж 30%-ийг иргэн, ААН байгууллагад ашиглуулна. Доройтолд өртсөн хадлангийн газарт оруулах иргэн, ААНБ хөрөнгө оруулалт нэмэгдэнэ. Хадлан тэжээлийн нөөц хангамж сайжирна. Хадлангийн газар ашиглалтын төлөвлөгөөг хэрэгжүүлнэ. Үлдсэн хадлангийн газрыг иргэн ААН байгууллагад ашиглуулах эсэх асуудлыг тухайн жилийн ГЗБ-ын төлөвлөгөөнд тусгаж шийдвэрлэнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ

1.5. Мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн зориулалттай бусад газрын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /Хуудас 185-190/									
1	Малчдын өвөлжөө, хаваржааны доорх газрыг зөвшөөрөгдсөн газар ашиглалтын бүсэд эзэмшүүлэх ажлыг тухайн жилийн газар зохион төлөвлөгөөнд тусгаж хэрэгжүүлэх	Газрын тухай хуулийн 52.7., 15.1., 15.1.2.,	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Нийт бүртгэлжүүлсэн өвөлжөө, хаваржааны тоо Гэрчилгээжүүлсэн хувь	Засаг даргын захирамж гарч, Газрын кадастрын мэдээллийн санд бүртгэгдээгүй байна.	Бэлчээрийн хуваарь сэлгээг мөрдүүлэх боломж бүрдэнэ. Малчдын газар, түүн дээрх үл хөдлөх хөрөнгө үл хөдлөх эд хөрөнгийн эрх улсын бүртгэлд бүртгэгдэнэ Нэмэлт судалгаа хийж өвөлжөө хаваржааны газрыг бүрэн бүртгэлжүүлсэн байна.	600.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
2	Мал угаах ванн байгуулсан газрыг бүртгэж, стандартад нийцүүлэх, Усны хамгаалалтын бүсэд байгаа 16 мал угаах ванныг шилжүүлж хамгаалалтын горим дэглэмийг хангах ажлыг зохион байгуулах	БОАЖ-ын сайд, барилга, хст байгуулалтын сайдын хамтарсан 2015 оны 6 дугаар сарын 05-ны өдрийн А-230/127 тоот тушаал	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Стандарт шаардлага хангасан байгууламжийн тоо	Нийт 97 байршлаас 16 нь усны хамгаалалтын бүсэд байна. 16 байршилд шинээр мал угаах суурин цэг байгуулах шаардлагатай.	Усны хамгаалалтын бүс дэх 16 мал угаах ванныг шилжүүлсэн байна. Хуулийн хэрэгжилт хангагдана. Стандартад нийцсэн мал эмнэлгийн үйлчилгээний цэгүүдтэй болно. Хэрэгцээнд үндэслэн мал угаах ванн, мал эмнэлгийн үйлчилгээний цэг нэмж байгуулна.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ
3	Аймгийн онцлох аж ахуй болон морин спортын уламжлалт соёлын төв цогцолбор байгуулах, аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн болгохоор төлөвлөсөн газарт ТЭЗҮ, зураг төсөл боловсруулах, хэрэгжүүлэх	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 1.5.12., 8.3.11., 9.3.6., 9.3.5.,	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Батлагдсан ТЭЗҮ, зураг төслийн баримт бичиг түүний хэрэгжилтийн %, Хөрөнгө сруулалтын хэмжээ сая.төг	Аймгийн төвийн ойролцоо, Асгат, Сүхбаатар сумын нутагт байгуулахаар санал болгосон байршлыг судлах /Нийт 1494 га/	Төлөвлөсөн 1494 га газарт ТЭЗҮ, зураг төсөл боловсруулагдаж бүтээн байгуулалт хийгдэж эхэлсэн байх. Уламжлалт соёлд түшиглэсэн аж ахуй, аялал жуулчлал хөгжих боломж бүрдэнэ. Үүнд: 1. Уяачдын адууны аж ахуй эрхлэх бүсийг тогтооно. 2. Спорт уралдааны бүсийг тогтооно. 3. Цогцолбор байгууламжийн зураг төсөл боловсруулагдана. 4. Аялал жуулчлалын бүс, морин аялал, зугаалгын бүсийг тогтооно. 5. Бусад дагавар үйлчилгээ эрхлэх бүсийг тогтооно. 6. ТЭЗҮ, зураг төслийн дагуу бүтээн байгуулалт, хөгжүүлэлт хийгдэнэ.	Зураг төслийн зардал 80.0 + зураг төслөөр тогтоосон зардлууд	УТ+ ОНТ	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
1.6. Сум дундын отрын нөөц бэлчээрийн газарт хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /Хуудас 190-195/									
1	Сум дундын отрын бүс болгохоор төлөвлөсөн газар нутгийн хил заагийг газар дээр нь хэмжиж, газрын кадастрын мэдээллийн санд бүртгэх	Газрын тухай хуулийн 16.2., 16.1.16., 52.9.,	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Бүртгэгдсэн талбайн хэмжээ, га	Эрдэнэцагаан суманд 42834 га, Асгат суманд 28619 га, Сүхбаатар суманд 17582 га	Төлөвлөсөн 89.0 мянган га газар сум дундын отрын нөөц нутгаар батлагдаж хилийн цэстэй болсон байна. 1.6.4 арга хэмжээтэй уялдуулан хэрэгцээгээр хил заагийг тэлэх, шинээр отрын бүс байгуулах арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
2	Сум дундын отрын бүс нутгийн менежментийг зохицуулах орон тооны бүс зөвлөл байгуулах	Газрын тухай хуулийн 52.8	2023-2027 2028-2032 2033-2037	1 орон тооны бүс зөвлөл, жил бүрийн үйл ажиллагааны тайлан	Отрын бүс нутгийг зохицуулах нэгж тодорхойгүй	Орон тооны бүс зөвлөл байгуулагдаж жил бүр үйл ажиллагаагаа тайлагнадаг болсон байна. Сум дундын отрын бүс нутгийг даац багтаамжид нийцүүлэн ашиглах, төлөв байдал, чанарыг хянадаг, хариуцлага тооцдог болсон байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ

3	Сум дундын отрын бүс нутаг руу бусад сумдын мал дамжин өнгөрөх зурвас газар, нүүдэл хийх зам маршрутыг жил бүрийн бэлчээрийн ургац, даац, байгаль цаг уурын байдлаас хамааруулан тухайн жилийн газар зохион төлөвлөгөөнд тусгаж хэрэгжүүлэх		2023-2027 2028-2032 2033-2037	Тухайн жилийн байгаль цаг уурын нөхцөлөөс хамааруулан тогтоосон батлагдсан маршрут	Тусгайлсан зохицуулалт байхгүй	Отрын бүсийн даац, тухайн жилийн ургац, цаг уурын хүндэрсэн газраас ирэх нүүдлийн замыг жил бүр батална. Отрын бүс нутаг руу нүүдэллэн ирэх зам маршрут тодорхой болж бэлчээр нутаг доройтолд өртөхөөс сэргийлнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
4	Отрын нөөц нутгаар орон нутгийн тусгай хэрэгцээнд авсан 1.8 сая га газруудад дахин судалгааг хийх, тусгай хэрэгцээний газруудын давхцалыг арилгах, тусгай хэрэгцээнд авсан үндэслэл, хэрэгцээг үнэлэн, шаардлагатай тохиолдолд зориулалтыг өөрчлөх,		2023-2027 2028-2032 2033-2037	Бүртгэгдсэн, баталгаажсан сумын отрын нөөц нутгийн талбайн хэмжээ, га	Аймгийн хэмжээнд 1820955 га газрыг отрын бүсийн зориулалтаар орон нутгийн тусгай хэрэгцээнд авсан бөгөөд зарим сумын нийт нутаг дэвсгэрийн 80% нь хамрагдаж байна.	Эрдэнэцагаан, Наран сумын 1.4 сая га газарт эхний ээлжид давхцал зөрчлийг арилгах, тусгай хэрэгцээнд авсан тогтоол шийдвэрийг засварлаж хууль эрх зүйд нийцүүлсэн байх. Тусгай хэрэгцээний газруудын давхцал арилж хуульд нийцүүлсэн байна. Асгат, Баяндэлгэр, Мөнххаан, Сүхбаатар, Түмэнцогт, Халзан сумдын 399.4 мянган га газарт Хэрэгцээгээр отрын бүс нутгийг нэмж тогтоох,	Үйл ажиллагааны зардлаар		Аймаг, сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ БОАЖГ
5	Сум дундын отрын бүс нутгаар төлөвлөсөн газарт бэлчээрийн менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулах, бэлчээрийн төлөв байдал, чанарын, мониторингийн судалгааг жил бүр хийж даацад тохируулан ашиглах	Газрын тухай хуулийн 52.1.	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Отрын бүс нутгийн батлагдсан бэлчээрийн менежментийн төлөвлөгөөний тоо, Жил бүрийн мониторингийн судалгааны дүгнэлт	Эрдэнэцагаан сум 42834.3га Асгат сум 28619.5 га газар болон судалгаагаар нэмж тогтоосон газруудад бэлчээр ашиглалтын төлөвлөгөө боловсруулах шаардлагатай	Төлөвлөсөн 3 байршилд төлөвлөлт хийсэн байх ба жил бүр мониторинг хийнэ. Отрын нөөц нутгийг зүй зохистой ашиглах, хамгаалах, сайжруулах механизм бий болсон байна. Сум дундын отрын бүсийн бэлчээрийн менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх, хэрэгжилтийг жил дүр дүгнэх. Шаардлагатай тохиолдолд төлөвлөгөөнд нэмэлт тодотгол хийж байх	45.0	ОНТ	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
1.7. Суурин ХАА-н салбарт хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /Хуудас 195-205/									
1.7.1. Газар тариалангийн салбарт хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /Хуудас 195-202/									
1	Одоо байгаа 36.9 мянга га тариалан, атаршсан газарт тариалангийн газрын нэгдсэн мэдээллийн сан байгуулж, тариалангийн газрын төлөв байдал, чанарт Газрын тухай, Тариалангийн тухай хуульд заасны дагуу хяналт тавих, ашиглалтын горимыг зохицуулах	"Алсын хараа-2050" Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 8.3.22., 8.3.23., 8.3.33., 8.3.38., Тариалангийн тухай хуулийн 4.2., 15.2., 15.2.1., 15.2.2., 15.2.3., 20.2.4., 20.2.7., 20.2.8., 20.2.11., 20.2.12., 26.12., 27.2.,	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Мэдээллийн санд бүртгэгдсэн талбайн хэмжээ, га Бүртгэгдсэн мэдээллийн төрөлжилт	Тариалангийн газрын төлөв байдал, чанарын бүртгэлийн мэдээллийн систем хөгжөөгүй, зөвхөн газрын бүртгэл хийгдэж байна.	36.9 мянган га тариалан атаршсан газрын төлөв байдал чанарын мэдээллийг бүртгэж, технологийн горимыг хянах боломж бүрдэнэ. Мэдээллийн санд бүртгэх мэдээний төрөлжилт: -Ээлжлэн тариалалтын систем; -Тэг элдэншүүлэх технологи; -Ойн зурвас байгуулах; -Технологийн схемийг бүртгэн, хянах боломжтой байх.	Үйл ажиллагааны зардлаар	УТ+ОНТ	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
						Шинээр эргэлтэд орсон тариалангийн газрын мэдээллийн санг нэмж бүртгэх			

2	Тариалангийн газрын ашиглалтын горимыг зохицуулах, ургамлын аж ахуйн төрөлжилтэд тохирсон сэлгээ нэвтрүүлэх, тариалангийн газрын үржил шимийг дээшлүүлэх "Технологийн схемийн дагуу ашиглах", "Ойн зурвас байгуулах" үүргийг газар эзэмших, ашиглах гэрээнд хавсарган мөрдүүлдэг систем бий болгох. /Гэрээний загварыг шинэчилнэ./	2023-2027	Ашиглалтын горим тогтоогдсон талбайн хэмжээ, га Байгуулсан гэрээний тоо, хэрэгжилтийн үнэлгээ	2021 оны статистик мэдээгээр газар тариалан эрхлэгч ААН 36, өрх 212 байна. Тариалангийн газрын төлөв байдлыг сайжруулах, хамгаалах чиглэлээр хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, түүний үр дүнг үнэлж газрын эрх сунгадаг болох шаардлагатай бөгөөд газарт учруулсан хохирлыг тооцдог тогтолцоо бүрдээгүй байна.	Эргэлтэд байгаа 36.9 мянган га тариалангийн газар хамгаалалтын ойн зурвастай болсон байна. Газрын гэрээ бүрэн хэрэгждэг болсон байна. Тариалангийн газар эзэмшигчдийн үүрэг хариуцлага өндөржиж, хуулийн дагуу тариалангийн газрын хамгаалах, төлөв байдлыг сайжруулах арга хэмжээ хэрэгжинэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар /Ойн зурвас байгуулах зардлыг ААНБ, иргэн өөрөө хариуцна/		Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
		2028-2032			Шинээр эргэлтэд орсон тариалангийн газарт нэмж гэрээ байгуулна.			
		2033-2037			Тариалангийн газрын ашиглах газрын гэрээ бүрэн хэрэгждэг болсон байна.			
3	Тариалангийн газрыг зориулалтын дагуу ашиглан, газрын төлөв байдал, чанарыг сайжруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн байдлыг үнэлж гэрээг дүгнэсний үндсэн дээр газар эзэмших ашиглах эрх олгох, сунгадаг тогтолцоо бий болгох	2023-2027	Байгуулсан гэрээний тоо, Гэрээний хэрэгжилтийн үнэлгээ %		Тариалангийн газар эзэмшигч ашиглагчид гэрээний үүргээ биелүүлж төлөв байдлыг сайжруулах арга хэмжээг авдаг болно.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
		2028-2032			Тариалангийн газрын төлөв байдлыг хянах тогтолцоо, арга зүй газар эзэмшигч, ашиглагчдад ойлгомжтой болж газрын төлөв байдал чанарыг хянах тогтолцоо бүрдэнэ			
		2033-2037			Бүс нутгийн онцлогт тохирсон таримал тариалалт нэмэгдэнэ. Ургамлын аж ахуйн төрөлжилтийг хянах боломжтой болно.			
4	Хөрс бордох болон уринш хийх үйл ажиллагаанд хяналт тавих, эрсдэл үүсэж болзошгүй тохиолдолд таслан зогсоох арга хэмжээ авч ажиллах, батлагдсан технологийн схемээ мөрдөж ажиллаж буй эсэхийг хянах	2023-2027	Батлагдсан баримт бичгийн хэрэгжилтийн үнэлгээ, ажлын хэсгийн дүгнэлт	Тариалангийн газрын төлөв байдлыг сайжруулах арга хэмжээний хэрэгжилт, ашиглалтын горим, технологийн схемийг мөрдөж буй эсэхэд хяналт тогтолцоо бүрдээгүй. Зөвхөн агрохимийн шинжилгээ хийх төдийгөөр явж байна.	Гэр бүлийн хэрэгцээний зориулалтаар тариалан эрхлэгчид газраа зохистой ашиглах, чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ тодорхой болох	Үйл ажиллагааны зардлаар		Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
		2028-2032						
		2033-2037						
5	Бүс нутгийн онцлогт тохирсон эдийн засгийн болон хүн амын хэрэгцээг хангах ач холбогдол бүхий таримал тариалсан иргэн, аж ахуй нэгжийг дэмжих, үр суулгацаар хангах хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлэх	2023-2027	Дэмжлэг үзүүлсэн иргэн, ААН-ийн тоо, бэлтгэн нийлүүлсэн үр, суулгацын тоо хэмжээ			Үйл ажиллагааны зардлаар		Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ
		2028-2032						
		2033-2037						
6	Иргэн өөрийн эзэмшил, өмчлөлд байгаа гэр бүлийн хэрэгцээний зориулалттай газарт газар тариалан эрхлэхэд баримтлах зөвлөмжийг зааврыг боловсруулж батлуулах,	2023-2027	1 зөвлөмж Сурталчлан таниулсан иргэдийн тоо			Үйл ажиллагааны зардлаар	ОНТ	Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
		2028-2032						
		2033-2037						
7	Газар тариалан эрхлэгч иргэн, өрхөд мэргэжлийн зөвлөгөө өгөх нэгжийг байгуулах	2023-2027	Зөвлөгөө өгөх нэгж байгуулсан сумын тоо, зөвлөгөө авсан үйлчлүүлсэн иргэдийн тоо	Бага хэмжээний тариалангийн газартай, цөөн иргэнтэй сумдад ХАА-н тасаг зөвлөгөө өгч ажилладаг боловч цаашид иргэдийн газар тариалан, өрхийн АА эрхлэлт	Түмэнцогт, Мөнххаан, Сүхбаатар, Эрдэнэцагаан сумдад мэргэжлийн зөвлөгөө өгөх нэгжийг эхний ээлжид байгуулсан байна. Гэр бүлийн хэрэгцээний зориулалтаар тариалан эрхлэгчид мэргэжлийн зөвлөгөө авах боломжтой болно. Бусад сумдад эргэлтэд байгаа талбайн хэмжээг харгалзан үе шаттайгаар нэмж байгуулна.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ
		2028-2032						

			2033-2037		нэмэгдэхэд хүн хүч хүрэлцээгүй байна. Газар тариалангийн үйлдвэрлэл хөгжсөн бүс нутаг биш тул туршлагатай хүн цөөн байдаг.	Мэргэжлийн зөвлөгөө өгөх нэгжийн үйл ажиллагааг тогтворжуулах ажлууд хийгдэнэ.		
1.7.2. Тариалангийн газрын ашиглалт, хамгаалалтыг сайжруулах чиглэлээр хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /Хуудас 195-202/								
1	Одоо ашиглаж буй тариалангийн газарт мэргэжлийн байгууллагаар судалгаа хийлгэх, тохиромжтой таримлын ээлжлэн тариалалтын схемийг тариалангийн газар тус бүрээр боловсруулан мөрдүүлэх	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа	2023-2027	Технологийн схемтэй болсон талбайн хэмжээ, га мөрдөж ажиллаж буй иргэн, ААНБ-ын тоо	Одоо ашиглалтад буй тариалан атаршсан газар 36 мянган га газар байна. Тохиромжтой таримлын төрлийг мэргэжлийн байгууллага тодорхойлж зөвлөгөө өгдөггүй иргэн, ААН өөрсдийн дураар таримлын төрлийг сонгож тариалалт хийж байна.	Одоо ашиглалтад буй 36 мянган га газарт ээлжлэн тариалалтын схем мөрдөж буй эсэх үнэлгээ, тариалангийн газрын төлөв байдлын үнэлгээг хуулийн дагуу 2 жил тутамд хийнэ. Тариалангийн газрын агрохимийн үзүүлэлт, төлөв байдалд тохирсон таримлын аж ахуй хөгжүүлэх боломжтой болно. -Талбай бүрийн хөрс агрохимийн үзүүлэлт - Байршил, гадаргын онцлог - Өмнөх ашиглалтын түүх -Зах зээлийн болон газар эзэмшигч ашиглагчийн хэрэгцээг харгалзах Төлөвлөгөөт ажлыг 2 жил тутамд хийнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар /ААНБ, иргэн өөрийн хөрөнгөөр мэргэжлийн байгууллагаар гүйцэтгүүлнэ./	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
2	Хамгаалалтын хамгаалалтын ойн зурвас байгуулах зураг төслийг тариалангийн нэгж талбар бүрээр боловсруулж, хэрэгжүүлэх /газар эзэмшигч ашиглагчтай хамтран/	6.2.11., 8.3.6., 8.3.24., 8.3.25., 8.3.26., Монгол улсын засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр 3.3.1., Тариалангийн тухай хуулийн 21.3.	2023-2027	Хамгаалалтын ойн зурвастай болсон талбайн хэмжээ, га Байгуулсан ногоон зурвасын хэмжээ, га	Одоо ашиглалтад буй тариалан атаршсан газар 36 мянган га	Одоо байгаа 36.9 мянган га тариалангийн газарт тариалангийн газрын элэгдэл эвдрэл бууруулах зураг төсөл хийгдэж, хэрэгжиж эхэлсэн байна Шинээр эргэлтэд оруулах тариалангийн газрууд хамгаалалтын ойн зурваст байгуулах.	Үйл ажиллагааны зардлаар /ААНБ, иргэн өөрийн хөрөнгөөр гүйцэтгүүлнэ./	Аймаг, сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
3	Тариалангийн бүсэд усны эх үүсвэрийн судалгаа хийх /гадаргын болон гүний усны/ тохиромжтой газруудад усалгааны системийн судалгаа, зураг төсөл боловсруулах		2023-2027	Усалгаатай тариалангийн талбайн хэмжээ, га	Суурин ХАА-н бүс 309424 га байгаагаас газар тариалангийн бүс 110362 га	Усалгаатай тариалангийн талбайн хэмжээг 50 га-р нэмэгдүүлсэн байна. Гадаргын усыг хуримтлуулж ашиглах судалгааг эхний ээлжид хийж усалгаатай тариалан хөгжих боломж бүрдүүлнэ. Гүний усны нөөцийг судлан тогтоож, ашиглалтын горимд үнэлгээ хийх, ус ашиглалтын балансыг шинэчилсэн байна. Усалгаатай тариалангийн талбайн хэмжээг 100 га-аар нэмэгдүүлнэ. Усалгаатай тариалангийн талбайн хэмжээг 100га-аар нэмэгдүүлнэ.	Ерөнхий судалгаа 150.0 + судалгаагаар тогтоосон газруудад усалгааны системийн зураг төслийн үнэ	УТ Аймаг, сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ

4	Усалгаатай ашигаж буй талбайн усалгааны горимд үнэлгээ хийх, төлөв байдлын өөрчлөлтийг судлах, шаардлагатай тохиолдолд горимыг тохируулах		2023-2027	Усалгааны горим тогтоосон талбайн хэмжээ, га	Статистик мэдээгээр усалгаатай 120 га талбай байгаагаас ур тариа 2 га, төмс 63 га, хүнсний ногоо 29.5 га, жимс жинсгэнэ 26.1 га тус тус байна. Цаашид усалгаатай газар тариаланг хөгжүүлэх ажлуудыг хийх шаардлагатай	Усалгаатай 120 га тариалангийн талбай, нэмэгдүүлэхээр төлөвлөсөн 50 га талбайд усалгааны горимыг тогтоож, усалгаатай тариалангийн талбайн ашиглалт, хамгаалалтын сайжруулна. Нэмэгдүүлэхээр төлөвлөсөн 200га талбайд усалгааны горимыг тогтооно. бусад газруудад шаардлагатай тохиолдолд тохируулга хийсэн байх.	ААНБ, иргэн өөрийн хөрөнгөөр мэргэжлийн байгууллагаар гүйцэтгүүлнэ.		Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ	
		2028-2032								
		2033-2037								
5	Газар тариалан бүхий сумдад шинэ таримал нутагшуулах, туршилт судалгааны талбай байгуулах		2023-2027	Туршилт судалгааны талбайн хэмжээ, га Туршсан таримлын тоо	Түмэнцогт, Сүхбаатар, Мөнххаан, Эрдэнэцагаан сумдад гол тариалангийн газрууд байна.	Түмэнцогт, Сүхбаатар, Мөнххаан, Эрдэнэцагаан сумдад эхний ээлжид туршилт судалгааны талбайг байгуулж орон нутгийн онцлогт нийцсэн таримлын аж ахуй хөгжүүлэх туршилтыг эхлүүлнэ.. Бусад сумдад хэрэгцээгээр байгуулна.	Үйл ажиллагааны зардлаар	УТ+ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ	
		2028-2032								
		2033-2037								
1.7.3. Тариалангийн газрын нөөцийг ашиглах чиглэлээр хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /Хуудас 195-202/										
1	Эргэлтэд оруулахаар төлөвлөж буй газруудад мэргэжлийн байгууллагаар судалгаа хийлгэх атар газрыг тариалангийн газарт шилжүүлэх талаарх санал, үндэслэлийг боловсруулах	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 3.3.9. Газрын тухай хуулийн 25.1.5. Тариалангийн тухай хуулийн 5.1., 5.2., 5.3.	2023-2027	Судалгаа хийсэн талбайн хэмжээ, га Эргэлтэд оруулах шийдвэр гарсан талбайн хэмжээ, га	1980 оны судалгаагаар нөөцөд авсан газруудаас шинээр эргэлтэд оруулах судалгаа хийхээр төлөвлөж буй 72905 га газар байна. Эдгээр газруудад нарийвчилсан судалгаа хийж эрх бүхий байгууллагаар батлагдсаны дараа ашиглах боломжтой болно. Мөн газрын нэгдмэл сангийн ангилал шинэчлэн тогтоох шаардлагатай	Эргэлтэд оруулахаар төлөвлөсөн газраас 30 мянган га-д эхний ээлжид судалгаа хийсэн байх Тогтоогдсон атар газрын нөөцийг хуулийн дагуу газрын нэгдмэл сангийн ангилал шилжүүлэн, бүртгэлжүүлэн ашиглана. Үлдсэн 42.9 мянган га газарт хэрэгцээ болон өмнө нь ашиглалтад оруулсан газрын ашиглалтын байдлаас хамаарч нэмж эргэлтэд оруулах эсэхийг шийдэх. Эхний ээлжид судалгаа хийх 30 мянган га Засгийн газраар ангилал шилжүүлэх шийдвэр гарсан тохиолдолд шинээр эргэлтэд оруулах газрыг тэгш хүртээмжтэй хуваарилах боломжийг бүрдүүлнэ. Үүнд: - Эрчимжсэн АА-д /тэргүүн ээлжид хэрэгцээгээр/ - Өрхийн аж ахуйд - Бүлэг, хоршоо, нөхөрлөлд - Газар тариалангийн аж ахуй нэгж байгууллагад - Бусад Үлдсэн 42.9 мянган га газрыг нэмж эргэлтэд оруулах шийдвэр гарсан тохиолдолд	50.0	ОНТ	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ	
	2028-2032									
	2033-2037									
2	Эрх бүхий байгууллагаас эргэлтэд оруулах шийдвэр гарсан атар газрыг тариалангийн газарт бүртгэх, атар газрыг хуваарилах схем, ГЗБ-ын ажлын зураг төслийг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэх		2023-2027	Эргэлтэд оруулах зураг төсөл хийгдсэн, бүртгэгдсэн талбайн хэмжээ, га			Зураг төслийн ажлын зардал 80.0	УТ+ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ	
		2028-2032								
		2033-2037								

3	Шинээр эргэлтэд оруулахыг зөвшөөрсөн тариалангийн газрыг зүй зохистой ашиглах ТЭЗҮ, технологийн схем, ойн зурвас байгуулах зураг төслийг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэх		2023-2027	Ашиглалтын горим дэглэм тогтоогдсон шинээр эргэлтэд оруулах газрын хэмжээ, га		Шинээр эргэлтэд оруулах газрыг зохистой ашиглах, төлөв байдлыг сайжруулах, газар хамгаалах арга хэмжээг ШҮ-ны үндэслэлтэй хэрэгжүүлэх боломж бүрдэнэ. тариалангийн газрыг зохистой ашиглах ТЭЗҮ, технологийн схем боловсруулагдсан байна - Газар эзэмших ашиглах хүсэлт гаргагч хуулийн этгээд өөрийн хөрөнгөөр - Өрхийн аж ахуйд хуваарилахаар төлөвлөсөн газарт сумын ЗДТГ, аймгийн ХХААГ-с нэгдсэн байдлаар хийлгэх Үлдсэн 42.9 мянган га газрыг нэмж эргэлтэд оруулах шийдвэр гарсан тохиолдолд	ААНБ, иргэн өөрийн хөрөнгөөр мэргэжлийн байгууллагаар гүйцэтгүүлнэ.		Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
			2028-2032						
			2033-2037						
4	Шинээр эргэлтэд оруулах тариалангийн газрын усны эх үүсвэрийн судалгааг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэх, усалгааны горимыг тогтоох		2023-2027	Судалгаа хийсэн талбайн хэмжээ, га		Эхний ээлжид эргэлтэд оруулах 30 мянган га талбайн орчимд судалгаа хийнэ. Үлдсэн 42.9 мянган га газрыг нэмж эргэлтэд оруулах шийдвэр гарсан тохиолдолд нэмж хийх	Ерөнхий судалгаа 200.0 + судлагдсан газруудад хийх усалгааны системийн зураг төслийн үнэ	УТ+ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
			2028-2032						
			2033-2037						
5	Хүлэмжийн аж ахуйг төв суурин газруудад хөгжүүлэх, ялангуяа өвлийн хүлэмжийн аж ахуй байгуулахад дэмжлэг үзүүлэх, дэд бүтцийг сайжруулах төсөл боловсруулж хэрэгжүүлэх	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 8.3.22, 4.4.1.,	2023-2027	Хүлэмжийн АА-н талбайн хэмжээ, га Аж ахуй эрхлэгчдийн тоо	Төв суурин газруудад хүнсний нарийн ногооны хэрэгцээ, хангамжийг сайжруулах шаардлагатай, иргэдийг эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх, идэвхжүүлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлэх шаардлагатай	Хүлэмжийн АА 1 га-р нэмэгдүүлсэн байна. Хүнсний нарийн ногооны хангамж сайжирна. Хүлэмжийн АА 2 га-р нэмэгдсэн байна. Нарийн ногооны хэрэгцээг бүрэн хангана.	Үйл ажиллагааны зардлаар + төслөөр тооцоолсон зардал	УТ+ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
			2028-2032						
			2033-2037						
1.7.4. Эрчимжсэн аж ахуй хөгжүүлэх чиглэлээр хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /Хуудас 203-205/									
1	Эрчимжсэн аж ахуй хөгжүүлэх бүсийн төрөлжилтийг тогтоох, ГЗБ-ын нарийвчилсан зураг төслийг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэх	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 8.3.34., 8.3.5.	2023-2027	Зураг төсөл хийгдэж хэрэгжсэн газрын хэмжээ, га Эрчимжсэн АА-н тоо, хүчин чадал	Суурин ХАА-н бүс 309424 га үүнээс эрчимжсэн АА хөгжүүлэх дэд бүс 21632 га байна. Эрчимжсэн суурин АА-н ойлголт муу, механикжаагүй байна.	Эхний ээлжид газар тариалангийн нөөц бүхий Сүхбаатар, Мөнххаан, Түмэнцогт, Эрдэнэцагаан суманд 20.1 мянга га газарт хийсэн байна Тохиромжтой байдлын үнэлгээнд нийцсэн эрчимжсэн суурин АА хөгжиж үйлдвэрлэл нэмэгдэнэ. Асгат, Халзан, Уулбаян, Дарьганга Наран, Онгон сумдад хэрэгцээгээр /сум өөрийн хөрөнгөөр урьдчилан эхлүүлж болно/	Зураг төслийн зардал – 250.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
			2028-2032						
			2033-2037						

2	Эрчимжсэн мал аж ахуйн хөгжлийг дэмжих үндэсний хөтөлбөрийг аймгийн нутаг дэвсгэрт хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө боловсруулж хэрэгжүүлэх /Аймгийн төвийн сум, орчны бүсэд - Сүүний аж ахуйг бодлогоор хөгжүүлэх Бусад сумдад - Сүү, махны аж ахуй болон бусад суурин аж ахуйг хэрэгцээ, нөөцөд тулгуурлан хөгжүүлэх/		2023-2027	Зах зээлд нийлүүлсэн бүтээгдэхүүний хэмжээ, тн		Зах зээлд нийлүүлэх бүтээгдэхүүний хэмжээ 1 дахин нэмэгдсэн байх. ХАА-н бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл нэмэгдэж, хүн амын хэрэгцээ, хангамж сайжирна. Зах зээлд нийлүүлэх бүтээгдэхүүний хэмжээ 2 дахин нэмэгдсэн байх.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
1.8. Хөдөө аж ахуйн боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарыг хөгжүүлэх чиглэлээр хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /Хуудас 205-210/									
1.8.1. ХАА-н үйлдвэрлэлийн менежментийг сайжруулах хүрээнд /Хуудас 205-210/									
1	Сум бүрд "Бизнес хөгжлийн төв"-ийг байгуулах, бүртгүүлэх, үйл ажиллагаа, санхүүжих дүрмийг баталж хэрэгжүүлэх		2023-2027	Бизнес хөгжлийн төвийн үйл ажиллагаа, дэмжсэн тогтвортой үйл ажиллагаа эрхэлж буй ЖДҮ-ийн тоо		13 суманд бизнес хөгжлийн төв байгуулагдана. Гарааны бизнесийн эрсдэл буурна. Жижиг дунд үйлдвэрлэл хөгжинө 13 суманд бизнес хөгжлийн төвийг хөгжүүлэх, үйл ажиллагааг тогтворжуулах ажлууд хийгдэнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ
2	УБ хот, бусад аймаг, аймгийн төвд байгаа нутгийн зөвлөлд сумдын "Бизнес хөгжлийн төв"-ийн зорилго, үйл ажиллагаа, хамтран ажиллах, хөрөнгө оруулалт татах боломжийн талаар уулзалт, танилцуулга хийх	"Алсын хараа-2050" Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа	2023-2027	Хөрөнгө оруулалт хийгдсэн төслийн тоо	ХАА голлох үйлдвэрлэлийн салбар боловч зах зээлд нийлүүлж буй бүтээгдэхүүн хангалтгүй, боловсруулах үйлдвэрлэл хөгжил сул, нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл хөгжөөгүй байна.	Жил бүр хөрөнгө оруулагчдын уулзалт хийнэ. Бизнесийн хөрөнгө оруулалт нэмэгдэнэ. Жижиг дунд үйлдвэрлэл хөгжинө	Үйл ажиллагааны зардлаар		Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ Бусад салбар хариуцсан газрууд
3	Сумдад сүү, мах, арьс шир боловсруулах цех, жижиг үйлдвэрүүдийг хөгжүүлж газарзүйн заалттай брэнд бүтээгдэхүүнийг бий болгоход дэмжлэг үзүүлэх	3.3.8., 3.3.10., 1.5.11., 2.5.16., 3.3.1., 3.3.2., 3.3.5., 3.3.16., 4.2.1., 4.2.10., 4.2.22., 4.2.23., 4.5.1., 4.5.7., 8.1.9., 8.3.28., 8.3.29., 8.3.30., 8.3.32.,	2023-2027			Зах зээлд танигдсан бүтээгдэхүүн 1-2-оор нэмэгдэнэ. Орон нутгийн брэнд бий болж сумын эдийн засаг тэлнэ Зах зээлд танигдсан бүтээгдэхүүн 2	Үйл ажиллагааны зардал+орон нутгийн хөгжлийн сан		Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ
4	Аймаг, сумын нэр хүндийг гаргах, бүтээгдэхүүн болон үйлчилгээ, сурталчлах замаар бичил бизнес, ЖДҮ эрхлэгчдийг дэмжих үзэсгэлэн худалдаанд оролцуулах, хэвлэл мэдээллээр сурталчлах зэргээр дэмжлэг үзүүлэх	Монгол улсын засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр 3.3.6., 3.3.10., 3.3.12.,	2023-2027			Жил бүр 1 бүтээгдэхүүн шалгаруулж сурталчилна. Аймгийн хэмжээнд жижиг дунд үйлдвэрлэл хөгжиж, үйлдвэрлэл, борлуулалтын хэмжээ нэмэгдэнэ			
5	Мал аж ахуйн түүхий эд, газар тариалан, ЖДҮ-ийн бүтээгдэхүүнийг аймгийн болон сумдын дэлгүүрт нийлүүлж борлуулах нэмүү өртгийн сүлжээг бий болгох заавар, зөвлөмжийг боловсруулж батлах, хэрэгжүүлэх		2023-2027	Зах зээлд борлуулсан бүтээгдэхүүний тоо		Сум бүрд нэрийн бүтээгдэхүүний дэлгүүртэй болсон байна. Нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн зах зээлд нийлүүлэгдэж орон нутгийн эдийн засаг тэлнэ. Хэрэгцээ, үйлдвэрлэлийн хэмжээ, зах зээлийн эрэлтээс хамааруулан нэмэгдүүлэх	Үйл ажиллагааны зардлаар		Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ

6	Хөдөө аж ахуйн биржийн үйл ажиллагааг идэвхжүүлэх, хөдөө аж ахуйн боловсруулах үйлдвэрлэлийн кластерын сүлжээ хөгжүүлэх ТЭЗҮ боловсруулж хэрэгжүүлэх		2023-2027	Зах зээлд нийлүүлсэн бүтээгдэхүүний тоо, Ажлын хэсгийн дүгнэлт	Үйлдвэрлэл технологийн кластер бий болж үйлдвэрүүдийн үйл ажиллагаа сайжирна. 13 сум төсөлтэй болсон байна	Үйл ажиллагааны зардлаар		Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ	
		2028-2032							
		2033-2037							
1.8.2. ХАА-н томоохон үйлдвэрлэлийн бүсийг хөгжүүлэх хүрээнд /Хуудас 205-210/									
1	Үйлдвэрлэлийн бүсийн байгаль орчны нөлөөллийн ерөнхий болон нарийвчилсан үнэлгээг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэх	“Алсын хараа-2050” Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа	2023-2027	Батлагдсан БОНБНҮ-ний тоо	Мөнххаан, Баруун-Урт, Эрдэнэцагаан, Дарьганга сумын үйлдвэрлэлийн бүсэд БОННҮ хийгдсэн байх /сумууд өөрийн хөрөнгөөр урьдчилан хэрэгжүүлж болно/ Ирээдүйн газар ашиглалтаас үүсэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах боломж бүрдэнэ. Байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах зөвлөмж боловсруулагдсан байна	БОНБ-ын ерөнхий үнэлгээний дүгнэлт Үйл ажиллагааны зардлаар+зах зээлийн үнээр	УТ+ОНТ	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ	
			2028-2032						
			2033-2037						
2	Аймгийн төв, сумдын аж үйлдвэрлэлийн бүсийн ГЗБ-ын зураг төсөл, хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэх	3.3.8., 3.3.10., 1.5.11., 2.5.16., 3.3.1., 3.3.2., 3.3.5., 3.3.16., 4.2.1., 4.2.10., 4.2.22., 4.2.23., 4.5.1., 4.5.7., 8.1.9., 8.3.28., 8.3.29., 8.3.30., 8.3.32., Монгол улсын засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр 3.3.6., 3.3.10., 3.3.12.,	2023-2027	Батлагдан хэрэгжиж буй зураг төслийн тоо, Хэрэгжилтийн %	Сум болгон бүс байгаа боловч үйлдвэрлэл хөгжүүлэх, хэрхэн кластер бий болгох талаар бодлого байхгүй байна. Үйлдвэрлэлийн бүсийн төрөлжилт тодорхойгүй тул газар хуваарилах, төлөвлөлт хийх боломжгүй байна.	Мөнххаан, Баруун-Урт, Эрдэнэцагаан, Дарьганга сумын үйлдвэрлэлийн бүсийн зураг төсөл хийгдсэн байх. /Бусад сумууд өөрийн хөрөнгөөр урьдчилан хэрэгжүүлж болно./ Тухайн жилийн ГЗБ-ын төлөвлөгөөнд шууд тусган хэрэгжүүлэх боломжтой болно.	350.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
		2028-2032							
		2033-2037							
3	Аймгийн төв, сумдын ХАА-н, хүнсний үйлдвэрлэлийн бүсийн ГЗБ-ын зураг төсөл, хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэх	3.3.6., 3.3.10., 3.3.12.,	2023-2027	Батлагдан хэрэгжиж буй зураг төслийн тоо, Хэрэгжилтийн %	Эхний ээлжид Мөнххаан, Түмэнцогт, Эрдэнэцагаан, Баруун-Урт сумдад хийсэн байна. /бусад сум өөрийн хөрөнгөөр урьдчилан хэрэгжүүлж болно./ Эрүүл ахуйн шаардлагыг хангасан үйлдвэрлэл явуулах боломж хангагдана.	Эхний ээлжид Мөнххаан, Түмэнцогт, Эрдэнэцагаан, Баруун-Урт сумдад хийсэн байна. /бусад сум өөрийн хөрөнгөөр урьдчилан хэрэгжүүлж болно./ Эрүүл ахуйн шаардлагыг хангасан үйлдвэрлэл явуулах боломж хангагдана.	160.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
		2028-2032							
		2033-2037							

4	Аймаг, сумдад байгуулах томоохон үйлдвэрлэлийн бүсийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх зураг төслийг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэх	2023-2027	Хэрэгжүүлсэн дэд бүтцийн төслийн тоо, хүчин чадал	Аймгийн төв, Мөнххаан суманд 300 га, Эрдэнэцагаан суманд хөдөө аж ахуйн цогцолборын 1000 га, Сүхбаатар, Түмэнцогт сумдад эхний ээлжид байгуулах боломжтой	Мөнххаан, Баруун-Урт, Эрдэнэцагаан сумын үйлдвэрлэлийн бүсийг хөгжүүлэх дэд бүтцийн төсөл хийгдсэн байна. Үйлдвэрлэлийн бүсийн газар ашиглалт, хөгжлийн төлөвлөлт хэрэгжих боломж хангагдана. Сүхбаатар, Түмэнцогт, Асгат, Халзан, Дарьганга сумын үйлдвэрлэлийн бүсэд Онгон, Баяндэлгэр, Түвшинширээ, Уулбаян, Наран сумын үйлдвэрлэлийн бүсэд	250.0	УТ+ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ			
		2028-2032									
		2033-2037									
5	Томоохон үйлдвэр хөгжүүлэх сумдад усны эх үүсвэрийн хайгуул судалгааг тэргүүн ээлжинд хийх	2023-2027	Судалгаа хийсэн талбайн хэмжээ, га Тогтоосон усны нөөц м3/хоног	Аймгийн төв, Мөнххаан, Эрдэнэцагаан, Сүхбаатар, Түмэнцогт сумдад эхний ээлжид Бусад сумдад хэрэгцээгээр	Томоохон үйлдвэр хөгжүүлэх тэргүүн ээлжийн 5 суманд тогтоосон усны эх үүсвэр, ашиглах төсөл боловсруулагдсан байна. Найдвартай усны эх үүсвэртэй болсноор үйлдвэрлэл хөгжих боломж нэмэгдэнэ. Асгат, Халзан, Дарьганга, Онгон сум Баяндэлгэр, Түвшинширээ, Уулбаян, Наран сумын үйлдвэрлэлийн бүсэд	Урьдчилсан хайгуул судалгаа 200.0	УТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ			
		2028-2032									
		2033-2037									
1.8.3. ХАА-н жижиг дунд үйлдвэрлэл, түүхий эд бэлтгэн нийлүүлэлтийн тогтолцоог хөгжүүлэх хүрээнд /Хуудас 205-210/											
1	Сум бүрд мал нядалгаа, анхан шатны боловсруулалтын жижиг цех, үйлдвэр байгуулах, явуулын мал нядалгааны цех ажиллуулж, стандартад нийцсэн түүхий эд бүтээгдэхүүн бэлтгэн нийлүүлэх тогтолцоог бүрдүүлэх	2023-2027	Зах зээлд бэлтгэн нийлүүлсэн стандартад нийцсэн бүтээгдэхүүний хэмжээ, тн/ш	Гар аргаар гэрийн нөхцөлд бэлтгэсэн түүхий эд бүтээгдэхүүний чанар муу, гэмтэл ихтэй байгаа нь үйлдвэрлэлийн чанарт нөлөөлдөг	13 суманд анхан шатны боловсруулалтын жижиг цех байгуулагдсан байна. Түүхий эд бүтээгдэхүүний чанарлаг, таваарлаг байдал сайжирна. Явуулын мал нядалгааны цехийг хэрэгцээгээр байгуулна.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ			
		2028-2032									
		2033-2037									
2	Сум, багуудад сүү, цагаан идээ боловсруулах нүүдлийн бичил үйлдвэр байгуулж брэнд бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхийг дэмжих	2023-2027	Зах зээлд нийлүүлсэн бүтээгдэхүүний хэмжээ, тн Ажиллаж буй үйлдвэр, цехийн тоо	Сүү, сүүн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн нөөцөө бүрэн ашиглаж чадахгүй байна. Нийт бэлтгэх боломжтой сүүний 30%-ийг л ашигладаг бөгөөд сүү боловсруулах үйлдвэрлэл хөгжөөгүй. Өрхийн хэрэгцээгээ хангаж зах зээлд бага хэмжээгээр нийлүүлэх байдлаар үйлдвэрлэл явж байна.	Сүхбаатар, Асгат, Халзан, Мөнххаан сумдад эхний ээлжид Бусад сумууд өөрийн хөрөнгөөр урьдчилан хэрэгжүүлж болно. Төсвийн хуваарилалтаас хамааруулан багаар хуваарилах боломжтой. Бүрэн ашиглаж чадахгүй байгаа сүүний ашиглалт нэмэгдэнэ. Үйлдвэрлэл сайжирна. Түмэнцогт, Эрдэнэцагаан, Дарьганга, Баяндэлгэр, Уулбаян Наран, Онгон, Түвшинширээ	Үйл ажиллагааны зардлаар + төслөөр		Засаг дарга, ЗДТГ ХХААГ			
		2028-2032									
		2033-2037									

3	Сум бүрд түүхий эд цуглуулах албан ёсны цэгүүдийг байгуулах		2023-2027	Зах зээлд бэлтгэн нийлүүлсэн түүхий эдийн хэмжээ тн/ш	Түүхий бүтээгдэхүүн бэлтгэн нийлүүлэх тогтолцоог сайжруулах шаардлагатай байна.	13 суманд хэрэгцээгээр байгуулна. Түүхий эд бүтээгдэхүүн цуглуулах тогтолцоо сайжирна. Хэрэгцээ, зах зээлийн багтаамжаар нэмж байгуулах	Үйл ажиллагааны зардлаар		Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
4	Сумдын усан хангамжийн эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр хайгуул судалгаа хийх, цэвэрлэх байгууламжийн зураг төслийг боловсруулах		2023-2027	Хайгуул хийсэн талбайн хэмжээ, га Судлан тогтоосон нөөц, м3/хоног	Үйлдвэрлэл явуулахад усны нөөц хангалтгүй байна.	Мөнххаан, Асгат, Халзан, Дарьганга сумдад эхний ээлжид /сумууд өөрийн хөрөнгөөр урьдчилан хэрэгжүүлж болох бөгөөд төсвийн хуваарилалт, эх үүсвэрээс шалтгаалж хуваарийг шинэчилнэ./ Үйлдвэрлэлийн зориулалттай усны нөөц, хангамж сайжирна. Түвшинширээ, Наран, Онгон, Баяндэлгэр сумдад Уулбаян, Түвшинширээ, Сүхбаатар, Эрдэнэцагаан сумдад	Урьдчилсан хайгуул судалгаа 300.0	УТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ ХХААГ
2. ХОТ, ТОСГОН, БУСАД СУУРИНЫ ГАЗАРТ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ГАЗАР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН АРГА ХЭМЖЭЭ /Хуудас 211-330/									
2.1. Хот тосгон бусад суурин газрын газар ашиглалтын бүсчлэл төлөвлөлт, хотын хөгжлийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх чиглэлээр төлөвлөж буй ГЗБ-ын арга хэмжээ /Хуудас 211-282/									
1	Батлагдсан хот суурины эдэлбэр газар дахь суурьшлын нөөц бүсэд байр зүйн зураглал, инженер геологийн судалгааг хийх /өмнө нь хийгдээгүй газруудад/	Газрын тухай хуулийн 56.1., 58.7., "Алсын хараа-2050" Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 3.2.8	2023-2027	Талбайн хэмжээ, га	13 сумын хот суурины эдэлбэр газарт төлөвлөж буй суурьшлын нөөц бүс болон нам давхрын орон суушны бүсийн талбай 3799.6 га судалгаа хийх шаардлагатай	Шинээр төлөвлөсөн нийт 8799.6 га газарт 1:2000-5000 масштаб бүхий зураглал, судалгаа хийх /Баруун-Урт, Эрдэнэцагаан, Түмэнцогт, Мөнххаан сумдад эхний ээлжид/ Дараа шатны нарийвчилсан төлөвлөлтийн шаардлага хангахуйц суурь зураглал хийгдсэн байна. Бусад сумдад төсвөөс хамааруулан хуваарилах, хэсэгчилж хийнэ.	260.0	УТ+ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
2	Газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөний газар ашиглалтын бүсчлэл төлөвлөлттэй уялдуулан 13 сумын хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг шинээр боловсруулах болон тодотгол хийх		2023-2027	Шаардлага хангасан ХХЕТ-ний тос сумаар	13 сумын төвийн хотын суурины эдэлбэр газрын талбай 16483 га байна. Хотын хөгжлийн төлөвлөгөөнүүд шаардлага хангаж чадахгүй болсон.	13 сумын хотын хөгжлийн төлөвлөгөө шинэчлэгдэн боловсруулагдсан байх. /4 сум хийгдэж байна. 9 суманд шинэчлэх/ Хот суурины төлөвлөлтийн бүсэд нарийвчилсан зураг төсөл хийх, бүсийн дүрмийн шаардлагыг хангана. Төлөвлөгөөний зураг төслийг газар зохион байгуулалт, хот төлөвлөлтийн нэгдсэн цахим системд байршуулж хэрэгжүүлнэ. Шаардлагатай тохиолдолд нэмэлт тодотгол хийх	520.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ

3	Суурьшлын тэлэх боломжтой нөөц бүсэд ГЗБ-ын нарийвчилсан зураг төслүүдийг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэх		2023-2027	Судалгаа, нарийвчилсан зураг төсөл хийгдсэн талбайн хэмжээ, га Хэрэгжилтийн хуыз	Хуулийн дагуу нарийвчилсан зураг төсөл нэгж талбарын түвшинд болвсруулан хэрэгжүүлэх шаардлагатай	13 суманд төлөвлөж буй нам давхрын орон сууцны талбай 845 га газарт нэгж талбар бүрээр нарийвчлан төлөвлөсөн зураг төсөлтэй болсон байна. Хот байгуулалтын норм дүрмийн дагуу нийгмийн болон инженерийн дэд бүтцийг цогцоор төлөвлөнө. - Хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө - Нийгмийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх зураг төсөл - Ногоон байгууламжийн зураг төсөл - Инженерийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх зураг төсөл, усны эх үүсвэрийн хайгуул судалгаа - Иргэнд өмчлүүлэх газрын төлөвлөлтийн нарийвчилсан зураг төсөл - Газрын төлөв байдал чанарын хянан баталгаа	634.2	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
						13 суманд төлөвлөсөн 900 га газарт			
						13 суманд төлөвлөсөн 790 га газарт			
4	Гэр хорооллын газруудыг нам давхрын орон сууцны бүс болгон хөгжүүлэх газар зохион байгуулалтын нарийвчилсан зураг төсөл, хэрэгжүүлэх үе шатны төсөл боловсруулж хэрэгжүүлэх /гудамж, зам талбай, ногоон байгууламж, бусад нийгмийн дэд бүтэц байгуулах газруудыг чөлөөлөх, тохижуулах үе шатны төслүүд боловсруулах/	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 3.2.5., 3.2.14.,	2023-2027	Хөгжүүлэлт хийгдсэн газрын хэмжээ, га Хамрагдсан нэгж талбарын тоо	13 сумын одоо байгаа нам давхрын орон сууцны бүс буюу гэр, орон сууц, хашааны газрын талбай 1781.34 га байна. цаашид иргэдийн амьдралын чанарыг сайжруулах төсөл арга хэмжээ хэрэгжүүлэх шаардлагатай	581.34 га газарт хөгжүүлэлт хийгдэж, хот байгуулалтын норм дүрэмд нийцсэн байна. Иргэдийн амьдралын чанарыг сайжруулж тав тухтай орчинд амьдрах үндсэн хуулиар олгогдсон эрхийг хангах төсөл арга хэмжээ болно.	350.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
						600 га газарт			
						600 га газарт			
5	Усны сан бүхий газрын төлөвлөлттэй уялдуулан усны хамгаалалтын бүс, ундны усны эх үүсвэрийн хамгаалалтын бүсийн горим дэглэм зөрчигдөж буй газруудад газар чөлөөлөлтийн үе шатны төсөл боловсруулж хэрэгжүүлэх. - Газрыг газраар солих /төлөвлөж буй суурьшлын нөөц бүсэд/ - Нөхөх олговортойгоор эргүүлэн авах /төсөвт тусгах/ - Холимог арга хэмжээ /газрын зарим хэсгийг газраар солих, зарим хэсэгт нөхөх олговор олгох арга болон бусад олон төрөлт аргуудыг ашиглан, хэлцлийн үр дүнд шийдвэр гаргах/	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 6.3.5.	2023-2027	Горим дэглэм хангагдсан газрын хэмжээ, га Чөлөөлсөн, хөгжүүлэлт хийсэн нэгж талбарын тоо	Сүхбаатар аймгийн БОАЖГ-аас зурагласан усны хамгаалалтын бүстэй давхцаж буй хот суурины эдэлбэр газар дахь нэгж талбарын талбай байгаа бөгөөд усны тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах шаардлагатай	Онцгой хамгаалалтын бүсэд зөвшөөрөлгүй 23 нэгж талбарын 646.29 га га давхцалтай байгааг нүүлгэн шилжүүлсэн байна. Усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүсийн горим дэглэм бүрэн хангагдаж зөрчилтэй нэгж талбар байхгүй болсон байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар + судалгаагаар тогтоосон нөхөх олговрын тооцоогоор		Аймгийн, сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
						Энгийн хамгаалалтын бүсэд 36 нэгж талбарын 395.41 газарт хөгжүүлэлт хийх, дэд бүтэцтэй болсон байна.			
						Усны хамгаалалтын бүсэд горим дэглэм зөрчилтэй нэгж талбар байхгүй болсон байна.			
			2028-2032						
			2033-2037						

6	Хот тосгон бусад суурины эдэлбэр газрын хил шинэчлэгдэн батлагдаж байгаагаар холбогдуулан газрын үнэлгээ, төлбөр, татварын бүсийг шинэчлэн тогтоох: - Инженерийн хангамж, хүртээмж - Төвөөс алслагдах зай - Экосистемийн үйлчилгээ /ой, ус/ - Хууль журам нийцүүлэн бусад хөнгөлөлт чөлөөлөлт эдлүүлэх бүсийг тогтоох,	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 6.1.1.	2023-2027	Шинэчлэгдсэн татварын бүсчлэл	Нийт хот суурины эдэлбэр газар 16483 га байна Газрын үнэлгээ, төлбөр татварын бүсийг шинэчлэн тогтоох шаардлагатай	Газрын хууль, газрын төлбөрийн хууль бусад хүчин төгөлдөр хуулийн шаардлагыг хангасан газрын үнэлгээ татварын бүс 1/3 суманд шинэчлэгдэж батлагдаж татварын хувь хэмжээ иргэдэд ойлгомжтой болсон байна Газрыг эдийн засгийн болон экосистемийн үйлчилгээний нөхцөлөөр нь үнэлж ялгаварт татварын бодлого хэрэгжүүлэх боломжийн бүрдүүлнэ	Үйл ажиллагааны зардлаар		Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
2028-2032	Газрын үнэлгээ татварыг батлагдсан хувь хэмжээгээр ногдуулах, шаардлагатай тохиолдолд /хууль шинэчлэгдэх, суурь үнэ өөрчлөгдөх болон бусад шалтгаанаар/ бүсийг шинэчлэх /Ажлын хэсгийн дүгнэлт, зөвлөмжийн дагуу/								
2033-2037									

7	Хот суурины эдэлбэр газрын ГНС-ын дэд ангиллыг шинэчлэн тогтоох, бүртгэлжүүлэх - Кадастрын мэдээллийн санд бүртгэгдээгүй нэгж талбарын зөрчлийг арилгах - Нийтийн болон дундын ашиглалттай нэгж талбаруудыг бүртгэлжүүлэх - Сервитутын эрх бүхий газруудыг бүртгэлжүүлэх - Бусад шалтгаанаар бүртгэгдээгүй газруудыг судалж, зөрчлийг арилгах арга хэмжээг авах, шаардлагатай газруудад газар чөлөөлөх, нөхөн сэргээх, газарт учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх төсөл арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх - ГНС-ын ангилал бүртгэлийн зөрчлийг арилгах	Газрын тухай хуулийн 27.4., 57.3.	2023-2027	Зөрчил арилгасан нэгж талбарын тоо/зөрчилтэй нэгж талбарын тоо	Газрын кадастрын мэдээллийн санд бүртгэгдээгүй зөрчилтэй нэгж талбарууд их байна.	Газрын нэгдмэл сангийн ангилал бүртгэлийн шаардлагыг хангасан байх Газрын нэгдмэл сангийн цахим системд бүрэн бүртгэгдсэн байна. Газрын зөрчил, бүртгэгдээгүй нэгж талбаргүй болсон байх. Газар ашиглалтын зөрчил, маргаан байхгүй болно.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
2028-2032	Нийтийн болон дундын ашиглалттай нэгж талбаруудыг бүрэн бүртгэлжүүлж дуусгана.								
2033-2037	Бүртгэлгүй нэгж талбаргүй болсон байна. газрын нэгдмэл сангийн ангилал бүртгэл бүрэн хийгдсэн байна. Өөрчлөлтийг тухай бүр бүртгэдэг болсон байна.								

2.2. Үйлдвэрийн бүсэд хэрэгжүүлэх ГЗБ-ын арга хэмжээ /Хуудас 282-289/										
1	Төлөвлөсөн үйлдвэрлэлийн бүсийн төрөлжилт, кластерийн схемийг түүхий эдийн нөөц, байгаль, нутаг дэвсгэрийн онцлог, төлөвлөж буй үйлдвэрүүдийн онцлог, эрүүл ахуйн тавигдах шаардлагад нийцүүлэн боловсруулж батлуулах, /ХАА-ын үйлдвэрлэлийн бүсийн төлөвлөлт, үйлдвэрлэлийн бүсийн кластерийн схем боловсруулах загвараар/	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 8.1.9., 8.3.1., 8.3.7., 8.3.28., 8.3.36., 8.3.37.	2023-2027	Үйлдвэрлэлийн бүсийг төрөлжүүлэх төсөл, сум/талбайн хэмжээ, га Үйлдвэрлэлийн бүсийн батлагдсан БОНБНУ-ний тоо	13 сумын нутагт 925 га газарт зураг төсөл боловсруулах ажилд шаардлагатай. Үйлдвэрлэлийн бүсэд олгох, хуваарилахдаа нарийвчлсан төслийн хэрэгжүүлэх шаардлагатай.	13 сумын үйлдвэрлэлийн бүсийн зураг төсөл, БОНБНУ хийгдсэн байна. Байгаль, нутаг дэвсгэрийн нөөц, даацад нийцсэн үйлдвэрлэлийг кластераар хөгжүүлэх боломж бүрдэнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Засаг дарга, ЗДТГ	
2028-2032	Үйлдвэрлэлийн бүсийн зураг төсөл хэрэгжинэ.									
2033-2037	Шаардлагатай тохиолдолд нэмэлт тодотгол хийж байх									

2	Төлөвлөсөн үйлдвэрлэлийн бүсийн газар зохион байгуулалтын нарийвчилсан зураг төсөл, хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулж хэрэгжүүлэх - Байр зүйн зураглал хийх /нарийвчилсан зураг төсөл боловсруулахад шаардлагатай масштаб/	2023-2027	Үйлдвэрлэлийн бүсийн нарийвчилсан зураг төсөл, судалгаа сум/талбайн хэмжээ, га	13 сумын нутагт 925 га газарт зураг төсөл боловсруулах ажилд шаардлага атай. Үйлдвэрлэлийн бүсэд газар олгох, хуваарилахдаа нарийвчилсан зураг төслийн хэрэгжүүлэх шаардлага атай.	13 сумын нутагт 925.5 га газарт зураг төсөл боловсруулагдаж тухайн жилийн төлөвлөгөөнд тусгагдан хэрэгжиж эхэлсэн байна. /Тухайн жилийн төлөвлөгөөнд тусган хэрэгжүүлэх боломжтой масштаб бүхий нарийвчилсан зураг төсөл байх/ Хөгжлийн бодлого төлөвлөлт, зорилтод нийцсэн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, Газрын тухай хуулийн дагуу газар олгоход шаардлагатай баримт бичгүүдийг бүрдүүлсэн байна. Шаардлагатай тохиолдолд нэмэлт тодотгол хийж байх	Зураг төслийн жишиг үнээр 1213.6	УТ+ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
		2028-2032						
		2033-2037						
3	Үйлдвэрлэлийн бүсийн хөрөнгө оруулалт, хөгжлийн төсөл боловсруулж хэрэгжүүлэх - Үйлдвэрлэлийн бүсийн зураг төслийн дагуу төсөл сонгон шалгаруулалт хийх - Үйлдвэрлэлийн бүсийн инженерийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх хөрөнгө оруулалтын төсөл - Томоохон үйлдвэр, жижиг дунд үйлдвэрийг дэмжих, хөрөнгө оруулалтын төсөл	2023-2027	Үйлдвэрлэлийн бүсийн зураг төсөл хэрэгжилт, % Иргэн, ААН-ын хөрөнгө оруулалтын хэмжээ, сая.төг	Түүхий эдийн нөөц, байгаль нутаг дэвсгэрийн нөөц, даацад нийцсэн үйлдвэрлэлийг кластераар хөгжүүлэх шаардлага атай.	13 сумын үйлдвэрлэлийн бүсэд хөрөнгө оруулалтын төсөл хийгдэж хэрэгжиж эхэлсэн байх. Эдийн засгийн боломж нөхцөлөөс хамааруулан тухай жилд хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө, төсөвт тусгах үндсэн шаардлагыг хангасан зураг төсөлтэй болсон байна. Тухайн жилийн төлөвлөгөөнд хэсэгчлэн тусаж хэрэгжинэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
		2028-2032						
		2033-2037						
2.3. Хотын ногоон байгууламжийг нэмэгдүүлэх, тусгай зориулалтын ойн зурвас байгуулах чиглэлээр хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /Хуудас 289-293/								
1	Орон сууц олон нийтийн бүсийн хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу ногоон байгууламж байгуулах, тохижилтын ажлын төлөвлөгөө боловсруулж хэрэгжүүлэх, хот байгуулалтын норм дүрмийн шаардлагыг хангах	2023-2027	Орон сууц олон нийтийн бүс дэх дундын эзэмшлийн ногоон байгууламжийн хэмжээ, га	13 сумын одоо байгаа орон сууц олон нийтийн бүсийн талбай 261 га, Халзан, Мөнххаан, Баруун-Урт сумуудад төлөвлөж буй орон сууц олон нийтийн бүсийн талбай 55 га байна.	13 сумын орон сууц олон нийтийн бүсэд хот байгуулалтын норм дүрэмд заасан хэмжээгээр ногоон байгууламж байгуулагдана. Хот суурин газрын иргэдийн эрүүл аюулгүй, тав тухтай орчинд амьдрах үндсэн хуулиар тогтоосон эрх хангагдана. Хот байгуулалтын норм дүрэмд заасан шаардлагыг бүрэн хангасан байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
		2028-2032						
		2033-2037						
2	Өмчлөл, эзэмшил, ашиглалтад буй нэгж талбарын 10-аас доошгүй хувьд ногоон байгууламжтай байх Газрын тухай хуулийн заалтыг хэрэгжүүлэх хүрээнд гэрээний үүргийг хангуулах аян зохион байгуулах	2023-2027	Гэрээний үүргээ биелүүлсэн нэгж талбарын тоо	Хот суурины эдэлбэр газар дахь 12963 нэгж талбарын 1794 га газар бүртгэлтэй байгаа ба хуулийн ногоон байгууламж байгаа эсэх нь тодорхойгүй байна.	Бүх сумдад аяныг эхлүүлсэн байна. Газрын тухай хуулийн хэрэгжилт хангагдаж, хотын өнгө үзэмж сайжирна. Гэрээний үүргийн биелэлт бүрэн хангагдаж нэгж талбар бүрийн 10-с доошгүй хувь ногоон байгууламжтай болсон байна. шинээр олгогдсон газруудад үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлнэ. Газрын доройтол бохирдол буурна	Үйл ажиллагааны зардлаар		Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
		2028-2032						
		2033-2037						

3	Нийтийн эзэмшлийн ногоон байгууламж бий болгох төлөвлөгдсөн бүсэд тохижилтын зураг төсөл боловсруулах /Хот байгуулалтын норм, дүрмийн дагуу ногоон байгууламжийн хангамж, хүртээмжийг хангах/ - Ногоон байгууламжийн мод бут тарих газар - Усгалтын систем - Дугуйн болон явган зам, талбай - Биеийн тамир, спортын болон тогтсомын талбай - Амрах талбай - Хөшөө дурсгалын цогцолбор - Авто зогсоолын талбай	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 2.5.5., 2.5.6., 3.2.8.	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Нийтийн эзэмшлийн ногоон байгууламжийн талбай, га	Хот суурины эдэлбэр газарт ногоон байгууламж норм дүрмийн шаардлагыг хангаж чадахгүй байна. Төлөвлөсөн ногоон байгууламжийн талбай 245 га байна.	13 суманд Хот байгуулалтын норм дүрмийн дагуу ногоон байгууламж байгуулагдаж эхэлсэн байх. Хот суурын газрын ногоон байгууламжийн хангамж, хүртээмж сайжирч иргэдийн тав тухтай эрүүл орчинд амьдрах эрх хангагдсан байна. Хот байгуулалтын норм дүрмийн дагуу ногоон байгууламж байгуулагдсан байна.	235.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ	
4	Тусгай зориулалтын ногоон зурвасуудыг байгуулах ТЭЗҮ, хөрөнгө оруулалтын төсөл боловсруулж хэрэгжүүлэх - Хот суурины хамгаалалтын зориулалттай ойн зурвас - Улсын чанартай авто замын зурвас - Усны хамгаалалтын бүсэд - Үйлдвэрлэлийн бүсийн тусгаарлах зурвас - Хотын эдэлбэр дэх хот байгуулалтад тохиромж муутай газруудыг тохижуулах	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 6.4.3.	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Байгуулсан тусгай зориулалтын ногоон байгууламжийн талбайн хэмжээ, га	Дарьганга, Эрдэнэцэцээн, Түвшинцэрээ сумуудад төлөвлөж буй хамгаалалтын зурвасын талбай 57 га	Төлөвлөсөн 57 га газарт тусгай зориулалтын ногоон зурвас байгуулах ажлыг эхлүүлсэн байх. Хот суурин газрын төлөв байдал сайжирна, агаар орчны бохирдол буурна, эрүүл аюулгүй орчин бүрдэнэ. Төлөвлөсөн газарт тусгай зориулалтын ногоон зурвас байгуулагдсан байна. Арчилгаа тордлогын ажлыг хийнэ. Хэрэгцээгээр нэмж байгуулж болно.	50.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ	
2.4. Шинэ суурьшлын бүс байгуулах боломжит газруудад хэрэгжүүлэх ГЗБ-ын арга хэмжээ /Хуудас 294-297/										
1	Шинээр суурьшлын бүс байгуулах газруудын хил заагийг тогтоох, ГНС-ын ангилал шилжүүлэх	Газрын тухай хуулийн 56.1., 58.7.,	2023-2027 2028-2032 2033-2037	ГНС-ын ангилалд шинэчлэн бүртгэсэн хот суурины эдэлбэр газрын хэмжээ, га	Сүхбаатар суманд төлөвлөж буй суурьшлын нөөц бүс болон зургангийн бүс, Мөнххаан, Уулбаян сумын багийн төвд, Тал бүлгийн уурхайд түшиглэн төлөвлөж буй суурьшлын нөөц бүс 3645 га	Төлөвлөж буй 3645 га суурьшлын нөөц бүс тогтоогдож ГНС-ын ангилалд бүртгэгдсэн байна. Нарийвчилсан зураг төсөл боловсруулах ажлын даалгавар боловсруулагдсан байх. Газрын тухай хуулийн дагуу ГНС-ын ангилал шилжилт, бүртгэл хийгдэнэ. Нэмж шинэ суурьшлын бүс тогтоох боп ГНС-ын ангилал шилжүүлэх ажлыг хуулийн дагуу хийж байх.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ	
2	Шинээр суурьшлын бүс байгуулах батлагдсан хил зааг бүхий газарт хэсэгчилсэн төлөвлөгөө, ГЗБ-ын нарийвчилсан зураг төсөл боловсруулж хэрэгжүүлэх /Зураг төсөл боловсруулахад шаардлагатай байр зүйн зураг, газрын төлөв байдал чанарын хянан баталгаа хийх ажлуудыг тухайн жилийн төсөвт тусган мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэх/		2023-2027 2028-2032 2033-2037	Шинэчлэн бүртгэсэн хот суурины эдэлбэр газарт зураг төсөл хийгдсэн талбайн хэмжээ, га		Төлөвлөж буй 3645 га суурьшлын нөөц бүсэд нэгж талбар бүрээр төлөвлөсөн тухайн жилийн төлөвлөгөөнд тусган хэрэгжүүлэх боломжтой зураг төсөл хийгдсэн байх. Төлөвлөлтийн дагуу газар олгох, газрын хуульд заасан суурь нөхцөл бүрдсэний дараа газар олгодог болно. Нарийвчилсан зураг төслийн дагуу хэрэгжүүлнэ.	80.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ	

3	Батлагдсан тэг гортиг бүхий хот тосгон бусад суурины эдэлбэр газрын гадна төлөвлөлтийн хугацаанд хөгжлийн бодлого, салбаруудын хэрэгцээ, онцлогт тохируулан хот тосгон бусад суурины ангилалд хамаарах зориулалтаар газар олгохдоо ГНС-ын ангилал шилжүүлэх ГЗБ-ын арга хэмжээг тухайн жилийн төлөвлөгөөнд тусган хэрэгжүүлэх - Уул уурхай /хайгуулын ажлын үр дүнгээс хамаардаг/ - Дэд бүтцийн төслүүд /хэрэгцээгээр мэргэжлийн байгууллага зураг төсөл хийж төлөвлөдөг/ - Бусад салбарын төлөвлөлтийн хэрэгжилтээс хамааран бий болох суурьшлууд Энэ ангилалд өртөө, зөрлөг, хилийн боомтын суурьшил, уурхайн суурин, газар тариалангийн үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн суурин г.м ГЗБЕТ-нд урьдчилан тусгах боломжгүй газрууд хамаарна	2023-2027	Бүртгэгдсэн нэгж талбарын тоо, Талбайн хэмжээ, га	Төлөвлөгөөний хугацаанд хэрэгцээгээр тухайн жилийн төлөвлөгөөнд тусгаж хэрэгжүүлнэ. Иргэдийн амьдрах орчноо сонгох эрх хангагдана. МУ-ын иргэний газар өмчлөх эрхээ эдлэх боломж нөхцөл бүрдэнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ	
		2028-2032					
		2033-2037					
4	Зуслангийн зориулалтаар төлөвлөсөн бүсэд газар ашиглахад тавигдах шаардлагыг боловсруулж газар эзэмших гэрээнд тусгаж, хэрэгжүүлэх	2023-2027	Зориулалтын дагуу ашиглаж буй газрын хэмжээ, га Нэгж талбарын тоо	Сүхбаатар сумын Их чандмань толгой ГНС-ын ангилал шилжүүлэн, орчим төлөвлөж буй зуслангийн бүс 348 га газар төлөвлөгдсөн. Хот суурин газрын иргэдийн экосистемийн үйлчилгээ авах эрх хангагдана. Гэрээний хэрэгжилтийг дүгнэх, хууль заасан бусад, ажлууд хийгдэнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар	ЗСумын асаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ	
		2028-2032					
		2033-2037					
	Төлөвлөсөн амралт рашаан сувиллын бүсэд газар ашиглалтад тавигдах шаардлагыг тухайн рашааны онцлогт тохируулан боловсруулж эрх бүхий байгууллагаар батлуулах	2023-2027	Ашиглалт, хамгаалалтын горим тогтоосон рашааны тоо	Цайдмын рашаан, Ар нуурын рашаанд эхний ээлжид Рашааны тохижилтын ажлыг хийхээр төлөвлөсөн 2 газарт хэрэгжүүлж зохистой ашиглах нөхцөл бүрдэнэ. Үлдсэн 7 рашаан бүхий газар хэрэгцээгээр /эрүүл ахуйн бүсийн дэглэмийг хангасан байна./	Үйл ажиллагааны зардлаар+ зураг төслийн зардал	ОНТ Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ	
		2028-2032					
		2033-2037					
2.5. Хот тосгон бусад суурины тусгай зориулалтын бүсэд хэрэгжүүлэх газарт хэрэгжүүлэх газар зохион байгуулалтын арга хэмжээ /Хуудас 298-302/							
1	Бүх сумын хогийн цэгийн эрүүл ахуйн бүсийг газар дээр нь тогтоох, горим дэглэмийг хангах, ландшафт нөхөн сэргээлтийн арга хэмжээг хэрэгжүүлэх	2023-2027	Ландфил нөхөн сэргээлт хийсэн талбайн хэмжээ, га	Аймгийн хэмжээнд 495 га газарт хогийн цэг байна.	13 сумын 495 га хогийн цэгт горим дэглэм хангагдсан байх. Хогийн цэгийн горим дэглэм хангагдаж, талбай багасна. 13 суманд ландшафт нөхөн сэргээлтийн арга хэмжээг үе шаттайгаар хэрэгжүүлнэ. Хог боловсруулах үйлдвэр байгуулах талаар судалгаа хийнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар + нөхөн сэргээлтийн төслийн тооцооллоор	ОНТ Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
		2028-2032					
		2033-2037					

2	Хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр нь бууруулах, ангилах, дахин ашиглах, дахин боловсруулах менежментийг хэрэгжүүлж, эдийн засгийн эргэлтэд оруулах, хариуцлагатай хэрэглээг дэмжих, хог ангилан боловсруулах үйлдвэрийн ТЭЗҮ, судалгааг хийх	Сүхбаатар аймгийн хөгжлийн хөтөлбөр 2020-2028 9.2.8., 9.2.9., 9.2.10.	2023-2027	Бууруулсан, дахин боловсруулсан хогийн хэмжээ, тн/жил	Хог боловсруулах үйлдвэрийн ТЭЗҮ судалгааг хүн амын төвлөрлийг харгалзан эхний ээлжид Баруун-Урт хотод хэрэгжүүлэх шаардлагатай.	Эхний ээлжид аймгийн төв Баруун-Урт суманд хэрэгжүүлэх. Хогийг ангилан ялгаснаар хогийн хэмжээ буурч, дахин боловсруулан ашиглах боломжийг бүрдүүлнэ. Бусад сумдад хог боловсруулах үйлдвэр байгуулах талаар судалгаа хийж, эдийн засгийн үр ашгийг тооцож хэрэгжүүлнэ.	50.0	УТ+ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
3	Оршуулгын газар, түүний тэлэх боломжит газарт эрүүл ахуйн бүсийг газар дээр нь тогтоох, горим дэглэмийг хангах	Эрүүл ахуйн тухай хуулийн 4.4.1., 4.3.2, 3.4.3., 4.2.4.2.	2023-2027	Горим дэглэм хангагдсан байршлын тос, Талбайн хэмжээ, га	Аймгийн хэмжээнд одоогийн байдлаар 557 га оршуулгын газар байна/	13 сумын 557 га оршуулгын газрын горим дэглэм хангагдсан байх. Оршуулгын газрын тэлэлтийг хязгаарлах, газрыг зохистой ашиглах боломж бүрдэнэ. Оршуулгын газрын хил заагийг шаардлагатай тохиолдолд тэлэх	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
4	Горим дэглэм зөрчигдсөн хаах шаардлагатай оршуулгын газарт нөхөн сэргээлт, хаалтын төсөл боловсруулж хэрэгжүүлэх		2028-2032	Талбайн хэмжээ, га	3 сумын төвд суурьшилд ойр оршуулгын газар байна.	Баруун-Урт, Асгат, Баяндэлгэр зэрэг 3 сумын суурьшлын бүс дэх оршуулгын газрыг хааж нөхөн сэргээх төслийг эхлүүлсэн байх. Эрүүл ахуйн шаардлагыг хангах ажлыг тогтмол хэрэгжүүлнэ	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
2023-2037									
2023-2027	Тохижуулсан талбайн хэмжээ, га		Аймгийн хэмжээнд 557.01 га оршуулгын газар байгаагаас тохижилт хийгдсэн газар байхгүй. /хашаалсныг тохижилт хийсэн тооцохгүй/						
5	Оршуулгын газрын орчныг иргэдийг ёслол хүндэтгэл үйлдэх таатай орчин бүхий нийтээр ашиглах оршуулгын цогцолбор болгон тохижуулах, зураг төсөл боловсруулж хэрэгжүүлэх		2028-2032						
2.6. Уул уурхайн газарт хэрэгжүүлэх газар зохион байгуулалтын арга хэмжээ /Хуудас 303-320/									
1	Газар ашиглах эрхээ улсын бүртгэлд бүртгүүлээгүй ашиглалт явуулсан тусгай зөвшөөрөл бүхий газруудад хуулийн хэрэгжилтийг хангуулах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх	Ашигт малтмалын тухай хуулийн 26.12.	2023-2027	Зөрчилгүй уул уурхайн төслийн тоо Талбайн хэмжээ, га	Ашиглалтын 66 лицензээс 46 нь улсын бүртгэлд бүртгүүлээгүй байна.	Газар ашиглах эрхгүй, бүртгэлгүй уул уурхай байхгүй болсон байх. Хуулийн хэрэгжилт хангагдана. Хариуцлагатай уул уурхай хөгжинө. Шинээр уурхайн нээгдэх тохиолдолд бүртгэлжүүлэх ажлыг тухай бүр хийнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Аймаг, сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
2	Хуулиар хориглосон бүс дэх ашигт малтмал ашиглалтын тусгай зөвшөөрлүүдийг хуулийн дагуу цуцлах, горим дэглэмийг хангах - Усны хамгаалалтын бүстэй давхцаж буй газарт - Улсын тусгай хамгаалалттай газарт болон УТХ-д авахаар төлөвлөж буй газарт - Бусад	Газрын тухай хууль, Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хууль, Усны тухай хууль болон хамгаалалтын бүстэй холбоотой батлагдсан журам	2023-2027	Зөрчилгүй уул уурхайн төслийн тоо Талбайн хэмжээ, га	Усны хамгаалалтын бүстэй давхцаж буй 4 нэгж талбар байна.	Хуулийн хэрэгжилт бүрэн хангагдаж усны хамгаалалтын бүсэд зөрчилгүй болсон байна. Хуулийн хэрэгжилт хангагдана. Зөрчилтэй нэгж талбар байхгүй болсон байна. Хуулийн хэрэгжилтийг хангаж ажиллана.	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
			2028-2032						
			2023-2037						

3	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал барилгын материалын нөөц, илэрц бүхий газрын судалгаа хийх, нөөц батлагдсан тохиолдолд ашиглалтын төсөл боловсруулах, ГЗБ хийх	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуулийн 25.3. Ашигт малтмалын тухай хуулийн 35.3.7, 28.1	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Судлагдаж тогтоогдсон түгээмэл тархацтай ордын тоо	Бүтээн байгуулалтын хэрэгцээгээр түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын ордын хайгуул судалгаа хийх шаардла атай	Нийт нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд зохих зөвшөөрөлгүй газраас барилгын материал олборлох явдал байхгүй болсон байна. Бүтээн байгуулалт, ахуйн хэрэгцээний барилгын түүхий эд материалаар хангагдана. Зөвхөн зөвшөөрөгдсөн газраас олборлолт хийгдэнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ	
4	Уул уурхайн ашиглалтын улмаас эвдэрч доройтсон газруудыг нөхөн сэргээх - Хариуцагч тодорхой бус газруудад мөрдөн шалгах ажиллагааг хуулийн байгууллагаар хийлгэх - Хариуцагч нь тодорхой болон хуулийн байгууллага илрүүлсэн газруудыг хариуцагчаар нөхөн сэргээлгэх арга хэмжээ авах -Хариуцагч нь тодорхойгүй газруудыг нөхөн сэргээх төслийг боловсруулж үлс орон нутгийн төсвөөр хэрэгжүүлэх	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 9.2.14., 6.2.10. Сүхбаатар аймгийн хөгжлийн хэтийн зорилт 2020-2028 он 5.5.5.	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Нөхөн сэргээлт хийсэн талбайн хэмжээ га	2018 онд хийсэн эвдэрсэн газрын тооллогын мэдээгээр 59 газрын 881 га талбайг эвдэрсэн байна. Үүнээс эзэн холбогдох тодорхой бус 65 га газар бүртгэгдсэн байна.	Эвдэрсэн газруудад нөхөн сэргээлт хийсэн байна. Эхний ээлжид 15 га газар нөхөн сэргээлт хийнэ, батлагдсан төсөвт тохируулан нэмэгдүүлэх боломжтой/ 30 га газар нөхөн сэргээлт хийнэ. 30 га газар нөхөн сэргээлт хийнэ. Эзэнгүй орхигдсон эвдэрсэн газаргүй болсон байна.	486.0	УТ+ОНТ	Сумын Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ	
2.7. Аялал жуулчлал-рекреацийн газарт хэрэгжүүлэх ГЗБ-ын арга хэмжээ /Хуудас 321-330/										
1	Тусгай хамгаалалттай газар нутагт түшиглэсэн аялал жуулчлал хөгжүүлэх бүсэд жуулчны бааз амралтын үйлчилгээ эрхлэх бүсийг тогтоох, нөөц даацыг тооцож аялал жуулчлалын квотыг тогтоох - Аялал жуулчлалын тусгай бүс, амрах цэг - Нийтээр амрах, аялах чөлөөлт бүс, амралтын газар - Аялал жуулчлалын бүс бүрд тохирсон газар ашиглалтын болон аялах тусгай журам боловсруулах /БОАЖЯ-р батлуулах/	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 4.2.45., 4.2.46., 6.1.8.	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Тохижуулсан цэгийн тоо	Дарьганга, Лханчингандад, Зотолхаан уул, Дарханхан уул, Онгон таван булаг, Баянцагааны тал, Хар ямаат зэрэг тусгай хамгаалалттай газар нутгууд байдаг АЖ-ын нөөц даацын судалгаа хийгдээгүй.	Дарьганга, Эрдэнэцагаан сумын Лханчингандад, Зотолхаан уул, Сүхбаатар сумын Дарханхан уул, Баянцагааны тал, Түмэнцогт сумын Хар ямаат, Баяндэлгэр сумын Онгон таван булаг, Хужиртын хавцал зэрэг газруудад түр буудаллах цэг, отог байгуулсан байх. Тусгай хамгаалалттай газар зохистой ашиглах, хамгаалах цогц менежмент бүрдэнэ. Хэрэгцээгээр нэмж байгуулна.	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Засаг дарга, ЗДТГ ТХГН-ын хамгаалалтын захиргаа БОАЖГ ГХБХБГ	
2	Аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн болох үзвэрүүд, түүх соёлын дурсгалт газруудын орчны газрыг хөгжүүлэх, тохижуулалт хийхээр төлөвлөсөн газруудын орчимд аялал жуулчлал, амралтын үйлчилгээ эрхлэх бүсийг тогтоох	Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль 42.6.	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Тохижуулсан байршлын тоо	281 байршлаас судалгаагаар тогтоосон газруудын орчимд	281 түүх соёлын дурсгалт газрын хамгаалалтын бүс, аялал жуулчлал, амралтын үйлчилгээ эрхлэх бүс тогтоогдсон байна. Түүх соёлын дурсгалуудын хамгаалалт сайжирна. Аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн болно. Судалгаагаар тогтоогдсон газруудад тохижуулалт хийнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ	

3	Унаган байгаль, түүх соёл, нүүдэлчин ахуйг түшиглэсэн хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлд суурилсан эко бизнес, хил орчмын аялал жуулчлалыг эрчимтэй хөгжүүлэх - Хилийн бүсэд худалдаа, үйлчилгээний төв - Хилийн бүс дэх аялал жуулчлалын үзвэрүүдийн байршлыг тогтоох, тохижуулах, аяллын зам маршрутыг эрх бүхий байгууллагатай хамтран батлуулах - Хил орчмын аяллын бүтээгдэхүүнийг борлуулах, хариуцан ажиллах иргэн, ААН байгууллагыг сонгон шалгаруулах журмыг боловсруулж батлуулах	"Алсын хараа-2050" хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 8.2.6. Сүхбаатар аймгийн хөгжлийн хэтийн зорилтын 5.3.1., 5.3.9., 6.1.4.	2023-2027	Борлуулсан АЖ-ын бүтээгдэхүүн үйлчилгээ нийт хэмжээ сая.төг	Лхачинвандад, Зотолхаан уул	Аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн үйлчилгээний хэмжээ, олсон орлого 1 дахин нэмэгдэнэ. Аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн үйлчилгээ хөгжинө, эдийн засаг тэлнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар + аялал жуулчлалын мастер төлөвлөгөөний тооцоолол	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
2028-2032	Аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн үйлчилгээний хэмжээ, олсон орлого 2 дахин нэмэгдэнэ.								
2033-2037									
4	Аймгийн онцлох аж ахуй болон морин спортын уламжлалт соёлын төв цогцолбор байгуулах газрын төлөвлөлттэй уялдуулан аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн үйлчилгээг хөгжүүлэх тусгай төсөл боловсруулж хэрэгжүүлэх - Жуулчны бааз, амралтын газар - Үзвэр үйлчилгээ, соёлын төв - Тээврийн үйлчилгээ	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 1.5.12., 8.3.11., 9.3.6., 9.3.50	2023-2027	1 зураг төсөл, Хөгжүүлэлт, хөрөнгө оруулалтын хэмжээ	Аймгийн төвийн ойролцоо, Халзан сумын нутагт байгуулахаар санал болгосон байршлыг судлах /1500 га газар төлөвлөгдсөн/	Төлөвлөсөн 1500га газарт зураг төсөл хийгдэж, бүтээн байгуулалт эхэлсэн байх. Аймгийн онцлогт тулгуурласан аялал жуулчлалын салбар хөгжинө. Зураг төслийн дагуу бүтээн байгуулалт, хөрөнгө оруулалт хийгдэж тухайн жилийн төлөвлөгөөнд тусгагдан хэрэгжинэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
2028-2032									
2033-2037									
3. Зам шугам сүлжээний газарт хэрэгжүүлэх газар зохион байгуулалтын арга хэмжээ /Хуудас 331-365/									
3.1. Төмөр замын тээврийн салбарт хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /Хуудас 345-348/									
1	Төлөвлөгдсөн төмөр замын трасст өөрчлөлт оруулах санал, үндэслэлийг боловсруулж шийдвэр гаргах эрх бүхий байгууллагад хүргүүлэх	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 8.1.3., Монгол улсын засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр 3.6.1.1.	2023-2027	Батлагдсан трасс, зураг төслөөр	336.37 км трасс батлагдсанаас сумын төв, хүн ам төвлөрсөн газруудаар дайраагүй байна.	Сумын төв суурин газруудыг дайруулж эдийн засгийн ач холбогдол нэмэгдэнэ. Батлагдсан трассын дагуу бүтээн байгуулалт хийгдэнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
2028-2032									
2033-2037									
2	Төлөвлөгдсөн төмөр замын сүлжээний доорх газар болон хамгаалалтын зурвасын хил заагийг тогтоох /Нарийвчилсан зураг төсөлд үндэслэн/	хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 8.1.3., Монгол улсын засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр 3.6.1.1. Газрын тухай хуулийн 19.1., 19.1.10., 23.3., 23.3.5., 23.3.8., 23.3.9	2023-2027	Тогтоосон зурвас газрын баталгаажуулсан хил зааг	Хамгаалалтын зурвас 5441.26 га	Төлөвлөсөн төмөр замын хамгаалалтын бүсийн 5441 га газар хил зааг нарийвчлагдан тогтоогдсон байх. Бүтээн байгуулалт хийхэд саадгүй болсон байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар	УТ+ОНТ	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
2028-2032									
2033-2037									
3	Төлөвлөгдсөн төмөр замын сүлжээний хамгаалалтын зурваст хамрагдах газарт газрын нэгдмэл сангийн ангилал, газар ашиглалтын судалгаа хийх	ажиллагааны хөтөлбөр 3.6.1.1. Газрын тухай хуулийн 19.1., 19.1.10., 23.3., 23.3.5., 23.3.8., 23.3.9	2023-2027	1 судалгааны үр дүн	Төлөвлөсөн төмөр замын хамгаалалтын бүсэд 119 нэгж талбар бүхий газар давхцаж байна.	Төмөр төмөр замын зурвас 5441 га газарт газар ашиглалтын судалгаа хийсэн байх. Бүтээн байгуулалт эхлэхэд ГНС-ын ангилал шилжилт, бүртгэл хийгдсэн байна. Дараа шатны хэрэгжүүлэх арга хэмжээ төлөвлөгдсөн байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар	УТ+ОНТ	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
2028-2032									
2033-2037									

4	Төлөвлөгдсөн төмөр замын сүлжээний хамгаалалтын зурваст өртөх газар ашиглалт, горим дэглэм зөрчигдөж болзошгүй газар ашиглалт бүхий газруудад газар чөлөөлөлт хийх төсөл боловсруулж хэрэгжүүлэх		2023-2027 2028-2032 2033-2037	Нэгж талбарын тоо		Бүтээн байгуулалт эхлэхэд газрын маргаан зөрчил байхгүй болсон байна. Бүтээн байгуулалт хийхэд саадгүй болсон байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар+хэлцлээр /нарийвчилсан зураг төсөл гарсны дараа/	УТ+ОНТ	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
5	Төлөвлөгдсөн төмөр замын сүлжээний зурвас газарт кадастрын зураг, газрын төлөв байдал, чанарын хянан баталгаа хийж, кадастрын мэдээллийн санд бүртгэх, ГНС-ын ангилал шилжүүлэх		2023-2027 2028-2032 2033-2037	ГНС-ийн ангилал бүртгэл, шилжилт хөдөлгөө, га	Урьдчилсан байдлаар тогтоосон хамгаалалтын зурвас 5441.26 га байна. бүтээн байгуулалт эхлээгүй байна.	Төмөр замын газрын үнэлгээ бүрэн хийгдэж мэдээллийн санд бүртгэгдсэн байх. Газрын эдийн засгийн үр өгөөжийг тооцох, газрын төлбөр татвар, хөнгөлөлтийн хэмжээг тооцох нөхцөл бүрдсэн байна. ГНС-ын ангилал бүртгэл тухай бүр хийгдэнэ.	190.0	-	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
3.2. Авто тээврийн салбарт хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /Хуудас 349-354/									
1	Төлөвлөгдсөн авто замын трассад өөрчлөлт оруулах санал, үндэслэлийг боловсруулж шийдвэр гаргах эрх бүхий байгууллагад хүргүүлэх	"Алсын хараа-2050" хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 8.1.1., 8.1.2., 1.2.1., Монгол улсын засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр 3.6.1.6., Газрын тухай хуулийн 19.1., 19.1.10., 23.3., 23.3.5., 23.3.8., 23.3.9.,	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Шинэчлэн батлагдсан замын трасс	Уулбаян-Баруун-Урт чиглэлийн 72.8 км трассад өөрчлөлт оруулж Улсын чанартай хатуу хучилттай төв зам хүртэл 45.09 км трасс дагуу хэрэгжүүлэх нь эдийн засгийн хувьд хэмнэлттэй байх тул эрх бүхий байгууллагаар шийдвэр гаргуулах	Төлөвлөсөн авто замын зардал буурч, эдийн засгийн өгөөж нэмэгдэнэ. Бүтээн байгуулалт хийхэд саадгүй болсон байх.	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
2	Төлөвлөгдсөн авто замын трасс, тусгай зориулалтын авто замыг нэгтгэх шийдэл, зураг төслийг боловсруулан шийдвэр гаргах эрх бүхий байгууллагад хүргүүлэх	19.1.10., 23.3., 23.3.5., 23.3.8., 23.3.9.,	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Батлагдсан шийдвэр, трассын тоо	Тусгай зориулалтын авто замын трассууд болон шинээр байгуулагдах тусгай зориулалтын авто замын талаарх мэдээллийг ЗТХЯ-с гаргуулан нэгдсэн төлөвлөлт хийх шаардлагатай.	Нэгдсэн байдлаар төлөвлөгдсөн тусгай зориулалтын замын чиглэл батлагдсан байх. Төлөвлөсөн замын бүтээн байгуулалтын зардал буурч, хэрэгжих боломж нэмэгдэнэ. Тусгай зориулалтын батлагдсан замаар тээвэрлэлт хийнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
3	Төлөвлөгдсөн авто замын сүлжээний доорх газар болон авто замын зурвасын хил заагийг тогтоох /Нарийвчилсан зураг төсөлд үндэслэл/	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 8.1.1., 8.1.2., 1.2.1.,	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Тогтоосон зурвас газрын баталгаажуулсан хил зааг	Төлөвлөж буй авто замуудын зурвас газрын хэмжээ 6269 га байна.	Төлөвлөж буй авто замуудын зурвас газрын хил зааг тогтоосон байх.Г НС-ын ангилал бүртгэл бодитоор хийгдэнэ. Бүтээн байгуулалт хийхэд саадгүй болсон байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар	УТ+ОНТ	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ

4	Төлөвлөгдсөн хатуу хучилттай авто замын сүлжээний хамгаалалтын зурваст хамрагдах газарт газрын нэгдмэл сангийн ангилал, газар ашиглалтын судалгаа хийх	Монгол улсын засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр 3.6.1.6., Газрын тухай хуулийн 19.1., 19.1.10., 23.3., 23.3.5., 23.3.8., 23.3.9.,	2023-2027	1 судалгааны үр дүн		Төлөвлөсөн авто замын зурвас 6269 га газарт газар ашиглалтын судалгаа хийсэн байх. Авто замын хамгаалалтын бүсэд газар чөлөөлт хийх шаардлагатай газрууд тодорхой болсон байна. Дараа шатны хэрэгжүүлэх арга хэмжээ төлөвлөгдсөн байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар	УТ+ОНТ	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ	
2028-2032										
2033-2037										
5	Төлөвлөгдсөн авто замын сүлжээний хамгаалалтын зурваст өртөх газар ашиглалтуудаас аюулгүйн горим дэглэм зөрчигдөж болзошгүй газар ашиглалт бүхий газруудад газар чөлөөлөлт хийх төсөл болсвруулж хэрэгжүүлэх		2023-2027	Нэгж талбарын тоо		Төлөвлөж буй авто замуудын зурвас газрын хэмжээ 6269 га байгаа ба бүтээн байгуулалт эхлэхээс өмнө газрын зөрчил маргаан гарахгүй байх нөхцөлийн хангах хэрэгтэй	Бүтээн байгуулалт хийх нөхцөлийг хангагдсан байх, газрын зөрчил маргаангүй болсон байх Бүтээн байгуулалт хийхэд саадгүй болсон байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар+хэлцлээр /нарийвчилсан зураг төсөл гарсны дараа/	УТ+ОНТ	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
2028-2032										
2033-2037										
6	Одоогийн хатуу хучилттай авто зам болон төлөвлөгдсөн авто замын сүлжээний зурвас газарт кадастрын зураг, газрын төлөв байдал, чанарын хянан баталгаа хийж, кадастрын мэдээллийн санд бүртгэх, ГНС-ын ангилал шилжүүлэх		2023-2027	ГНС-ийн ангилал бүртгэл, шилжилт хөдөлгөөн, га		Одоо байгаа авто замын хамгаалалтын бүс, зурвас газрын хэмжээг ГНС-ийн тайланд шинэчлэх шаардлагатай. Төлөвлөсөн авто замын хамгаалалтын зурвас урьдчилсан байдлаар тогтоосноор 6268.76га байна.	Одоо байгаа авто замын зурвас ГНС-д бодит хэмжээгээр бүртгэгдсэн байх. ГНС-ын ангилал бүртгэл сайжирч, авто замын газрын бодит хэмжээ тогтоогдоно. Шинээр байгуулагдсан замыг ГНС-ын ангилалд тухай бүр бүртгэнэ.	80.0	УТ+ОНТ	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
2028-2032										
2033-2037										
7	Улсын чанартай авто зам дагуу авто тээврийн үйлчилгээний цэг байгуулах, түүнийг дагасан жижиг суурин байгуулах, Монгол улсын иргэнд газар өмчлүүлэх боломжит газруудын судалгааг хийх, тохиромжтой газруудад ГЗБ-ын зураг төсөл болсвруулж хэрэгжүүлэх	Газрын тухай хуулийн 9.1., 9.1.2., Авто замын тухай хуулийн 16.2., 16.6.	2023-2027	Талбайн хэмжээ, га		Иргэд газар өмчлөх эрхээ эдэлж чадахгүй байна.	Мөнххаан сумын Баянцагаан багийн төв, Уулбаян сум Жавхлант багийн төв, Сүхбаатар сумын аймгийн төвийн ойр орчмын газарт шинэ суурьшлууд бий болж авто замын үйлчилгээ хөгжинэ Аймгийн төвөөс Бичигт чиглэлийн төлөвлөгдөж буй авто замын трасс дагуу, Асгат сум Төхөм багийн төвд шинэ суурьшил бий болж, иргэдийн газар өмчлөх эрхийг хангасан байх.	100.0	ОНТ	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
2028-2032										
2033-2037										
8	Төлөвлөж буй орон нутгийн чанартай авто замын трассын дагуу зураг төсөл хийлгэх, цаашид хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай бэлтгэл ажлыг хийх	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 8.2.6.	2023-2027	Боловсруулагдсан зураг төслийн тоо		461.65км замын трасс батлагдсан байгаа бөгөөд дан ганц улсын төсөв хүлээлгүй аймгийн зүгээс эдийн засгийн ач холбогдол бүхий замуудыг эхлүүлэх арга хэмжээ авбал цаашид хэрэгжих боломж нэмэгдэнэ.	Аялал жуулчлалын гол бүс болох Дарьганга чиглэлийн авто замын зураг төсөл эхний ээлжид хийгдсэн байх. Бусад сумдын зураг төсөл үе шаттайгаар хийгдэнэ. /төсвөөс хамаарна/	260.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
2028-2032										
2033-2037										

3.3. Агаарын тээврийн зориулалттай газарт хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /Хуудас 354-355/

1	Баруун-Урт хотын нисэх буудлыг хотын хөгжлийн төлөвлөгөөнд тусгагдсан байршилд шилжүүлэх, зураг төслийг хэрэгжүүлэх	Баруун-Урт хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө	2023-2027	1 байршил Ангилал шинэчлэн тогтоосон талбайн хэмжээ, га	Хотын ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан боловч болтол хэрэгжээгүй байна.	Сүхбаатар, Асгат сумын нутагт төлөвлөсөн газарт шилжүүлэх Хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө хэрэгжинэ, хот суурины эдэлбэр газрын ашиглалт сайжирна. Салбар хоорондын зөрчил арилна.	Зураг төсөлд тооцсоноор	УТ ОНТ	Аймгийн засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
2	Мэргэжлийн байгууллагын судлан тогтоосон алслагдсан сумдад төлөвлөсөн нисэх буух зурвасын газрыг тухайн жилийн ГЗБ-ын төлөвлөгөөнд тусган бүртгэн авах, бүтээн байгуулалтыг эхлүүлэх	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 2.2.17 Сүхбаатар аймгийн Засаг даргын 2020-2024 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны хөтөлбөр 6.2.4	2023-2027	1 байршил Ангилал шинэчлэн тогтоосон талбайн хэмжээ, га	Дарьганга, Баяндэлгэр, Наран, Түвшинцэрээ, Онгон сумдад мэргэжлийн байгууллага ажиллаж судалж тогтоосон. Эрдэнэцагаан суманд байршлыг тогтоох шаардлагатай.	Эрдэнэцагаан суманд мэргэжлийн байгууллагаар судалгаа хийлгэх. Алслагдсан сумдад тээвэр сайжирна. Эрүүл мэндийн үйлчилгээ хурдан шуурхай болно. Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагаанд дэвшил гарна.	Мэргэжлийн байгууллагатай тохиролцсоноор	УТ ОНТ	Аймгийн засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ

3.4. Шугам сүлжээний газарт хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /Хуудас 355-358/

1	Төлөвлөсөн хот, тосгон бусад суурин газрын хил заагтай уялдуулан зам шугам сүлжээний ангиллын газрын хэмжээг шинэчлэн тогтоох, баталгаажуулах	Газрын тухай хуулийн 12.1.	2023-2027 2028-2032 2033-2037	ГНС-ын шилжилт хөдөлгөөн, га	Халзан, Онгон, Дарьганга, Эрдэнэцагаан, Мөнххаан, Уулбаян сумдын хот суурины эдэлбэр газар 6579.1 га-р тэлээгээр байна	Шугам сүлжээний газрын бүртгэл шинэчлэгдсэн байх. Дэд бүтцийн газрын бүртгэл сайжирч, ГНС-ын ботид хэмжээг тогтоогдсон байна. Шаардлагатай тохиолдолд тухай бүр хийж байх	40.0	-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
2	Одоогийн шугам сүлжээний зурвас газарт кадастрын зураг, газрын төлөв байдал, чанарын хянан баталгаа хийж, кадастрын мэдээллийн санд бүртгэх, ГНС-ын ангилал шилжүүлэх	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа	2023-2027 2028-2032 2033-2037	ГНС-ын шилжилт хөдөлгөөн, га	Одоогийн шугам сүлжээний хамгаалалтын зурвас 2639.02га байна.	Шугам сүлжээний газрын хамгаалалтын бүс ГНС-ын тайлан, зурагт бүртгэгдсэн байх. Газрын маргаан зөрчилгүй болсон байна. Шаардлагатай тохиолдолд тухай бүр хийж байх	80.0	-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
3	Төлөвлөгдсөн шугам сүлжээний хамгаалалтын зурваст өртөх газар ашиглалтуудаас, аюулгүйн горим дэглэм зөрчигдөж болзошгүй газар ашиглалт бүхий газруудад газар чөлөөлөлт хийх төсөл боловсруулж хэрэгжүүлэх	3.6.4., 3.6.11., 3.6.13., 3.6.14., 4.2.34., 4.2.35., 4.2.39.,	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Нэгж талбарын тоо	Төлөвлөгдсөн буй шугам сүлжээний хамгаалалтын зурвас 1222.09га-аар нэмэгдэхээр байна.	Бүтээн байгуулалтын ажил эхлэхэд саадгүй, зөрчилгүй болсон байна. Хамгаалалтын бүсийн аюулгүй горим дэглэм бүрэн хангагдсан байна. Бүтээн байгуулалтын үе шатны төсөлтэй уялдуулан тухайн жилийн ГЗБТ-нд тусгаж хэрэгжүүлнэ Газар чөлөөлт хийх төсөл үе шаттайгаар бүрэн хэрэгжиж бүтээн байгуулалт хийхэд саадгүй болсон байх.	Үйл ажиллагааны зардлаар+хэлцлээр /хүчин төгөлдөр зөвшөөрөлтэй газарт хийх/	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ

4	Төлөвлөгдсөн шугам сүлжээний хамгаалалтын зурваст хамрагдах газарт газрын нэгдмэл сангийн ангилал шилжүүлэх ГЗБ-ын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх		2023-2027	ГНС-ын шилжилт хөдөлгөөн, га	Төлөвлөгдсөн шугам сүлжээний хамгаалалтын зурваст 3861.11 га болохоор байна.	Бүтээн байгуулалт хийх нөхцөлийг хангагдсан байх, газрын зөрчил маргаангүй болсон байх. ГНС-ын ангилал бүртгэл бодитоор хийгдэж зураглагдсан байна. ГНС-ын ангилал бүртгэлийг тухай бүр хийж байх	Үйл ажиллагааны зардлаар	О-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
			2028-2032						
			2033-2037						
5	Эрчим хүчний асуудал эрхэлсэн байгууллагын тооцоо, ачааллын таац, бусад салбарын хэрэгцээнээс хамааруулан шинээр шугам сүлжээ тавих газрыг тухайн жилийн ГЗБ-нд тусган шийдвэрлэж байх, шаардлагатай тохиолдолд ГНС-н ангилал шилжүүлэх ГЗБ-ын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх		2023-2027	ГНС-ын шилжилт хөдөлгөөн, га	Эрчим хүчний хэрэглээ 2035 он гэхэд 3,9 дахин нэмэгдэх тооцоо байна. Эрчим хүч хэрэглэгийн хүсэл, хөрөнгө оруулалтын хэмжээнээс хамаарч байдаг тул урьдчилан таамаглах боломжгүй	Дэд бүтцийн хангамж, хамгаалалтын бүсийн горим дэглэм хангагдсан байх. /иргэдийн дэд бүтцээр хангагдах боломж сайжирна. Дэд бүтэцгүйн улмаас газар ашиглаж чадахгүй байдал бүрэн арилна./ ГНС-ын ангилал бүртгэл бодитоор хийгдэж зураглагдаж, газрын төлбөрийг хуулийн дагуу авдаг болсон байна. Хэрэгцээ тооцоонд үндэслэн нэмж байгуулах тохиолдолд тухай бүр хийж байх	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
			2028-2032						
			2033-2037						
6	Хот суурины дотоод дэд бүтцийн бүсүүдийн газрыг хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөтэй уялдуулан тогтоох, хамгаалалтын бүсийн горим дэглэмийг хангах, газрын эрхийг бүртгэх /дэд бүтцийн зориулалттай газар, бусдын эзэмшил газраар дайран өнгөрч буй шугам сүлжээний газар, сервитутын эрх/		2023-2027	Аюулгүй байдал хангагдсан бүсийн талбай, га	Аймгийн хэмжээнд хот, тосгон, бусад суурин газрын эдэлбэр 12342.3 га болохоор байна.	Дэд бүтцийн хангамж, хамгаалалтын бүсийн горим дэглэм хангагдаж аюулгүйн бүсэд газрын маргаан зөрчилгүй болно. Хэрэгцээ тооцоонд үндэслэн нэмж байгуулах тохиолдолд тухай бүр хийж байх	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ
			2028-2032						
			2033-2037						
3.5. Дэд бүтцийн салбараас байгаль орчин, биологийн төрөл зүйлд үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах чиглэлээр хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /Хуудас 358-365/									
1	Цагаан зээрийн чухал амьдрах орчин, нүүдлийн замын зураглал, төллөсөн газрын судалгааг дахин нягталж үнэлэх, хамгаалалтын горим дэглэмийг тогтоох, аливаа төсөл боловсруулж хэрэгжүүлэхэд баримтлах газар ашиглалтад тавигдах шаардлагыг ИТХ-р хэлэлцүүлэн батлуулах болон горим дэглэм тогтоох газрын хил заагийг батлуулах.	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 6.1.2., 6.2.2. Амьтны тухай хууль 5.4., 5.4.5., 5.4.9, 5.5., 5.5.1., 5.5.2., 6.1.7-6.1.9, Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн 6.1., 6.1.1., 6.1.3., 6.1.7.,	2023-2027	Баталгаажсан бүс газрын хэмжээ, га Хил зааг, эргэлтийн цэгийн тоо	Цагаан зээрийн чухал амьдрах орчин 2,225,677 га /Эх сурвалж: монголын зээрийн гутtugosa нутгийг нь" тайлан, Байгаль сангийн Монгол дах хөтөлбөрийн газар /НҮБ-ын хүнс, хөдөө аж ахуйн байгууллага, 2022 он /	Цагаан зээрийн чухал амьдрах орчин, нүүдлийн замын зураглал баталгаажих хамгаалагдсан байх. Газар ашиглах горим дэглэм тогтоох хууль эрх зүйн орчин бий болсон байна. Зэрлэг амьтны нүүдлийн гарцуудыг дэд бүтцийн зураг төсөл боловсруулахдаа төлөвлөдөг болно. Зураг төсөл дахин дахин боловсруулж өөрчилж эдийн засгийн үргүй зардал гаргах байдал байхгүй болно. Батлагдсан баримт бичгийн хэрэгжилтийг хангах	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
			2028-2032						
			2033-2037						

2	Хөөтийн уурхай-Бичигт боомт чиглэлийн төмөр замын зураг төсөлд өөрчлөлт оруулах санал, үндэслэлийг Дорнод аймагтай хамтран боловсруулах, байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан үнэлгээг дахин хийлгэх саналыг Монголын төмөр зам ТӨХК-д хүргүүлэх, байгаль орчинд нөлөөлөх нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээг хамтран хэрэгжүүлэх.	2023-2027	Шинэчлэн батлагдсан трасс, батлагдсан БОНБНУ	Хөөтийн Бичигт чиглэлийн замын 13.475 км газар нь цагаан зээрийн чухал амьдрах орчин, нүүдлийн зам газар, төллөдөг газартай давхцаж байна	уурхай-боомт төмөр замын 13.475 км газар нь цагаан зээрийн чухал амьдрах орчин, нүүдлийн зам газар, төллөдөг газартай давхцаж байна	Зэрлэг амьтын нүүдлийн гарц зураг төсөлд тусгагдаж бүтээн байгуулалт хийгдсэн байна. Цагаан зээр бусад амьтдын чухал амьдрах орчин, нүүдлийн зам хамгаалагдаж саадгүй болно. Зэрлэг амьтны нүүдлийн гарцуудыг дэд бүтцийн зураг төсөлд тусгасан байна. Цагаан зээр бусад амьтдын чухал амьдрах орчин, нүүдлийн зам хамгаалагдаж саадгүй болсон байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
		2028-2032							
		2033-2037							
3	Таван толгой- Чойбалсан чиглэлийн төмөр замын трассын дагуу нарийвчилсан судалгаа хийж биологийн төрөл зүйлийн амьдрах чухал орчныг хамгаалах, нүүдлийн замыг чөлөөтэй байлгах, цагаан зээрийн төллөдөг газрыг хамгаалах арга хэмжээг зураг төсөлд тусгуулах	2023-2027	Шинэчлэгдсэн зураг төсөл	Сүхбаатар аймгийн нутагт 153.57 км трасс нь цагаан зээрийн чухал амьдрах орчин, нүүдлийн зам газартай давхцаж байна	Зэрлэг амьтын нүүдлийн гарц зураг төсөлд тусгагдаж бүтээн байгуулалт хийгдсэн байх. Цагаан зээр бусад амьтдын чухал амьдрах орчин, нүүдлийн зам хамгаалагдаж саадгүй болно. Цагаан зээр бусад амьтдын чухал амьдрах орчин, нүүдлийн зам хамгаалагдаж саадгүй болсон байна.	Зэрлэг амьтын нүүдлийн гарц зураг төсөлд тусгагдаж бүтээн байгуулалт хийгдсэн байна. Цагаан зээр бусад амьтдын чухал амьдрах орчин, нүүдлийн зам хамгаалагдаж саадгүй болно. Цагаан зээр бусад амьтдын чухал амьдрах орчин, нүүдлийн зам хамгаалагдаж саадгүй болсон байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар	УТ+ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
		2028-2032							
		2033-2037							
4	Төлөвлөгдөж буй авто замын дагуу цагаан зээрийн чухал амьдрах орчин, нүүдлийн замд зэрлэг амьтдын нүүдлийн гарц гаргах байршлыг тогтоож, саналаа ЗТХЯ-д хүргүүлэх, зураг төсөл боловсруулах мэргэжлийн байгууллагатай хамтран ажиллах	2023-2027	Зураг төсөлд тусгагдсан гарцын тоо	Төлөвлөж буй дэд бүтцийн төслүүдийн трасс дагуу зэрлэг амьтны амьдрах чухал орчин, нүүдлийн зам газруудаар дайрч байгаа тус газрын гарцуудыг экологийн стандартын дагуу байгуулах арга хэмжээг төлөвлөн хэрэгжүүлэх шаардлагатай	Төлөвлөгдсөн авто замын 411.62 км трасс дагуу зэрлэг амьтдын нүүдлийн гарц зураг төсөлд тусгагдаж бүтээн байгуулалт хийгдсэн байна. Цагаан зээр бусад амьтдын чухал амьдрах орчин, нүүдлийн зам хамгаалагдаж саадгүй болно. Зэрлэг амьтны нүүдлийн гарцуудыг дэд бүтцийн зураг төсөлд тусгаж хэрэгжүүлнэ. Зураг төслийн дагуу бүтээн байгуулалт хийгдэнэ.	Төлөвлөгдсөн авто замын 411.62 км трасс дагуу зэрлэг амьтдын нүүдлийн гарц зураг төсөлд тусгагдаж бүтээн байгуулалт хийгдсэн байна. Цагаан зээр бусад амьтдын чухал амьдрах орчин, нүүдлийн зам хамгаалагдаж саадгүй болно. Зэрлэг амьтны нүүдлийн гарцуудыг дэд бүтцийн зураг төсөлд тусгаж хэрэгжүүлнэ. Зураг төслийн дагуу бүтээн байгуулалт хийгдэнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар+зураг төслийн зардал	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
		2028-2032							
		2033-2037							
5	Одоо баригдсан авто замын дагуу цагаан зээрийн чухал амьдрах орчин, нүүдлийн замд нөлөөлөл үзүүлж буй эсэхийг судлах, мониторингийн хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлэх, сөрөг нөлөө үзүүлж буй тохиолдолд зэрлэг амьтдын нүүдлийн гарц гаргах зураг төсөл боловсруулж хэрэгжүүлэх	2023-2027	Байгуулагдсан гарцын тоо	Өндөрхан-Баруун-Урт чиглэлийн замын 99.36 км трассын дагуу	Баруун-Байгаа авто замын дагуу судалгаа хийгдэж зэрлэг амьтдын нүүдлийн гарц шинээр байгуулагдах шаардлагатай газар тогтоогдож гарцууд байгуулагдсан байна. Цагаан зээр бусад амьтдын чухал амьдрах орчин, нүүдлийн зам хамгаалагдаж саадгүй болно. Зураг төслийн дагуу хийгдэж дууссан байна.	Одоо байгаа авто замын дагуу судалгаа хийгдэж зэрлэг амьтдын нүүдлийн гарц шинээр байгуулагдах шаардлагатай газар тогтоогдож гарцууд байгуулагдсан байна. Цагаан зээр бусад амьтдын чухал амьдрах орчин, нүүдлийн зам хамгаалагдаж саадгүй болно. Зураг төслийн дагуу хийгдэж дууссан байна.	100.0	УТ+ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
		2028-2032							
		2033-2037							

6	Эрчим хүчний шугам сүлжээнээс ялангуяа махчин шувуунд үзүүлж буй сөрөг нөлөөллийн судалгаа хийх, сөрөг нөлөө үзүүлж буй шугамуудыг аюулгүй болгох, шинээр баригдах шугам сүлжээнд хамгаалалтын стандартыг мөрдүүлэх		2023-2027	Аюулгүй байдал хангагдсан шугамын урт, км	Нарийвч судалгаа Одоо байгаа байдал нийт урт	Эрчим хүчний шугам сүлжээнээс шувуудад үзүүлэх нөлөөлөл бүрэн арилсан байна. Хэрэгжиж дууссан байна. Аюулгүй байдал бүрэн хангагдана.	Үйл ажиллагааны зардлаар+зураг төслийн зардал	УТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
4. ОЙН САН БҮХИЙ ГАЗАРТ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ГАЗАР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН АРГА ХЭМЖЭЭ /Хуудас 366-395/									
4.1. Ойн сан бүхий газрыг хамгаалах чиглэлээр хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /Хуудас 371-375/									
1	Ойн тооллого судалгааг хийх, ГНС-ын ангилал бүртгэлийг шинэчлэх /Газрын ерөнхий хууль батлагдсан тохиолдолд тусгай хамгаалалттай газар дахь ойг ойн сан бүхий газарт бүртгэх зайлшгүй шаардлага үүснэ/	Ойн тухай хуулийн 7.1., 7.2	2023-2027	Бүртгэгдсэн ойн талбай, га		15.5 мянган га ой бүхий газар бүртгэгдсэн байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
2	Татмын ой, бусад ойн төгөл бүхий газруудын онцлогт тохирсон ой зохион байгуулалт, ойн менежментийн төлөвлөгөөг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэж хэрэгжүүлэх	Засгийн газрын 2013 оны 105 дугаар тогтоолын хавсралт Ой зохион байгуулалт хийх журмын	2023-2027	Нөхөн сэргээсэн, ойжуулсан талбай, га	Эрдэнэцагаан, Дарьганга, Түмэнцогт сумдад ой бүхий газруудад 15,5 мянган га /тармаг ой бүхий газар орсон/	15.5 мянган га ой бүхий газарт хийгдэнэ. Ойн менежментийн төлөвлөгөө хэрэгжинэ.	35.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
3	Ой бүхий газарт болон түүний орчмын ойн тэлэн ургах тохиромжтой нөөц газрыг мэргэжлийн байгууллагаар тогтоолгох судалгаа хийлгэх, судалгаагаар тогтоосон газарт ойжуулалт хийх төлөвлөгөө боловсруулан хэрэгжүүлэх	2.3., 3.1.4., 3.1.5., 3.2., 3.4.,	2023-2027	Судалгааны үндсэн дээр бодитоор тогтоосон ой тэлэн ургах тохиромжтой газрын хэмжээ, га		Ой тэлэн ургах тохиромжтой нөөц газар тогтоогдсон байна. Шинээр ойн санд шилжүүлсэн газрыг тухай бүр бүртгэнэ.	25.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
4.2. Ойжуулалт хийх, ойн сан бүхий газрыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа /Хуудас 375-395/									
1	Тэрбум мод хөтөлбөр хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг нарийвчлан боловсруулах, мод үржүүлгийн газруудыг хэрэгцээнд үндэслэн байгуулах, төлөвлөсөн газруудад мэргэжлийн байгууллагаар судалгаа хийлгэх, ойжуулалт хийх газруудад ТЭЗҮ боловсруулах	Ойн тухай хуулийн 10.1., 23.1., 23.2., 23.2.2., 23.2.3.	2023-2027	Тэрбум мод үндэсний хөдөлгөөний хэрэгжилтийн үнэлгээ	Тэрбум хөтөлбөрийн хүрээнд 10 сая мод тарих үүрэг хүлээсэн бөгөөд тарих суулгац модны бэлтгэх байршил байна.	Тэрбум мод хөтөлбөрийн хүрээнд 5.48 сая мод тарих+ Арчилгаа Тарих модны тарьц суулгацаар хангах асуудал бүрэн шийдвэрлэгдсэн байна. Тэрбум мод хөтөлбөрийн хүрээнд 4.52 сая мод тарих+ Арчилгаа Арчилгаа хийх	40.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
2	Мэргэжлийн байгууллагын тогтоосон ой бүхий газарт болон түүний орчмын ойн тэлэн ургах тохиромжтой нөөц газрыг ойжуулах ажлыг эхний ээлжид хийх	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 6.2.4., 6.1.3., 6.4.8.	2023-2027	Ойжуулсан талбай, га	ой бүхий газарт болон орчмын ойн тэлэн ургах тохиромжтой нөөц газрыг мэргэжлийн байгууллагаар ойжуулалт тогтоолгох хийх шаардлагатай	Мэргэжлийн байгууллага ойжуулалт хийх газарт мод үржүүлгийн газрууд байгуулагдаж ойжуулалтын ажил эхэлсэн байх. /Эрдэнэцагаан сум Хөндлөн хайлаас, усны хамгаалалтын бүс, булаг шанд тохижуулах, хөв байгуулах газруудад судалгаа хийгдэж ойжуулах газрын байршил тогтоогдоно. Ойжуулалтын ажлын үр дүн сайжирна. Ойжуулалт, арчилгааны ажлууд хийгдэнэ.	ТЭЗҮ, зураг төслийн дагуу	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ

3	Тусгай хамгаалалттай газарт /элс бүхий нутагт/ ойжуулалт хийх газрыг мэргэжлийн байгууллагаар сонгуулах, тусгайлсан ТЭЗҮ боловсруулж хэрэгжүүлэх			2023-2027	Ойжуулалт хийсэн газрын хэмжээ, га	Тусгай хамгаалалттай газарт ойг хариуцах мэргэжлийн байгууллага, нөхөрлөлийг сонгон шалгаруулалтаар сонгох шаардлагатай.	Тусгай хамгаалалттай газрын ойн хэмжээ нэмэгдэнэ. Ойн чанар, ургалт сайжирна. /БОАЖГ-с 160 мянган мод төлөвлөсөн/ Ойжуулалт, арчилгааны ажлууд хийгдэнэ.	30.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
				2028-2032						
				2033-2037						
4	Байгалийн ойг нөхөн сэргээх, тэлэн ургах тохиромжтой газарт ойжуулалт хийх газруудын орчимд мод үржүүлгийн газар байгуулах /MNS 6138 : 2010 Мод үржүүлгийн талбай сонгох арга. Техникийн шаардлагын дагуу тухайн бүс газарт нь байгуулах шаардлагатай/			2023-2027	Стандарт шаардлага хангасан мод үржүүлгийн газрын тоо, талбайн хэмжээ, га бойжуулсан, нийлүүлсэн суулгацын тоо	Мод үржүүлгийн газрын техникийн шаардлагын дагуу тухай газарт нь эсвэл ижил төстэй газарт бойжуулсан тарьц, суулгацаар ойжуулалт хийх шаардлагатай	Стандарт хангасан мод үржүүлгийн газар байгуулагдсан байх. Хөндлөн хайлаас, Молцог элс, Хар ямаат, Хэрлэн гол, 13 сумын төвд Ойжуулалт хийх газарт тохиромжтой мод, суулгацаар бүрэн хангагдана. Ойжуулалтын ажлын чанар сайжирна. Бусад газарт хэрэгцээгээр	Үйл ажиллагааны зардлаар + газар ашиглагч өөрийн зардлаар	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
				2028-2032						
				2033-2037						
5	Булаг шанд хаших хамгаалах, хөв цөөрөм байгуулах газарт болон усны хамгаалалтын бүсэд ойжуулалт хийх ТЭЗҮ-г тусгайлан боловсруулах, мэргэжлийн байгууллагаар гүйцэтгүүлэх			2023-2027	Судалгаагаар тогтоосон байршилд ойжуулалт хийгдсэн талбай, га	Мэргэжлийн байгууллагаар судалгаа хийлгэж ойжуулах газрыг сонгох шаардлагатай. Өөрсдийн дураар мод тарих нь хөрөнгө мөнгийг дэмий үрэх эрсдэлтэй	Төлөвлөсөн 110 булгаас 50-д нь, хөв цөөрөм байгуулахаар төлөвлөсөн эхний ээлжийн 9 байршилд судалгаа хийж тохиромжтой газарт ойжуулалтын ажил эхэлсэн байна. Баян бүрдүүд бий болно. Төлөвлөсөн 110 булгийн үлдсэн 60-д, хөв цөөрөм байгуулахаар төлөвлөсөн дараагийн ээлжийн 6 байршилд судалгаа хийж тохиромжтой газарт ойжуулалтын ажил эхэлсэн байх.	40.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
				2028-2032						
				2033-2037						
6	Газар, ой, усны нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулж хэрэгжүүлэх			2023-2027	Батлагдсан нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөө, түүний хэрэгжилтийн үнэлгээний шалгуураар	Газар, ой, усны менежментийн төлөвлөгөөг мэргэжлийн байгууллагаар гэрээний үндсэн дээр боловсруулж хэрэгжүүлэх шаардлагатай бөгөөд булаг шанд хаших хамгаалах, татмын ойг нөхөн сэргээх, тусгай хамгаалалттай газар ойжуулалт хийх талаар онцгой анхаарах нь зүйтэй	Байгаль хамгаалал, нөхөн сэргээлт, газрын төлөв байдлыг сайжруулах, зохистой ашиглах нэгдсэн менежментийн тогтолцоо бий болно. Тогтвортой газар ашиглалтын бодлого төлөвшинэ. Батлагдсан нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөө хэрэгжинэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
				2028-2032						
				2033-2037						
7	Хот суурин газарт ногоон байгууламж, авто замын зурвас, хамгаалалтын зурвас зэрэг газруудад тохиромжтой мод,	Газрын тухай хуулийн 56.6.		2023-2027	Байгуулсан мод үржүүлгийн газар, зөвлөн	Хамтын ажиллагааны хүрээнд хувийн байгууллагаар	13 сум зөвлөн туслах үйлчилгээний нэгж байгуулна. Ойжуулалтын ажлын чанар, үр дүн сайжирна.	Үйл ажиллагааны зардлаар	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ

	суулгац бэлтгэх, бойжуулах чиглэлийн мод үржүүлгийн газруудыг сум бүрд байгуулах, иргэн, ААНБ-д зөвлөн туслах үйлчилгээний нэгж байгуулах Сумын төвүүдэд - Ойн зурвас байгуулах газар, ногоон байгууламж байгуулахаар хот суурин газрын төлөвлөгөөнд тусгагдсан газрууд, - Нийтээр мод тарих газруудад - Иргэн, ААНБ өөрийн эзэмшил, ашиглалтын газарт хуулийн дагуу	Ойн тухай хуулийн 31.1., 31.2., 31.4. Хот байгуулалтын тухай хуулийн 12.6.3. "Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 2.5.5., 2.5.10., 3.2.8., 3.2.14., 6.4.3.,	2028-2032	туслах үйлчилгээний нэгжийн тоо	гүйцэтгүүлэх, дэмжлэг үзүүлж ажиллах	13 сум зөвлөн туслах үйлчилгээний нэгж тогтвортой ажиллана.			ГХБХБГ БОАЖГ
			2033-2037						
8	Хот орчмын ногоон бүс, хамгаалалтын ойн зурвас байгуулах газруудад усны эх үүсвэрийн судалгаа хийх, усжуулалтын системийн ТЭЗҮ боловсруулж, хөрөнгө оруулалтыг хийх		2023-2027	Усалгааны эх үүсвэр шийдэгдсэн талбайн хэмжээ, га	Хотын төлөвлөгөөнд нарийвчлан төлөвлөнө	13 сумын төв ойжуулалт хийхэд шаардлагатай усны асуудал шийдэгдсэн байх. Ойжуулалт, тохижуулалтын ажил төлөвлөгөөний дагуу хийгдэнэ.	Урьдчилсан судалгаа 40.0+урьдчилж тогтоосон газарт нарийвчилсан судалгаа хийх	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
			2028-2032						
			2033-2037						
9	Бусад салбарын болон аж ахуйн хэрэгцээгээр ойн зурвас байгуулах газруудад мод үржүүлгийн газар байгуулах асуудлыг хэрэгцээнд үндэслэн тухайн жилийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусган хэрэгжүүлэх - Газар тариалангийн бүсэд газар эзэмшигч ашиглагч иргэн, ААНБ өөрийн хөрөнгөөр болон дундын хөрөнгөөр, газраар хувь нийлүүлэх зэргээр хэрэгжүүлнэ /ТЭЗҮ, зураг төслийг нэгдсэн байдлаар хийж болно/ - Бусад зориулалтаар газар эзэмшигч ашиглагч иргэн, ААНБ өөрөө хариуцаж хэрэгжүүлнэ - Эвдэрсэн доройтсон газарт өөрийн хөрөнгөөр нөхөн сэргээлт хийх иргэн, ААНБ зөвлөөрөгдсөн газарт		2023-2027	Мод үржүүлгийн газрын тоо, Ойжуулалт хийсэн талбайн хэмжээ, га, Бойжуулсан гарьц суулгацын тоо, Тарьсан модны тоо, ургалтын чанар	Газрын гэрээгээр үүргийн хэрэгжилтээр	Тэрбум мод хөтөлбөрийн хэрэгжилт сайжирна. Бусад салбарт ашиглаж буй газрын төлөв байдал, чанар сайжирна. Хэрэгцээгээр мод үржүүлгийн газрууд байгуулагдаж тарьц суулгацаар тогтвортой хангадаг болсон байх.	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
			2028-2032						
			2033-2037						
5. УСАН САН БҮХИЙ ГАЗАРТ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ГАЗАР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН АРГА ХЭМЖЭЭ /Хуудас 396-446/									
5.1. Усны сан бүхий газрыг хамгаалах чиглэлээр хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа /Хуудас 396-420/									
1	Геоморфологи болон тектоник судалгаанд суурилсан усны эх бүрэлдэх газрын хил заагийг нарийвчлан тогтоох, улсын тусгай хамгаалалтад ороогүй хэсгийг УТХ-д авах үндэслэл боловсруулах	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 6.1.4., 6.2.13., 6.3.5., 6.3.7., 6.3.13.	2023-2027	Талбайн хэмжээ, га	281312 га газрын 56% нь УТХ-д байна. Үлдсэн хэсгийн ихэнх нь хүн амын суурьшил бага хилийн зурваст байгаа тул УТХ-д авах боломжтой.	Засгийн газрын тогтоолоор батлагдсан 281312 га усны эх бүрэлдэх газрыг улсын тусгай хамгаалалтад авна. олон улсын өмнө хүлээсэн үүрэг, зорилт биелнэ. Хамгаалалтад авсан газрын горим дэглэмийг хангах ажлууд хийгдэнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
			2028-2032						
			2033-2037						
2	Усны хамгаалалтын бүсийн зураглалыг газар дээр судалгаа хийх замаар нарийвчлан зураглаж хил заагийг бүртгэж,	Усны тухай хуулийн 11.1., 11.1.4.	2023-2027	ГНС-ын ангилалт бүртгэгдсэн усны	Сүхбаатар аймгийн Байгаль орчин, аялалын газрын	Усны хамгаалалтын бүс нарийвчлан тогтоогдож, ГНС-ын ангилал бүртгэл хийгдэж батлагдсан байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Засаг дарга, ЗДТГ

	эрх бүхий байгууллагаар баталгаажуулах, газрын нэгдмэл сангийн ангилал шилжүүлэх ГЗБ-ын арга хэмжээг төлөвлөж хэрэгжүүлэх /усны тухай хууль, газрын тухай хуулийг хэрэгжүүлэх/	2028-2032	хамгаалалтын бүсийн талбай, га	зураглалын усны хамгаалалтын бүсэд нийт 523818 газар хамрагдаж байгаагаас 343610 га нь онцгой хамгаалалтын бүс, 180208 га нь энгийн хамгаалалтын бүс байна	Горим дэглэмийг хангах үе шатны ажлууд хийгдэж хуулийн хэрэгжилтийг хангана.			ГХБХБГ БОАЖГ
		2033-2037						
3	Батлагдсан усны хамгаалалтын бүсийн дэглэмийг мөрдүүлэх хүрээнд шаардлагатай газруудад тэмдэгжүүлэлт хийх, иргэд олон нийтэд сурталчилан таниулах, усны хамгаалалтын бүсэд зөвшөөрөгдөх зориулалтаар газар ашиглаж буй эрх бүхий этгээдтэй бохирын шийдлийн талаар хэлэлцүүлэг, гэрээ хэлцэл хийх, хэрэгжилтэд хяналт тавих	2023-2027	Горим дэглэм хангагдсан нэгж талбарын тоо	Батлагдсан усны онцгой хамгаалалтын бүсэд 289 нэгж талбар байгаагаас 4 нь кадастрын мэдээллийн санд бүртгэлтэй газар байна.	Усны хамгаалалтын бүсийн горим дэглэм хангагдаж хамгаалагдсан байна. Шаардлагатай газруудад тэмдэгжүүлэлт хийнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар+тэмдэгжүүлэлт хийх зардал /шаардлагатай газрыг судалгаагаар тогтооно/	-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
		2028-2032		Энгийн хамгаалалтын бүсэд 286 нэгж талбар байгаагаас 276 нь кадастрын мэдээллийн санд бүртгэлгүй, 10 нь кадастрын мэдээллийн санд бүртгэлтэй газар байна.	Горим дэглэмийг хангах үе шатны ажлууд хийгдэж хуулийн хэрэгжилтийг хангана.			
		2033-2037						
4	Батлагдсан усны хамгаалалтын бүс дэх нүүлгэн шилжүүлэх шаардлагатай айл өрх, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг нүүлгэх бэлтгэл ажлыг хангаж, үе шаттайгаар нүүлгэн шилжүүлэх арга хэмжээний нарийвчилсан төлөвлөгөө, хуваарийг боловсруулж, тухайн жилийн ГЗБ-ын төлөвлөгөөнд тусгаж хэрэгжүүлэх	2023-2027	Горим дэглэм хангагдсан бүсийн хэмжээ, га	Газар нүүлгэн шилжүүлэх үйл ажиллагаа нь ихээхэн төсөв хөрөнгө шаарддаг ажил тул тусгайлан хэрэгжүүлэх үе шатны төлөвлөгөө боловсруулж ажиллах шаардлагатай	Усны хамгаалалтын бүсийн горим дэглэм хангагдаж хамгаалагдана. Газар ашиглалтын зөрчилгүй болсон байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар+хэлцлээр	УТ+ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
		2028-2032			Төлөвлөгөө үе шаттайгаар хэрэгжинэ. /Төсвөөс хамаарна/			
		2033-2037						
5	Батлагдсан усны хамгаалалтын бүсэд ойжуулалт хийх тохиромжтой газрын судалгааг ойн мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэх, тохиромжтой газруудад ойжуулалт хийх ТЭЗҮ боловсруулж хэрэгжүүлэх	2023-2027	Ойжуулалт хийгдсэн талбайн хэмжээ, га	Булаг шандыг хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлэхдээ ихэнх тохиолдолд эх орчмын багахан газрын хашаажуулах арга хэмжээ авч байгаа нь зарим газарт сөрөг үр дагавартай тул мэргэжлийн байгууллагаар тусгайлан судалгаа	Тэрбум мод хөтөлбөрийн 4% усны хамгаалалтын бүсэд хэрэгжүүлсэн байх. Усны хамгаалалтын бүсэд газар ашиглалтын зөрчилгүй болно. Ойн талбай нэмэгдэнэ. Тэрбум мод хөтөлбөрийн 6% усны хамгаалалтын бүсэд хэрэгжүүлнэ. Тохиромжтой газарт ойжуулалтын ажил хийгдэнэ.	85.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
		2028-2032						
		2033-2037						
6	Булаг, шанд хашиж хамгаалах газруудад мэргэжлийн байгууллагаар судалгаа хийлгэж, хамгаалах арга хэмжээний ТЭЗҮ боловсруулах, боломжтой газруудад	2023-2027	Байгуулагдсан хөв цөөрмийн тоо, ашиглагдаж буй зориулалт		Төлөвлөсөн 110 булгийн 50-д судалгаа хийнэ. Усны сан бүхий газар нэмэгдэж олон зориулалттай усан хангамж сайжирна.	60.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ

	ойжуулалт хийж газар, ой усны нэгдсэн менежментийг хэрэгжүүлэх, урсгал усыг хуримтлуулах хөв цөөрөм байгуулах боломжийг судлах		2028-2032 2033-2037		хийсний үндсэн дээр хэрэгжүүлэх шаардлагатай.	Төлөвлөсөн 110 булгийн 60-д судалгаа хийх Арчилгаа тордлогоо хийх			БОАЖГ
7	Рашааны чанар, үйлчлэлийн судалгааг хийлгэх, эмчилгээ сувилгаанд ашиглах боломжтой рашааны нөөц бүхий газруудыг зүй зохистой ашиглах, хамгаалах, тохижилтын зураг төсөл боловсруулж хэрэгжүүлэх		2023-2027 2028-2032 2033-2037	Тохижуулсан рашааны нөөц бүхий газрын тоо	Усны мэдээгээр 9 рашаан байна. Уулбаян сумаас Арын нуурын рашаан, Эрдэнэцагаан сумын Цайдмын рашааныг эхний ээлжид тохижилт хийлгэх санал өгсөн байна.	Эхний ээлжид төлөвлөсөн 2 рашааны орчныг тохижуулсан байх. Рашааны нөөц бүхий газар нутгийг зохистой ашиглах, хамгаалах, эмчилгээ-сувилгааны аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн үйлчилгээ хөгжинө. Үлдсэн 7 рашаан бүхий газарт хэрэгцээгээр	45.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
5.2. Усны барилга байгууламж, ус хуримтлуулах сан байгуулах чиглэлээр хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа /Хуудас 420-446/									
1	Гүний усны ордуудын тэжээгдэлийн мужид хамаарах газрыг хамгаалах, газар дээр нь хамгаалалтын бүсийг тодорхойлж тэмдэгжүүлэх, горим дэглэмийг хангуулах, усны нөөцөд үнэлгээ хийх, байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээг шинэчлэн хийлгэх		2023-2027 2028-2032 2033-2037	Хамгаалалтад авсан гүний усны тэжээгдэлийн мужийн талбай, га	Баруун-Урт, Баяндэлгэр, Дарьганга, Наран, Түвшинширээ сумдад гүний усны ордын судалгаа хийгдсэн тэжээгдэлийн мужийг тогтоосон УГЗБЕТ-нд хамгаалах газар тусгасан.	Баруун-Урт, Баяндэлгэр, Дарьганга, Наран, Түвшинширээ сумдад тогтоогдсон гүний усны ордуудын тэжээгдэлийн мужийг хамгаалсан байх. Шинээр орд газар тогтоогдсон нөхцөлд тухай бүр /Бусад сумдад хийгдээгүй тусгайлан усны орд газрын судалгаа хийгээгүй./	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
2	Хүн амын эрүүл ахуйн шаардлагыг хангах газар, усны нэгдмэл цогц менежментийг хэрэгжүүлэх, төв суурин газруудыг ус, дулаан, цэвэрлэх байгууламжийн инженерийн барилга байгууламжаар хангах зураг төслүүдийг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэж, хэрэгжүүлэх	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 6.3.13., 6.3.14., 6.3.8., 6.3.5.	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Усан хангамж сайжирсан, дэд бүтэц хөгжүүлсэн сумын тоо	2 сум нэгдсэн дэд бүтэцтэй Бусад сумдад хийх шаардлагатай.	Бүх сум суурин газар хүн амын эрүүл ахуйн шаардлагыг хангасан ундны усаар хангагдсан байна. Хүн амын унд ахуйн усны эрүүл ахуйн шаардлага, стандартын шаардлага хангасан цэвэрлэх байгууламжтай болно. Усны барилга байгууламжийн зураг төсөл хэрэгжинэ.	220.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
3	Усны эх үүсвэрийн хамгаалалтын бүсэд газар эзэмшигч, ашиглагчийн бүртгэлийг хийх, газрыг үнэлэх, бүртгэх, ГЗБ, кадастрын судалгаа хийх, газрын газрын төлөв байдал, чанарын хянан баталгаа, мониторинг хийх шаардлагатай тохиолдолд газрыг хамгаалах, нөхөн сэргээх, нүүлгэн шилжүүлэх төслийг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэх		2023-2027 2028-2032 2033-2037	Горим дэглэм хангагдсан усны эх үүсвэрийн тоо	Нийт 13 сумын ундны усны эх үүсвэрийн худаг, тэдгээрийн хамгаалалтын бүсэд горим дэглэм алдагдсан эсэх үнэлгээг хийж хамгаалалтыг сайжруулах шаардлагатай	Усны эх үүсвэрийн хамгаалалтын бүсийн горим дэглэм бүрэн хангагдсан байна. Горим дэглэмийг тогтоож, хуулийн хэрэгжилтийг хангана.	Үйл ажиллагааны зардал+40.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
4	Үйлдвэр, уул уурхай ашиглах зэрэг бүтээн байгуулалтын хөгжлийн төслүүд, тэдгээрийн усны хэрэгцээнд үндэслэн, усны нөөцийн хангамжийн түвшнийг үнэлж, усны нөөцийн эрэл хайгуул хийх,		2023-2027	Шинээр тогтоосон орд, хайгуул судалгаа хийсэн газрын хэмжээ, га	Баруун-Урт, Мөнххаан, Эрдэнэцагаан, Сүхбаатар сумдад эхний ээлжид,	Үйлдвэрлэлийн усны хэрэгцээ хангагдаж, усны нөөцийн ашиглалт, хамгаалалт сайжирна. БОНБУ-ний дагуу усны нөөцийг ашиглаж хомсдолоос сэргийлнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар + судалгаагаар тогтоосон газарт ААНБ, иргэн	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ

	усны барилга, байгууламж барих зураг төслүүдийг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэж, хэрэгжүүлэх		2028-2032 2033-2037		Нийт 13 сумдад	Судалгаагаар тогтоосон газарт хэрэгжүүлнэ.	өөрсдийн хөрөнгөөр		
5	Суурин газруудын ундны усны эх үүсвэрийн ус олборлох худгуудыг хамгаалах хашаажуулах, тэдгээр газрын хил заагийг хууль журамд заасны дагуу гидро динамикийн аргаар тооцоолж мэргэжлийн байгууллагаар тогтоолгож, тэмдэгжүүлэх, хашаажуулах	Усны сан бүхий газар усны эх үүсвэрийн онцгой болон энгийн хамгаалалтын бүсийн мөрдөх журам 3.4.	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Хамгаалагдсан усны эх үүсвэрийн тоо, газрын хэмжээ, га	Баруун-Урт хотын усан хангамжийн эх үүсвэр Баяндэлгэр, Дарьганга, Наран, Түвшинширээ сумдад гүний усны ордууд Сумдын усан хангамжийн худгуудад	Гидро динамикийн аргаар тооцоолж тогтоосон ундны усны эх үүсвэрийн газрын хамгаалалт сайжирч эрүүл ахуйн шаардлагыг хангасан байх. Усны эх үүсвэрийн хамгаалалт сайжирч, эрүүл ахуйн горим дэглэм бүрэн хангагдана. Горим дэглэмийг тогтоож, хуулийн хэрэгжилтийг хангана.	Батлагдсан хамгаалалтын бүсийн хэмжээгээр хашаажуулахад шаардагдах зардал гарна.	-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
6	Хот суурин газрын суурьшлын бүс дэх гол, үерийн урсцын шугам, эргийн дагуух орчны бохирдлыг бууруулах, үерийн эрсдэлтэй хот, суурины эдэлбэр газарт үерээс хамгаалах барилга, байгууламж, тохижилтын зураг төслийг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэж хэрэгжүүлэх	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 4.2.8., 7.3.16.	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Үерээс хамгаалах байгууламжийн хэмжээ, км/га	Асгат, Баяндэлгэр, Баруун-Урт, Онгон, Халзан, Наран, Түвшинширээ, Мөнххаан, Сүхбаатар, Эрдэнэцагаан сумдын хот суурин эдэлбэрт үерийн урсцын шугам, нуур цөөрөм тогтог газрууд байдаг	10 суманд үерийн эрсдэлийн үнэлгээ, эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн байх. Хот суурин газруудын үерийн эрсдэл буурна. Газар ашиглалтын аюулгүй байдал хангагдана. Үерээс хамгаалах барилга байгууламжийг зураг төслийн дагуу байгуулсан байна.	180.0	УТ+ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
7	Урьдчилсан байдлаар тогтоосон хөв цөөрөм байгуулах боломжтой газруудад усны мэргэжлийн байгууллагаар судалгаа хийлгэх, тохиромжтой байдал, хэрэгцээг харгалзан боломжит газруудад зураг төсөл хийлгэх	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 4.2.9., 6.3.10., 6.3.11.,	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Байгуулсан хөв цөөрмийн тоо	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан 24 байршилд хурын ус цуглуулах, байршилд гадаргын ус хуримтлуулах сан. Аймгийн ГЗБЕТ-ний хүрээнд тохиромжтой байдлын үнэлгээгээр тогтоосон 10 байршилд гадаргын ус хуримтлуулах сан.	Эхний ээлжид 9 байршилд гадаргын ус хуримтлуулах сан байгуулах судалгаа хийгдсэн байх. Усны нөөц нэмэгдэнэ. Салбаруудын усны хэрэгцээг хангана. Дараагийн ээлжид хийхээр төлөвлөсөн 6 байршилд	100.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
8	Усны нөөцийн нэгдсэн балансыг шинэчлэх, ус ашиглалтын боломжит нөөцийн үнэлгээг усны мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэх /сумаар болон, голуудын бичил сав газрын түвшинд нарийвчлах/	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 6.3.7.	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Тогтоосон усны нөөц ашиглалтын баланс м³/хоног	4 усны сав газар, 13 сумын хэмжээнд	Усны мэргэжлийн байгууллагын дүгнэлт, БОННУ хийгдсэн байх. Усны нөөцийн зохистой ашиглалт явуулна. БОННУ-ний дагуу ашиглана. Усны нөөцийн нэгдсэн баланст тохируулан ашиглах Уул уурхай, бусад бүтээн байгуулалтын төслийн БОННУ-д дүгнэлт гаргаж байх, нөөцийг үнэлгээг тогтмол шинэчилж байх	Үйл ажиллагааны зардлаар	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
6. ТУСГАЙ ХЭРЭГЦЭЭНИЙ ГАЗАРТ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ГАЗАР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН АРГА ХЭМЖЭЭ /Хуудас 447-481/									
6.1. Улсын тусгай хамгаалалттай газар нутгийн сүлжээг өргөтгөх, хамгаалалтыг сайжруулах чиглэлээр хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа									
1	Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн хилийн цэсийг баталгаажуулах, дотоод	Тусгай хамгаалалттай	2023-2027	Улсын хамгаалалттай	Тусгай	Бүх тусгай хамгаалалттай газарт дотоод бүсчлэл тогтоогдсон байх.	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Аймгийн Засаг

	бүсийг тогтоох, тухайн ТХГ-ийн хамгаалалтын горимыг хуулиар тогтоосон дэглэмд нийцүүлэн боловсруулж эрх бүхий байгууллагаар батлуулах,	газар нутгийн тухай хууль "Газрын орон нутгийн тусгай хэрэгцээнд авах, кадастрын мэдээллийн санд бүртгэх заавар"	2028-2032 2033-2037	Дотоод бүсчлэл шинэчлэн батлагдсан ТХГ-ын тоо	авагдсан газар нутгийн тусгай хэрэгцээнд авах, кадастрын мэдээллийн санд бүртгэх заавар"	1,009,126 га газар нутгийг тусгай хэрэгцээнд авах, кадастрын мэдээллийн санд бүртгэх заавар"	Хилийн цэс нь баталгаажсан байна. Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн горим дэглэмийн бүс тодорхой болно. Хилийн цэс тодорхойгүй УТХГ байхгүй болсон байна.			дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
2	Улсын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан УТХ-д орон нутгаас зөвшөөрсөн газруудыг тусгай хамгаалалтад авах үндэслэлийг "Газрыг орон нутгийн тусгай хэрэгцээнд авах, кадастрын мэдээллийн санд бүртгэх заавар"-ын дагуу боловсруулах, эрх бүхий байгууллагаар батлуулах	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 6.1.4.,	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Хамгаалалтад авсан газрын хэмжээ, га	44699 га газар нутгийг тусгай хэрэгцээнд авах, кадастрын мэдээллийн санд бүртгэх заавар"	Эхний ээлжид УТХ-д авахаар төлөвлөсөн 44699.50 га газар нутгийг тусгай хэрэгцээнд авах, кадастрын мэдээллийн санд бүртгэх заавар"	Улсын тусгай хамгаалалттай газрын хэмжээ нэмэгдэнэ. Улсын ГЗБЕТ-ний хэрэгжилт хангагдана.	Үйл ажиллагааны зардлаар	УТ+ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
3	Улсын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан УТХ-д газрын орон нутгаас зөвшөөрөгдөөгүй газруудад судалгаа хийх, хамгаалалтад авах шаардлагатай эсэхийг үнэлэх, аймаг, сумын тусгай хэрэгцээнд авах боломжтой эсэхийг үнэлэх ажлыг хийх, тусгай хэрэгцээнд авах үндэслэлийг "Газрын орон нутгийн тусгай хэрэгцээнд авах, кадастрын мэдээллийн санд бүртгэх заавар"-ын дагуу боловсруулах	Газрын тухай хуулийн 16.2.Аймаг, сум, нийслэл, дүүрэг энэ хуулийн 16.1.1, 16.1.6, 16.1.7, 16.1.11, 25.3.,	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Хамгаалалтад авсан газрын хэмжээ, га	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан 710873 га газар орон нутгаас хэзэрийн судалгааг үе шатанд дэмжээгүй бөгөөд байгаль хамгаалах хэрэгцээ шаардлага, үндэслэлийг боловсруулан орон нутагт танилцуулж УГЗБЕТ-нд хэрэгжүүлэх ажлыг байгуулах шаардлагатай	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан 710873 га газарт УТХ-д авах үндэслэл боловсруулагдаж, орон нутагт сурталчлах ажил хийгдсэн байна. Улсын тусгай хамгаалалтад авах хэрэгцээ шаардлагыг орон нутгийн иргэд бүрэн ойлгож ухамсарлан. Улсын ГЗБЕТ-ний хэрэгжилт хангагдана.	Улсын тусгай хамгаалалттай газрын хэмжээг нэмэгдүүлнэ. УГЗБЕТ-нд туссан газруудыг бүрэн хамруулсан байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар	УТ+ОНТ	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
4	Шинээр тусгай хэрэгцээнд авах шийдвэр батлагдсан тохиолдолд хуульд заасан горим дэглэмийг хангах, шаардлагатай газруудад газар чөлөөлөх арга хэмжээний төлөвлөгөөг боловсруулж эрх бүхий байгууллагаар батлуулах, тухайн жилийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгаж хэрэгжүүлэх	Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хууль	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Хамгаалалтын горим дэглэм хангагдсан газрын хэмжээ, га	Улсын ГЗБЕТ-нд тусгагдсан 710873.34 га газар, сумдаас УТХ-д авах санал өгсөн 93126.59 га газарт УТХ-д авсны дараах ГЗБ-ын ажил хийх шаардлагатай	Улсын ГЗБЕТ-нд тусгагдсан 1 сая га газрыг УТХ-д авах арга хэмжээ хэрэгжсэн байх. УТХ-д авахдаа горим дэглэмийн зөрчилгүй болсны дараа баталгааждаг системд бүрэн шилжинэ. Улсын тусгай хамгаалалтад авсан газарт зөрчилгүй болсон байна. Шинээр тусгай хамгаалалтад авсан газар нутгийн ГНС-ын бүртгэлийг тухай бүр хийж шаардлагатай төслүүдийг хэрэгжүүлнэ.	Улсын тусгай хамгаалалттай газрын хэмжээг нэмэгдүүлнэ. УГЗБЕТ-нд туссан газруудыг бүрэн хамруулсан байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар+хэлцлээр /хил зааг батлагдсаны дараа/	УТ+ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
5	Тусгай хамгаалалттай газар нутагт эко аялал жуулчлал хөгжүүлэх, тохижуулалт хийх газрын зураг төслийг боловсруулж хэрэгжүүлэх, Аялал жуулчлалын зам маршрутыг баталгаажуулах	"Алсын хараа-2050" хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 4.2.46., 6.1.8,	2023-2027 2028-2032	Аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн борлуулалт, тохижуулсан амрах	ТХГ-ын хамгаалалтын захиргаатай хамтран тусгай хамгаалалттай газрыг даацад тохируулан зохиистой	Тусгай хамгаалалттай газар нутгийг зохиистой ашиглан хамгаалдаг систем бүрдүүлсэн байна.	Аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн үйлчилгээг зах зээлд борлуулах	Үйл ажиллагааны зардлаар+зураг төслийн зардал 50.0	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ

			2033-2037	цэгийн тоо батлагдсан аяллын маршрут, тсб/км	ашиглаж хамгаалах хэрэгжүүлэх шаардлагатай.				
6	Тусгай хамгаалалттай газрын менежментийн төлөвлөгөө боловсруулахад Газрын тухай хуулийн 23.3.5-д заасан эрхийн дагуу ГХБХБГ оролцох, санал өгөх, АГЗБЕТ-тэй уялдуулах талаар хамтран ажиллах, газрын нэгдмэл сангийн удирдлагын нэгдсэн системд бүртгэх, хэрэгжүүлэх /Шинэчлэн боловсруулагдаж буй Газрын ерөнхий хууль батлагдсан тохиолдолд "Тусгай хамгаалалттай газрын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөө боловсруулах" ажилд оролцох/	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 6.1.6., 6.2.18.,	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Батлагдсан баримт бичиг	Өргөн газрын батлагдсан тохиолдолд АГЗБЕТ-нд үндэслэн тусгай хамгаалалттай газруудын хамгаалалтын захиргаатай хамтран УТХГ-ын ГЗБТ боловсруулж, хэрэгжүүлэх шаардлагатай	Бүх ТХГН-т менежментийн төлөвлөгөө боловсруулагдсан байх. ТХГН-т газар олгох асуудал нь газрын удирдлагын нэгдсэн системээр хийгдэж хэрэгжүүлдэг болсон байна. Шинээр тусгай хамгаалалтад авсан газруудад тухай бүр хийнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
7	Улсын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан ихэнх нутаг дэвсгэр нь УТХ-д орсон сумыг хөгжүүлэх төслийг боловсруулах ажлын хэсгийг байгуулж, хөгжлийн төслийг тусгайлан боловсруулж Засгийн газарт хүргүүлэх	Улсын ГЗБЕТ, түүний хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Батлагдсан хөгжлийн төсөл, Хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний тоо, Хөрөнгө сруулалтын хэмжээ, сан.төг	УГЗБЕТ-д нийт нутаг дэвсгэрийн ихэнх хэсэг УТХ-д орсон сумдад тусгай хөгжлийн хөтөлбөр боловсруулан хэрэгжүүлэхээр заасан сум/	Дарьганга суманд тусгайлсан хөгжлийн төлөвлөлт хийгдэж, хөрөнгө оруулалт хийгдэж эхэлсэн байх. Дарьганга суманд тусгайлсан хөгжлийн төлөвлөлт хэрэгжинэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
6.2. Түүх соёлын үл хөдлөх дурсгалыг хамгаалах чиглэлээр хэрэгжүүлэх арга хэмжээ									
1	Соёлын үл хөдлөх өвийн дурсгалт газарт зэрэглэл тогтоох, салбарын асуудал эрхэлсэн байгууллагатай зөвшилцсөний үндсэн дээр хамгаалалтын бүс тогтоох шаардлагатай газруудын хил заагийг газар дээр нь хэмжиж, кадастрын бүртгэлд бүртгэх талаар соёлын өвийн газартай хамтран ажиллах	Газрын тухай хуулийн 4.1.7. Эд хөрөнгийн бүртгэлийн тухай хууль 10.1. Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль 14.4.4., 15.1.1., 15.2., 16.1.9., 20.1.3., 37.4., 45.2., 45.1.,	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Хамгаалалтын бүс тогтоосон байршлын тоо, хамгаалалтын бүсийн хэмжээ, га	Түүх дурсгалын нийт 281 байршил бүртгэгдсэн байгаа бөгөөд хамгаалалтын бүсийн хэрхэн тогтоосон мэдээлэл байхгүй байна.	281 түүх соёлын дурсгалт газрын хамгаалалтын бүс бүрэн тогтоогдсон байх. Соёлын үл хөдлөх өвийн дурсгалт газруудын хамгаалалтын бүс тогтоогдож, бүрэн бүртгэгдсэн байна. Дараа шатны төлөвлөсөн ажлууд хийгдэнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
2	Түүх соёлын өв бүхий газрын хамгаалалтын бүсэд газар чөлөөлөлт хийж эргүүлэн авах газрын хэмжээ, нэгж талбарын судалгааг газрын болон түүх соёлын мэргэжлийн байгууллагаар гүйцэтгүүлэн тухайн жилийн ГЗБ-ын төлөвлөгөөнд тусган хэрэгжүүлэх		2023-2027 2028-2032 2033-2037	Хамгаалалтын бүсийн горим дэглэм хангагдсан газрын хэмжээ, га		Түүх соёлын өв бүхий газрын хамгаалалтын бүсийн горим дэглэм бүрэн хангагдсан байх. Зөрчилтэй нэгж талбар, газар ашиглалт байхгүй болсон байх	Үйл ажиллагааны зардлаар+хэлцлээр	-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
3	Түүх соёлын өвийн газарт эзэмшил үүсгэхгүйгээр захиргааны гэрээгээр ашиглах хамгаалах арга хэмжээ хэрэгжүүлэх газрын байршлыг тогтоож, эрх бүхий байгууллагаар батлуулах		2023-2027	Гэрээгээр хамгаалагдсан, хариуцах эзэнтэй болсон дурсгалын тоо	Түүх дурсгалыг хамгаалах аялал бүтээгдэх ашиглах	Түүх соёлын өвийн газар бүрэн хамгаалагдаж, хариуцагч тодорхой болсон байх. Соёлын үл хөдлөх өвийн дурсгалт газруудыг хариуцах эзэнтэй болгож хамгаалалтыг сайжруулна.	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ

			2028-2032 2033-2037		хамгаалах арга сайжруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Судалгаагаар 281 дурсгал бүртгэгдсэн байна.	Судалгаа, хэрэгцээний үндсэн дээр гэрээгээр хамгаалах байршлыг үе шаттайгаар тогтооно.			
4	Түүх соёлын өвийг аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн болгох зорилгоор боломжтой газруудад газарт хөгжүүлэлт хийх, тохижилтын зураг төсөл боловсруулж хэрэгжүүлэх		2023-2027	Аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн болсон дурсгалын тоо		Аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн болгох боломжтой газруудад, хөгжүүлэлт, тохижуулалт хийх зураг төсөл боловсруулагдаж, хэрэгжиж эхэлсэн байх. Соёлын үл хөдлөх өвийн дурсгалт газруудыг зохистой ашиглаж аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн болгох замаар хамгаалалтыг сайжруулна.	Үйл ажиллагааны зардлаар+төсөл сонгон шалгаруулалт, тусгай гэрээгээр	-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
			2028-2032 2033-2037			Судалгаагаар тогтоосон газруудад бүрэн хэрэгжүүлсэн байна.			
6.3. Орон нутгийн тусгай хамгаалалттай газар нутгийн менежментийг сайжруулах чиглэлээр хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа									
1	Орон нутгийн тусгай хэрэгцээнд авсан газруудын судалгааг хийх, давхцалыг арилгах, "Газрын орон нутгийн тусгай хэрэгцээнд авах, кадастрын мэдээллийн санд бүртгэх заавар"-ын дагуу бүртгэлжүүлэх, шаардлага хангахгүй шийдвэрүүдийг хүчингүй болгох санал боловсруулах ажлын хэсэг байгуулан ажиллуулах	Үндсэн хуулийн 63.2. "Газрын орон нутгийн тусгай хэрэгцээнд авах, кадастрын мэдээллийн санд бүртгэх заавар"	2023-2027	Зөрчил арилгаж бүртгэлжүүлсэн газрын хэмжээ, га	Нийт нутаг дэвсгэрийн 60 гаруй хувь ОНТХ-д авсан байна. Тэдгээрийн ихэнх нь хадлан, отрын нөөц нутаг байна. Мөн ашигт малтмалын кадастрын мэдээллийн санд давхцалтай шалтгаанаар ихэнх нь бүртгэгдэгүй байна.	Орон нутгийн тусгай хэрэгцээнд авсан газруудын давхцал зөрчил бүрэн арилсан байх. Хуулийн дагуу цахим системд бүртгэгдсэн байна. Газрыг замбараагүй орон нутгийн тусгай хэрэгцээнд авах байдал цэгцэрч, хуулийн шаардлагыг хангана.	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
			2028-2032 2033-2037			Шинээр ОНТХ-нд авах бол хуулийн дагуу тухай бүр бүртгэж байх			
2	Орон нутгийн тусгай хэрэгцээнд авсан газруудын хамгаалалтын горим дэглэмийг хангах, газар ашиглалтыг зохицуулах төсөл боловсруулж хэрэгжүүлэх	Үндсэн хуулийн 63.2. "Газрын орон нутгийн тусгай хэрэгцээнд авах, кадастрын мэдээллийн санд бүртгэх заавар"	2023-2027	Хамгаалалтын үндсэн зорилго хангагдсан газрын хэмжээ, га	Нийт нутаг дэвсгэрийн 60 гаруй хувь ОНТХ-д авсан байна. Тэдгээрийн ихэнх нь хадлан, отрын нөөц нутаг байгаа бөгөөд ашиглалтын ямар нэгэн горим тогтоогдоогүй байна.	Орон нутгийн тусгай хэрэгцээнд авсан үндсэн шаардлага, горим дэглэм хангагдсан байх. Орон нутгийн тусгай хэрэгцээнд авсан газруудын үндсэн ач холбогдол тодорхойлогдож хуулийн дагуу хамгаалагдана.	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ
			2028-2032 2033-2037			Тусгай хэрэгцээнд авсан зорилгод нийцүүлэн тухай бүр хэрэгжүүлнэ.			
6.4. Улсын тусгай хэрэгцээний бусад газар нутгийн менежментийг сайжруулах чиглэлээр хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа									
1	Улсын тусгай хэрэгцээний газрын нэгдсэн бүртгэл баталгаажуулалт, кадастрын системд бүртгэх ажлыг зохион байгуулах,	"Алсын хараа-2050" монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын	2023-2027	Бүртгэлжүүлсэн газрын хэмжээ, га	ГНС-ын айланд янз бүрийн хэмжээгээр бүртгэгдсэн тул бүртгэлийг	ГНС-ын ангилал бүртгэл шинэчлэгдэж бүрэн бүртгэгдсэн байх. /нууцын зэрэглэлтэй газруудыг хуулийн дагуу бүртгэнэ./	Үйл ажиллагааны зардлаар	-	Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ

	газрын нэгдмэл сангийн ангилал бүртгэлийг шинэчлэх	хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 3.6.4. Газрын тухай хуулийн 23.3., 23.3.3., 23.3.5.	2028-2032 2033-2037		сайжруулах шаардлагатай	Улсын тусгай хэрэгцээний газрын бүртгэл сайжирч, ГНС-ын бүртгэл үнэн зөв хийгдэнэ. Тусгай хэрэгцээний газарт өөрчлөлт орсон тухай бүр бүртгэлжүүлж байна.			ГХБХБГ БОАЖГ	
2	Хил зааг нь батлагдаагүй хилийн боомтын бүс, улсын тэжээлийн сангийн хадлангийн талбай, Үндэсний хэмжээний томоохон бүтээн байгуулалт, дэд бүтцийн төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх газруудын хилийн цэсийг тогтоох үндэслэлийг боловсруулах, эрх бүхий байгууллагаар батлуулах		2023-2027 2028-2032 2033-2037	УТХэг-ын байршил, хилийн цэс нь тодорхой болсон газрын хэмжээ, га	Бичигт хилийн боомт Улсын тэжээлийн сангийн хадлагийн талбай Бусад дэд бүтцийн төсөл хэрэгжүүлэх газруудын хил заагийг тогтоох, хөгжлийн төлөвлөгөө боловсруулж, хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.	Бичигт хилийн боомт, Улсын тэжээлийн сангийн хадлагийн талбай зэрэг хил зааг, бүртгэл тодорхойгүй УТХэг байхгүй болсон байна. Тусгай хэрэгцээний газарт өөрчлөлт орсон тухай бүр бүртгэлжүүлж байна.	Үйл ажиллагааны зардлаар		Аймгийн Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ	
3	Шинээр хилийн цэс нь батлагдсан улсын тусгай хэрэгцээний газруудад хөгжлийн төлөвлөгөө боловсруулах, ТЭЗҮ, зураг төсөл боловсруулах ажлыг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэх, эрх бүхий байгууллагаар батлуулах, хэрэгжүүлэх		2023-2027 2028-2032 2033-2037	Батлагдсан баримт бичиг		Бичигт боомт, Улсын тэжээлийн санд бүртгэгдсэн хадлангийн газар, Бусад хөгжлийн төсөл хэрэгжүүлэх газарт хөгжлийн төлөвлөгөө хийгдэж батлагдсан байх. Хилийн боомтын хөгжлийн төсөл, дэд бүтцийн хөгжлийн төслүүд хэрэгжинэ. Хөгжлийн төлөвлөгөөний дагуу бүтээн байгуулалт хийгдэнэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар + хил заагийг тогтоосны дараа тооцоолох	ОНТ	Засаг дарга, ЗДТГ ГХБХБГ БОАЖГ	
7. СҮХБААТАР АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ, ГАЗРЫН ЗАСАГЛАЛЫГ САЙЖРУУЛАХ ХҮРЭЭНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭ										
1	Аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг 2 жил тутамд дүгнэх, ИТХ-д танилцуулах	АГЗБЕТ батлагдсан тогтоол шийдвэр	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Ажлын хэсгийн дүгнэлт	АГЗБЕТ-г үнэлэх тодорхой байдгаас ГХБХБГ-д ирдэг	хянах механизм бус аймгийн ачаалал	АГЗБЕТ-ний хэрэгжилтийн үнэлгээ 2 жил тутамд хийх. Хөдлөнгийн үнэлгээ, зохиогчийн хяналт, дүгнэлтийг 4 жил тутамд хийх. Шаардлагатай тохиолдолд нэмэлт тодотгол хийх АГЗБЕТ-ний хэрэгжилтэд тавих хяналт сайжирч, хэрэгжилт хангагдана.	Үйл ажиллагааны зардлаар	ОНТ	Аймгийн Засаг дарга, ГХБХБГ ЗДТГ
2	Аймгийн ГЗБЕТ-г хэрэгжүүлэх хүрээнд салбаруудын хөгжлийн хөтөлбөрийг шинэчлэн боловсруулах	Алсын хараа 2050 хөтөлбөрийн хэрэгжүүлэх арга хэмжээ 3.6.9, 3.6.17	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Батлагдсан баримт бичиг, түүний хэрэгжилтийн үнэлгээ, %	Салбарууд аймгийн бодлогод нийцсэн бие даасан хөгжлийн хөтөлбөр, оруулалтын төлөвлөгөөтэй байх шаардлагатай	аймгийн бодлогод бие даасан бодлого, хөрөнгө	Салбаруудын аймагт хэрэгжүүлэх бодлого хөтөлбөр ойлгомжтой тогтвортой болох, хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөөтэй болсноор төсөв хуваарилалт сайжирна. Салбаруудын хөгжлийн бодлого хөтөлбөр ГЗБЕТ-тэй уялдан хэрэгжинэ.	Үйл ажиллагааны зардлаар	ОНТ	ЗДТГ
3	Аймгийн ГЗБЕТ-г олон нийтэд таниулах, нийгмийг идэвхжүүлэх ажлын хүрээнд хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр сурталчилгаа PR хийх	Алсын хараа 2050 хөтөлбөрийн хэрэгжүүлэх арга хэмжээ 3.6.2	2023-2027 2028-2032 2033-2037	Хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний тоо	Иргэд олон нийт газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөний талаар мэдлэг, мэдээлэл хомс		Хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний талаар олон нийтийн дунд жил бүр судалгаа хийж байх АГЗБЕТ-г хэрэгжүүлэх, хяналт тавих үйл ажиллагаанд олон нийтийн оролцоо нэмэгдэнэ	Жил бүр 10,0	ОНТ	ЗДТГ

					сайжруулах шаардлага					
--	--	--	--	--	-------------------------	--	--	--	--	--

—oOo—